

Полтавський державний аграрний університет
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»
Полтавський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
Регіональне представництво Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
у Полтавській області
Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Трансформація правової системи України в сучасних умовах

Матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції
24 березня 2026 року

Полтава
2026

УДК 34.047(477)

Трансформація правової системи України в сучасних умовах: матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції (Полтава, 24 березня 2026 р.) / ред. кол.: С. О. Гладкий, А.В. Світлична, О. С. Кальян, Є.А. Липій та ін. Полтава: ПДАУ, 2026. 163 с.

Конференція зареєстрована в ДУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ) за № 809 від 17.11.2025 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту економіки, управління, права та інформаційних технологій Полтавського державного аграрного університету, протокол № 10 від 27.04.2026 р.

У збірці представлено матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції за результатами досліджень щодо трансформації правової системи України в сучасних умовах.

Матеріали призначені для педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів освіти, докторантів, аспірантів, провідних фахівців – практиків, студентів та усіх зацікавлених у позитивних перетвереннях правової системи України.

Відповідальність за зміст наданих матеріалів, точність наведених даних, а також відповідність принципам академічної доброчесності несуть автори. Матеріали видані в авторській редакції.

Голова редакційної колегії:

Гладкий С. О. – професор кафедри підприємництва і права ПДАУ, д. ю. н., професор.

Члени редакційної колегії:

Світлична А. В. – завідувач кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. е. н., доцент;

Кальян О. С. – професор кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент;

Коломієць П. В. – професор кафедри підприємництва і права ПДАУ, д. ю. н. доцент;

Липій Є. А. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н.;

Басенко Р. О. – перший заступник директора ШЕП, к. пед.н., доцент;

Ночовний Ю. В. – начальник відділу правопросвітництва Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

Носенко В. В. – представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Полтавській області;

Яковенко В. С. – член правління, керівник відокремленого підрозділу ГО «Україна без тортур» в Полтавській області;

Стрілець Б. В. – доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету ім. Лесі Українки, к. ю. н.;

Дубович О. В. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н.;

Купчення Л. І. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н. доцент;

Шведенко П. Ю. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент.

© Автори тез, включені до збірника, 2026

© Полтавський державний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

Аванесян Г. М., Стрілко Д. Л. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ.....	8
Агвердієва Е. Е., Шведенко П. Ю. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ: БАЛАНС МІЖ ЗАКОНОДАВЧИМИ НОРМАМИ ТА РЕАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	11
Атамась А. С. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ.....	14
Безносюк А. М., Кругліцький В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА МИРНІ ЗБОРИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	19
Береза М. О., Липій Є. А. ОСУДНІСТЬ ТА НЕОСУДНІСТЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ.....	23
Березній Ю. В. НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ У СТАРОСТИНСЬКИХ ОКРУГАХ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОВИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	25
Бойко О. В. ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОВІРИ ДО ПРАВОСУДДЯ.....	28
Візнюк Ю. Р. СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ В УКРАЇНІ.....	31
Гавриленко А.С. КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....	35
Гаркавенко А. Ю. ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ.....	38

Гладкий С. О. САМОСВІДОМІСТЬ ЗДОБУВАЧА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ САМОКОНСТРУЮВАННЯ.....	41
Горда В. В. ВИКОРИСТАННЯ ШІ В БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ: ЮРИДИЧНИЙ, ТЕХНІЧНИЙ ТА ЕТИЧНИЙ ВИМІРИ.....	46
Довга В. С. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	49
Закладна В. В. КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО- ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....	52
Знайко О. В., ПРАВОВА НАУКА І ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	56
Кальян О. С. ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК КАТЕГОРІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	59
Капленко Ю. В. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА.....	62
Клименко А. В. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНА ФОРМА ТА ВИКЛИКИ.....	66
Коваленко В. Ф. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ТРИБУНАЛІВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ.....	70
Коваленко Є. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	74
Коломієць П. В. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЗА КОРДОНОМ: ПРАКТИЧНІ УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	77

Купчєня Л. І., Харченко Н. Ю. ВПЛИВ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН.....	82
Липій Є. А. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	86
Лісний І. А. РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ЗМЕНШЕННІ НАВАНТАЖЕННЯ НА СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ».....	89
Матьоха А. В. ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ЮРИСТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	93
Миколова З. В. ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ.....	97
Мисак О. І., Федорка М. О. ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	100
Наливайко Л. А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ.....	104
Питомець А. А. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	106
Рибась А. Ю. ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	109
Саюк К. П. ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	112

Склянчук В. В. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ.....	116
Сорокопенець К. О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ.....	120
Стрілець Б. В. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	123
Сьомич М. І., Панов Є. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	128
Терела Г. В. МЕТОДОЛОГІЧНА СПРОМОЖНІСТЬ КЛАСИФІКАЦІЇ, ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ТА ТАКСОНОМІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	131
Товста С. П. БАЛАНС МІЖ МОРАЛЛЮ, ПРАВОМ І ПОЛІТИКОЮ У СФЕРІ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	135
Туманська Я. С. ГЕНЕЗИС ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ЗМІНИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	139
Туманська Я. С. ПРАВОВІ НОРМИ, ЗАКРІПЛЕНІ У ЗАКОНАХ ХАММУРАПІ: ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ.....	142
Фещенко Б. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ	146

Хан Д. Д. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ.....	150
Чміль О. В. ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	152
Шведенко П. Ю. ЮРИДИЧНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	155
Ярмак Ю. О. КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ.....	158

Аванесян Г.М.,
доцент кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права
Стрілко Д.Л.,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Реформування трудового законодавства України та трансформація трудових відносин зумовлюють необхідність пошуку ефективних механізмів вирішення трудових спорів. Традиційні судові процедури не завжди забезпечують оперативний та взаємоприйнятний захист прав сторін трудового конфлікту, що актуалізує застосування альтернативних способів його врегулювання.

Одним із таких способів є медіація, яка набула нормативного закріплення після прийняття Закону України «Про медіацію» [1] та внесення відповідних змін до Кодексу законів про працю України [2]. Водночас практика застосування медіації у трудових спорах залишається обмеженою, що зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу її сучасного стану та перспектив розвитку.

У науковій доктрині медіація розглядається як добровільний, конфіденційний та позасудовий спосіб врегулювання спору за участю нейтрального посередника – медіатора. У сфері трудових правовідносин вона має особливе значення, оскільки спрямована не лише на вирішення конфлікту, а й на збереження або цивілізоване припинення трудових відносин.

О. В. Гребенар визначає медіацію у трудових спорах як ефективний інструмент захисту права на працю, що дозволяє сторонам самостійно виробити рішення без примусового втручання держави [3, с. 26]. Подібної позиції дотримується Л. М. Менів, підкреслюючи, що медіація сприяє зниженню рівня соціальної напруги у трудових колективах [4, с. 182].

Водночас специфіка трудових правовідносин, що характеризуються елементами підпорядкування та економічної залежності працівника від роботодавця, зумовлює необхідність особливого підходу до організації процедури медіації.

Нормативною основою застосування медіації в Україні є Закон України «Про медіацію», який визначає загальні принципи, вимоги до медіатора та порядок проведення медіації. Спеціальне регулювання медіації у трудових спорах передбачене статтею 222-1 КЗпП України.

Як зазначає І. Г. Ступакова, чинне законодавство не містить чіткого процесуального механізму реалізації медіації саме у трудових спорах, що негативно впливає на її практичне застосування [5, с. 67]. Законодавець фактично обмежився декларативним закріпленням можливості використання медіації, не визначивши її місце у системі вирішення трудових спорів.

Крім того, відсутні спеціалізовані вимоги до медіаторів, які працюють з трудовими конфліктами, що знижує довіру сторін до цієї процедури.

На практиці медіація у трудових спорах в Україні використовується епізодично, переважно у формі корпоративної медіації. За спостереженнями Л. О. Золотухіної, сторони трудового спору часто не обізнані з можливістю застосування медіації або не довіряють їй як альтернативі судовому розгляду [6, с. 143].

О. Ю. Макаренко звертає увагу на те, що відсутність економічних стимулів для сторін та недостатня підтримка з боку держави стримують розвиток трудової медіації [7, с. 204]. Разом з тим у країнах ЄС медіація активно використовується як на досудовій, так і на судовій стадіях вирішення трудових конфліктів [8, с. 40].

Перспективи розвитку медіації у вирішенні трудових спорів в Україні пов'язані з необхідністю вдосконалення законодавства та формування сталої практики її застосування. Доцільним є:

- законодавчо визначити процедурні особливості медіації у трудових спорах;
- стимулювати сторін до застосування медіації шляхом процесуальних та економічних механізмів;

– популяризувати медіацію як ефективний інструмент соціального діалогу.

Як зазначає О. С. Луценко, інституціоналізація медіації сприятиме підвищенню рівня правової культури та зміцненню довіри між учасниками трудових правовідносин [9, с. 106].

Медіація у вирішенні трудових спорів є перспективним альтернативним способом захисту трудових прав, який відповідає сучасним тенденціям розвитку трудового права. Аналіз наукових джерел і законодавства свідчить, що, незважаючи на нормативне закріплення медіації, її практичне застосування в Україні залишається обмеженим.

Основними перешкодами розвитку трудової медіації є недосконалість правового регулювання та низький рівень обізнаності сторін. Усунення зазначених проблем створить умови для ефективного впровадження медіації як повноцінного елементу системи вирішення трудових спорів в Україні.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 55.
2. Кодекс законів про працю України : зі змін. і доп. станом на 2026 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971.
3. Гребенар О. В. До питання врегулювання трудових спорів шляхом медіації як один із способів захисту права на працю. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. С. 23-28.
4. Менів Л.Д. Урегулювання трудових спорів шляхом медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 7. С. 181-185.
5. Ступакова І. Г. Трудова медіація як альтернативна форма вирішення трудових спорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 65-70.

6. Золотухіна Л. О. Особливості процесу медіації у контексті трудових спорів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 141-147.

7. Макаренко О. Ю. Застосування альтернативних способів вирішення трудових спорів на промислових підприємствах в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2025. № 3. С. 201-211.

8. Колеснік Т. В. Механізм позасудового врегулювання трудових конфліктів: досвід країн ЄС і шляхи для України. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. №2. С. 37-42.

9. Луценко О. С. Медіація як новітній спосіб вирішення трудових спорів. *Публічне право*. 2023. № 2. С. 102-108.

Агвердієва Е. Е.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Шведенко П. Ю.,
к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ: БАЛАНС МІЖ ЗАКОНОДАВЧИМИ НОРМАМИ ТА РЕАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Проблема визначення того, наскільки неповнолітні можуть користуватися своїми правами, є надзвичайно актуальною, оскільки потрібно поєднати захист інтересів дитини та її здатність самостійно здійснювати юридично значущі дії.

Правоздатність означає можливість мати права та обов'язки, тобто бути учасником правових відносин, а дієздатність – здатність самостійно користуватися цими правами та виконувати обов'язки. Для дітей це важливо, бо вони ще не готові повністю розпоряджатися своїми юридичними

повноваженнями та ухвалювати відповідальні рішення. В Україні це регулюється Цивільним кодексом: діти до шести років не можуть самостійно вчиняти юридичні дії, і за них усе вирішують батьки або опікуни; діти віком від шести до чотирнадцяти років можуть укласти лише дрібні угоди; підлітки від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть самостійно здійснювати більшість домовленостей, але для серйозних правочинів часто потрібен дозвіл батьків [1; 2, с.51-60].

Важливою проблемою є різний рівень розвитку дітей одного віку. Наприклад, одні 14-15-річні підлітки добре усвідомлюють наслідки своїх дій і можуть брати на себе відповідальність, тоді як інші у 17 років залишаються недостатньо самостійними. Це ускладнює діяльність судових органів, нотаріусів та органів опіки, які повинні визначити, чи може дитина розпоряджатися майном, укласти договори або нести відповідальність за свої дії. Часто існує розбіжність між реальними можливостями дитини та формальними вимогами закону [3, с.74-81].

Ще однією проблемою є обмеження прав неповнолітніх у сфері майнових відносин та при укладанні договорів. Наприклад, підлітки 14-18 років можуть користуватися власним доходом або здійснювати дрібні побутові угоди, але для великих покупок, придбання майна або оформлення кредиту потрібен дозвіл законного представника. Це часто призводить до судових спорів щодо дійсності правочинів неповнолітніх. Такі обмеження інколи сприймаються як надмірні, але вони необхідні для захисту дитини, яка ще не здатна оцінити всі ризики важливих угод [2, с.62-68].

Закон визначає вікові межі для кримінальної та адміністративної відповідальності, проте складно оцінити цивільну або моральну. Потрібно враховувати, наскільки вона усвідомлює наслідки своїх дій. В одних випадках дитина може відповідати за шкоду іншим особам, а в інших її дії визнають недійсними через обмежену дієздатність [2, с.141-143].

Також слід враховувати, що реальні можливості дітей часто не збігаються з віковими групами, визначеними законом: до 6 років – недієздатні, 6-18 років –

частково дієздатні. Діти розвиваються нерівномірно: одні раніше стають самостійними, інші – пізніше. Тому потрібен гнучкий підхід, який враховує психічний, соціальний та освітній рівень кожної дитини [3, с.61-68].

Отже, головні проблеми визначення обсягу прав неповнолітніх полягають у поєднанні законодавчих обмежень із реальними можливостями дітей, невизначеності вікових меж, складності визначення меж цивільної та кримінальної відповідальності, а також у необхідності балансувати між захистом дитини та її самостійністю. Для цього потрібен комплексний підхід, який враховує правові, психологічні, соціальні та педагогічні аспекти, а також удосконалення законодавства для точнішого визначення правового статусу неповнолітніх і сприяння поступовому формуванню їхньої відповідальності за власні дії [3, с.82-85].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України (станом на 2024 рік). Закон України від 16.01.2003 № 435. IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>;

2. Аржанов В. О. Юридичний статус неповнолітніх в Україні: правоздатність, дієздатність, відповідальність. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 45-78, 141-143. URL: <https://www.yurinkom.kiev.ua/catalog/arzhanov-yuridichniy-status-nepovnolitnih>;

3. Ковальчук С. М. Проблеми правоздатності та дієздатності дітей в Україні. Харків: Право, 2020. С. 50-85. URL: <https://www.pravo.kh.ua/catalog/kovalchuk-pravozdatnist-ditey>.

Атамась А. С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Вознюк Н. І.,**
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

Правове регулювання штучного інтелекту (далі – ШІ) є одним із пріоритетних завдань для України в умовах стрімкої цифрової трансформації суспільства та реалізації євроінтеграційного курсу держави. Використання технологій ШІ відкриває значні можливості для оптимізації управлінських та виробничих процесів, підвищення ефективності та якості управління, що особливо актуально у сфері оборони та державного управління.

Актуальні виклики правозастосування та результати наукових досліджень свідчать про те, що розробка правового регулювання ШІ супроводжується низкою актуальних проблем, які потребують подальшого теоретичного осмислення та нормативного регулювання, зокрема:

нормативно-правова невизначеність (відсутність уніфікованого визначення поняття «штучний інтелект» [1, с. 260, 262; 2, с. 445]; недосконалість або відсутність законодавчої бази [2, с. 444; 3, с. 61]; переважно рекомендаційний, а не обов'язковий характер чинних міжнародних актів, що створює загрозу для правопорядку [2, с. 446; 4, с. 70]; транскордонний характер, що посилює ризики зловживань [2, с. 444-445; 5, с. 427];

проблематика визначення правосуб'єктності систем ШІ та особливостей правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, створених з їх використанням [2, с. 446; 6, с. 122];

захист прав людини та етичні виклики (технічна непрозорість, ризик алгоритмічної упередженості та дискримінації, загроза приватності [2, с. 402; 4, с. 66; 7, с. 264; 8, с. 50];

безпекові та інформаційні загрози (неконтрольоване використання у військовій сфері, дипфейки, кіберзагрози) [2, с. 444; 4, с. 67; 3, с. 61; 9, с. 19];

інституційні виклики (відсутність наглядових органів, технологічна нерівність) [2, с. 446-447; 7, с. 264; 9, с. 19];

секторальні виклики (сфера праці – безробіття, нові форми дискримінації [10, с. 521]; правосуддя – необхідність збереження незалежності та неупередженості суду при використанні ШІ як допоміжного інструменту [11]; медіа – потреба маркування ШІ-контенту та редакторського нагляду [9, с. 15]).

В Україні формування правового регулювання ШІ перебуває на стадії активного становлення. Процес інституалізації розпочався з ухвалення низки стратегічних документів. Так, у 2020 році Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, яка визначає основні напрями державної політики у цій сфері. Крім того, у 2023 році Міністерство цифрової трансформації України презентувало Дорожню карту з регулювання ШІ, згідно з якою інтеграція європейського законодавства планується до 2027 року [12]. У 2024 році Мінцифри презентувало Білу книгу з регулювання ШІ в Україні [13]. Синхронно із розробкою стратегічних засад відбувається нормативне закріплення секторальних аспектів функціонування ШІ у профільному законодавстві. Так, у сфері інтелектуальної власності новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» [14] запровадив право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, що охоплює об'єкти, створені ШІ. Слід зазначити, що у 2025 році Україна приєдналася до Рамкової конвенції Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права. Імплементация положень Конвенції передбачає опосередкований вплив на приватний сектор через державні ініціативи (зокрема, запуск методології HUDERIA для оцінки

відповідності ІІІ-продуктів засадам верховенства права), при цьому сфера оборони залишається поза межами дії цього документа [15].

Особливої уваги заслуговує той факт, що стратегічна перспектива правового регулювання ІІІ в Україні пов'язана з гармонізацією національного законодавства з правом ЄС. Ефективна розбудова нормативної бази в Україні потребує рецепції ризик-орієнтованої моделі, закладеної в основу AI Act, що сприятиме створенню передбачуваного правового ландшафту та забезпечить відповідність українських технологічних продуктів європейським стандартам безпеки.

Ключовою особливістю вітчизняного контексту є те, що в умовах повномасштабної війни застосування технологій ІІІ у сфері безпеки та оборони набуває стратегічного пріоритету та виступає критичним чинником модернізації державних інституцій та зміцнення обороноздатності. Водночас, використання ІІІ несе не лише переваги, а й нові вектори кіберзагроз.

Місце правового інституту у національній системі права визначається передусім роллю тих суспільних відносин, які він покликаний регулювати. Навіть за найбільш обережними оцінками ІІІ призведе до докорінних змін у більшості сфер функціонування соціуму, матиме визначальний вплив на подальший вектор розвитку економіки та державних інституцій. Тому забезпечення швидкого та ефективного регуляторного впливу на відносини, пов'язані з використанням систем ІІІ у всіх сферах, видається актуальним та життєво важливим завданням для держави у сфері нормотворення.

Особливої ваги набуває питання своєчасного формування національного нормативного базису для застосування ІІІ у військовій сфері, сфері захисту прав людини, захисту інтелектуальної власності. Транскордонний характер функціонування актуальних моделей ІІІ визначає необхідність міжнародної співпраці у сфері регуляторної діяльності, крім того Україна повинна запозичити кращий світовий досвід у сфері нормотворення щодо ІІІ, з огляду на це природною видається необхідність імплементації права ЄС. Доцільно зазначити, що на міжнародній арені триває процес розробки уніфікованих підходів до

питань глибини регуляторного впливу у сфері розробки та використання ШІ, зокрема США, на відміну від ЄС, демонструє прихильність до моделі мінімального впливу на розвиток ШІ та забезпечення більшої свободи творцям моделей та споживачам ШІ у різних галузях. М'який американський підхід є оптимальним для регулювання у країнах, де домінує напрямок розробки та розвитку моделей ШІ. В Україні на сучасному етапі триває активна інтеграція зовнішніх інноваційних розробок паралельно із розбудовою власної технологічної бази, тому доцільним вбачається впровадження превентивної регуляторної моделі ЄС для захисту інтересів громадян та суверенітету країни.

Список використаних джерел

1. Бучинська А. Й. Нормативне регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі: етапи, виклики, перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 03. Част. 3. С. 259-265. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.40>
2. Попова Н. О. Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 443-447. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/105>
3. Горлач С. О. Адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в Україні. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2025. Вип. 17. Т. 1. С. 61-64. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/17292>
4. Кожухар О. Г. Правове регулювання систем штучного інтелекту в ЄС: передумови, сучасний стан та перспективи. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2024. Том 13. С. 65-73. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2024.13.65-73>
5. Рудниченко А. Ю. Актуальні питання правового регулювання штучного інтелекту в ЄС, Україні та США. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 04. Част. 1. С. 423-428. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.65>
6. Харитонова О. Актуальні проблеми штучного інтелекту в праві

інтелектуальної власності. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 121-129. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2024.14>

7. Бучинська А. Й. Нормативне регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі: етапи, виклики, перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 259-265. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.40>

8. Остіян Є. З. Штучний інтелект та персональні дані: захист приватності в цифровому середовищі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85. Част. 3. С. 47-53. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.7>

9. Приступенко Т., Євдокименко І. Правове регулювання використання штучного інтелекту в медіа: український та світовий досвід. *Наукові записки інституту журналістики*. 2025. № 86. С. 9-20. DOI: <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.86.1>

10. Кузнецова М. Ю. Штучний інтелект в трудових відносинах: проблеми та виклики правового регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Том 1. № 3. С. 520-524. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.79>

11. Гасанова М. Правові аспекти використання штучного інтелекту в судовій системі України. URL: <https://lnk.ua/f08L8AZeZ> (дата звернення: (21.02.2026)).

12. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо дорожню карту. URL: <https://lnk.ua/Mbe0qQKs9> (дата звернення: (20.02.2026)).

13. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри. URL: <https://lnk.ua/0c93gxeWB> (дата звернення: (22.02.2026)).

14. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#top>

15. Безпечний ШІ для мільйонів українців: Україна підписала Рамкову конвенцію про штучний інтелект та права людини. URL: <https://lnk.ua/e2IHjvdxh> (дата звернення: (22.02.2026)).

Безносюк А.М.,
к.ю.н., капітан юстиції,
помічник начальника юридичного відділення,
14 бригада оперативного призначення 1 корп.
Національної Гвардії України «Азов», м. Калинівка
Кругліцький В.В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Інститут права і суспільних відносин
Університету «Україна», м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА МИРНІ ЗБОРИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Процес становлення України як демократичної, соціально орієнтованої та правової держави відбувається в умовах, коли триває російсько-українська війна. Сьогодні існує актуальна потреба у аналізі теоретико-прикладного значення національних та міжнародних норм, які встановлюють і регулюють право на мирні збори та об'єднання. Ці права є основоположними правами, які забезпечують вільне вираження думок, громадянську активність та участь у соціально-політичному житті суспільства. У сучасному світі, де відбуваються численні соціальні, політичні та економічні зміни, важливість захисту цих прав набуває нових сенсів. В умовах зростаючого авторитаризму у деяких країнах, захист прав на мирні збори стає особливо актуальним.

Конституція України закріплює право громадян на мирні зібрання та свободу створення об'єднань, чим окреслює межі, в яких держава повинна діяти обачно й з урахуванням демократичних принципів. Водночас у надзвичайних умовах, зокрема під час запровадження воєнного стану, реалізація цих прав може бути тимчасово обмежена. У подібних ситуаціях виникає суперечність між потребою забезпечити громадський порядок і безпеку та необхідністю зберігати демократичні засади суспільного життя [1].

У цьому випадку варто звернутися до тлумачення положення пункту 8 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного

стану» [2]. Відповідно до цієї норми, військове командування – самостійно або у взаємодії з військовими адміністраціями – наділяється повноваженнями тимчасово обмежувати проведення мирних акцій, зібрань, мітингів, демонстрацій та інших масових подій. Такі обмеження можливі виключно в межах, передбачених Конституцією України, і мають базуватися на положеннях Указу Президента про запровадження воєнного стану, обмежень, визначених указом Президента України про введення воєнного стану [1; 3].

Йдеться не про свавільне чи неконтрольоване обмеження прав і свобод громадян, а про винятковий правовий механізм, спрямований на забезпечення національної безпеки в умовах воєнної загрози. Застосування цього положення повинно відповідати ключовим правовим принципам, зокрема, принципам необхідності, пропорційності та обмеженості у часі. У протилежному випадку така норма може втратити свій захисний характер і набути ознак засобу надмірного адміністративного тиску. Зазначене положення законодавства фактично підтверджує, що в умовах воєнного часу держава отримує право тимчасово обмежувати певні права громадян, які в мирний період вважаються недоторканими. Водночас саме Конституція залишається головним орієнтиром, який зобов'язує владу діяти в рамках допустимого і не порушувати основ демократичного ладу. Особливо важливо, щоб заборона на проведення масових заходів ґрунтувалася не на політичних міркуваннях, а на наявності реальних загроз для громадської безпеки. До таких загроз можуть належати ризики диверсій, провокацій або масових заворушень, які можуть бути інструменталізовані противником як складова гібридної агресії.

Навіть у період надзвичайних викликів, таких як війна, держава повинна підтримувати відкритий діалог із громадянським суспільством. Адже тимчасові обмеження – це не повне скасування прав, а лише необхідний захід для їхнього збереження у майбутньому. Здатність поважати права і свободи навіть під час воєнного стану свідчить про зрілість правової держави.

Згідно з вимогами законодавства, організатор мирного зібрання повинен письмово повідомити відповідний орган влади. Повідомлення повинно бути

надіслано наступним чином:

- до виконавчого органу місцевих рад;
- якщо захід передбачає рух через кілька населених пунктів, повідомлення подається до районної державної адміністрації.

У повідомленні про проведення заходу вказуються відомості щодо дня і часу початку та строку заходу; повідомляється мета проведення заходу; місце чи маршрут проведення; кількість учасників; особа, що буде відповідальна за організацію; дані про організацію, якщо захід організовує юридична особа; намір використовувати тимчасові споруди або звукову техніку, а також забезпечити необхідні заходи безпеки.

Виконавчі органи місцевого самоврядування повинні негайно зареєструвати повідомлення про плановане мирне зібрання та не пізніше ніж за 24 години до його проведення повідомити обласну військову адміністрацію та правоохоронні органи про погоджені заходи. Число учасників не має перевищувати максимальної місткості найближчого укриття. Організатори відповідають за безпеку учасників заходу та зобов'язані забезпечити: негайне припинення заходу у разі оголошення сигналу «Повітряна тривога»; підтримання порядку серед учасників; наявність необхідних засобів для надання першої медичної допомоги.

Стаття 39 Конституції України надає громадянам право на мирні зібрання, але водночас вимагає попереднього повідомлення органів влади. Конституційний Суд підкреслив, що організатори повинні заздалегідь сповістити відповідні органи про проведення заходів, дотримуючись адекватних строків, що дозволяє органам влади вчасно оцінити можливі ризики та забезпечити необхідні заходи для безпеки. У цьому контексті важливим є не лише факт сповіщення, але й регулювання термінів, у які має відбутися це сповіщення, з урахуванням різноманітних аспектів заходу: його масштабу, місця та часу проведення [1]. Строки попереднього сповіщення не регулюються законодавчо в Україні. Право на мирні зібрання є основою демократичного суспільства, і його забезпечення гарантує свободу громадян. Однак це право не

є абсолютним і може бути обмежено з метою захисту безпеки, громадського порядку або прав інших осіб. Саме тому українське законодавство встановлює чіткі правила та вимоги для організації і проведення таких заходів [4, с. 11-12]. Порушення цих норм може призвести до юридичних наслідків, адже це може загрожувати суспільному спокою, здоров'ю громадян або порушати порядок. Наразі, однією з ключових проблем у правовому регулюванні мирних зібрань є відсутність законодавства, яке чітко окреслювало б порядок реалізації права на свободу мирних зборів в Україні. На сьогодні немає законодавчих актів, які б регулювали як організацію таких заходів, так і можливі обмеження цього права, особливо в умовах воєнного стану. Це вказує на те, що законодавець не виконав свій конституційний обов'язок, закріплений у пункті 1 частини 1 статті 92 Конституції України, відповідно до якого права і свободи громадян, а також гарантії їх реалізації мають бути чітко визначені законами України [1].

Юридичний аналіз показує, що хоча право на мирні зібрання є важливим конституційним правом, його реалізація не повинна порушувати інших прав та інтересів, таких як забезпечення громадської безпеки та правопорядку. Правове регулювання мирних зібрань під час війни є важливою проблемою, яка потребує ретельної уваги законодавців. Потрібно знайти баланс між забезпеченням безпеки та збереженням демократичних принципів. В умовах воєнного стану необхідно чітко визначити межі правомірних обмежень, встановивши зрозумілі і передбачувані правила, що дозволяють організувати мирні зібрання без загрози для громадської безпеки. Важливим етапом цього процесу є прийняття чітких нормативно-правових актів, що регулюють організацію таких заходів, щоб захистити права громадян і забезпечити належний рівень безпеки в надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Про введення воєнного стану в Україні Указ Президента України від 24 лютого 2022 №64. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

4. Биков О. М., Старков І. О. Загальнотеоретичні аспекти забезпечення прав людини в умовах війни. *Legal bulletin*. 2024. Т.1, № 11. С.10-15

Береза М. О.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Липій Є. А.,
к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОСУДНІСТЬ ТА НЕОСУДНІСТЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Осудність є однією з ключових категорій кримінального права, яка визначає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності. Вона передбачає здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії та керувати ними. Саме наявність цих двох критеріїв – інтелектуального та вольового – дозволяє говорити про осудність особи. У сучасній правовій науці ці критерії розглядаються як взаємопов'язані та такі, що повинні оцінюватися у сукупності [1; 2, с. 45].

Неосудність, у свою чергу, означає стан, за якого особа через психічний розлад не здатна усвідомлювати свої дії або керувати ними. Така особа не підлягає кримінальній відповідальності, оскільки відсутній необхідний рівень психічної свідомості та самоконтролю. Законодавство України визначає неосудність через поєднання медичного (наявність психічного розладу) та юридичного (нездатність усвідомлювати чи керувати) критеріїв [1; 3, с. 112].

Особливу увагу у сучасних дослідженнях приділяють видам психічних розладів, які можуть впливати на осудність. До них відносять як хронічні захворювання (наприклад, шизофренію), так і тимчасові психічні стани, органічні ураження мозку чи інші патологічні процеси. Важливим є те, що сам

факт наявності захворювання ще не означає неосудність — вирішальним є його вплив на здатність особи діяти усвідомлено [2, с. 48-49].

Одним із сучасних підходів є виділення категорії обмеженої осудності. Вона застосовується до осіб, які частково зберігають здатність усвідомлювати свої дії, але мають психічні відхилення, що впливають на їх поведінку. У таких випадках особа підлягає кримінальній відповідальності, проте її психічний стан враховується судом як обставина, що пом'якшує покарання [3, с. 118].

Визначення осудності або неосудності здійснюється за допомогою судово-психіатричної експертизи, яка є одним із найважливіших доказів у кримінальному провадженні. Експерти досліджують психічний стан особи, її поведінку до, під час і після вчинення правопорушення, а також здатність усвідомлювати свої дії. Саме висновок експертів допомагає суду прийняти обґрунтоване рішення [2, с. 52].

У разі встановлення неосудності до особи застосовуються примусові заходи медичного характеру. Їх мета полягає не у покаранні, а у лікуванні особи та запобіганні вчиненню нових суспільно небезпечних діянь. Такий підхід відповідає сучасним принципам гуманізації кримінального права та врахуванню прав людини [1].

Сучасні підходи до розуміння осудності та неосудності характеризуються прагненням до індивідуалізації відповідальності, більш глибокого врахування психічного стану особи та використання досягнень психології і психіатрії. Водночас існують певні проблеми, зокрема складність діагностики психічних розладів, можливість зловживань та різні підходи до тлумачення обмеженої осудності [3, с. 120].

Отже, інститут осудності та неосудності відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості кримінального права. Він дозволяє відмежувати осіб, які можуть нести відповідальність за свої дії, від тих, хто через психічний стан не здатний усвідомлювати їх значення. Сучасний розвиток цього інституту спрямований на поєднання юридичної точності та гуманістичного підходу до особи правопорушника [1; 2, с. 55].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 23.03.2026)

2. Джужа О. М. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. С. 45-55. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kryminalne-pravo-Ukrainy_Zahalna-chastyna_pidruchnyk_KhNUVS_2020.pdf (дата звернення: 23.03.2026)

3. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Юридична думка, 2021. С. 112-120. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4292&download_id=1343 (дата звернення 23.03.2026)

Березній Ю.В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет,
староста Ковалівського старостинського округу,
Полтавська міська територіальна громада
Науковий керівник: **Кальян О. С.,**
к.ю.н, доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ У СТАРОСТИНСЬКИХ ОКРУГАХ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОВИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Процес децентралізації в Україні став одним із ключових напрямів реформування системи публічного управління та місцевого самоврядування. Його важливою метою є наближення адміністративних і правових послуг до населення, зокрема до мешканців сільських територій. У цьому контексті

особливого значення набуває реалізація повноважень уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо вчинення окремих нотаріальних дій у старостинських округах.

Проблема доступності нотаріальних послуг є особливо актуальною для жителів сільської місцевості. На відміну від міст, де функціонує розгалужена мережа державних і приватних нотаріусів, у сільських населених пунктах нотаріальна інфраструктура часто є обмеженою. У таких умовах громадяни змушені звертатися до нотаріусів у містах, що потребує додаткових витрат часу та коштів. Альтернативою інколи виступає виклик нотаріуса до місця проживання особи, однак у цьому випадку вартість послуг суттєво зростає.

У зв'язку з цим важливим механізмом забезпечення доступності правових послуг виступає здійснення окремих нотаріальних дій уповноваженими посадовими особами органів місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про нотаріат» такі посадові особи мають право вчиняти окремі нотаріальні дії у випадках, передбачених законодавством [1]. Водночас Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає старосту як посадову особу, яка представляє інтереси жителів відповідного старостинського округу та сприяє реалізації їхніх прав і законних інтересів [2].

Як зазначається у наукових дослідженнях, нотаріат є важливим елементом правової системи держави, що забезпечує охорону та захист цивільних прав громадян шляхом посвідчення юридично значущих фактів і правочинів [3]. У цьому контексті розширення можливостей доступу населення до нотаріальних дій виступає важливим чинником підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Практика діяльності старостинських округів свідчить, що покладення на уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування повноважень щодо вчинення окремих нотаріальних дій є ефективним інструментом забезпечення доступності базових правових послуг для населення. Зокрема, такі посадові особи можуть здійснювати посвідчення заповітів, видачу дублікатів заповітів, засвідчення справжності підпису на документах, а також засвідчення

вірності копій документів, тощо.

Аналіз практики надання зазначених послуг свідчить, що найбільшим попитом серед мешканців територіальних громад користуються посвідчення заповітів та засвідчення копій документів. Вартість таких послуг, як правило, є мінімальною, що забезпечує їхню соціальну доступність для широких верств населення, зокрема для осіб похилого віку та мешканців віддалених населених пунктів.

Важливим аспектом організації надання нотаріальних послуг у старостатах є також належне планування прийому громадян. У практичній діяльності часто виникає необхідність попереднього запису, що дозволяє оптимізувати робочий процес та забезпечити ефективне обслуговування населення.

З огляду на зазначене, здійснення нотаріальних дій у старостинських округах виступає важливим елементом реалізації принципу доступності публічних та правових послуг. Така практика сприяє підвищенню ефективності функціонування системи місцевого самоврядування, зміцненню довіри населення до органів влади та зменшенню соціально-територіальних диспропорцій у доступі до правових послуг [1–3].

Перспективними напрямками розвитку цієї сфери є розширення переліку нотаріальних дій, які можуть здійснюватися уповноваженими посадовими особами органів місцевого самоврядування; впровадження цифрових технологій у процес оформлення нотаріальних документів; підвищення рівня професійної підготовки посадових осіб, які здійснюють такі дії; а також удосконалення матеріально-технічного забезпечення діяльності старостинських округів.

Таким чином, здійснення нотаріальних дій у старостинських округах є важливим механізмом забезпечення доступності нотаріальних послуг для мешканців територіальних громад. Реалізація цих повноважень сприяє розвитку місцевого самоврядування, підвищенню рівня правової захищеності населення та забезпеченню рівного доступу громадян до відповідних послуг незалежно від місця проживання.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат : Закон України від 02 верес. 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 16.02.2026).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 16.02.2026)
3. Солоцький Д. О. Організаційна структура нотаріату та принципи її побудови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86, ч. 5. С. 452-456. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/69.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).

Бойко.О.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.,**
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОВІРИ ДО ПРАВОСУДДЯ

Питання дослідження доброчесності суддів набуває особливої актуальності в контексті сучасних трансформаційних змін у сфері правосуддя в Україні та зростаючої необхідності посилення довіри громадян до судової системи. Доброчесність судді, на нашу думку, є основоположним чинником у формуванні авторитету судової влади, адже вона гарантує не лише дотримання законності, а й забезпечує моральну виправданість судових рішень.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», правосуддя здійснюється на засадах верховенства права та незалежності судів, що, на нашу думку, обумовлює необхідність дотримання суддями високих стандартів етичної поведінки та доброчесності [1].

У сучасній українській правовій науці доброчесність судді трактується як багатогранне поняття. Наприклад, А. Кулібаба розглядає доброчесність як поєднання морально-етичних і професійних якостей, які гарантують здатність судді здійснювати правосуддя чесно, самостійно та без упереджень.

На думку В. Ковальського, доброчесність виступає не лише як моральна якість, але й як юридично важливий критерій, закріплений у законодавстві та застосований при оцінці професійної діяльності суддів [3, с. 47]. Це твердження видається цілком обґрунтованим, оскільки сучасна модель правосуддя передбачає гармонійне поєднання юридичних принципів із моральними стандартами в роботі суддів.

Закріплення принципу доброчесності як обов'язкового стандарту поведінки суддів є значущим кроком у процесі реформування судової системи. Зокрема, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює обов'язок суддів подавати декларації доброчесності та родинних зв'язків, що слугує важливим механізмом для підвищення прозорості й підзвітності судової влади [1]. Окрім того, процес добору та кваліфікаційного оцінювання суддів обов'язково враховує їхню відповідність критерію доброчесності, що виступає вирішальним чинником у процесі формування якісного і надійного суддівського корпусу. Цей аспект має фундаментальне значення, оскільки саме доброчесність є наріжним каменем для забезпечення ефективного функціонування судової системи та її сприйняття суспільством.

Науковці акцентують увагу на нерозривному зв'язку між моральною доброчесністю судді та рівнем довіри громадян до правосуддя, наголошуючи на тому, наскільки важливі етичні стандарти в юридичній практиці.

Як зазначає С. Шевчук, саме довіра до судової влади стає прямим наслідком суворого дотримання принципів верховенства права, а також впровадження високих норм суддівської етики, що, своєю чергою, сприяє зміцненню легітимності правосуддя в очах суспільства [4, с. 112].

У свою чергу, В. Бігун наголошує, що недотримання принципів доброчесності призводить до делегітимації судової влади та зниження рівня

правосвідомості суспільства [5, с. 46]. Ми вважаємо, що ці наукові рефлексії адекватно відображають системний характер впливу доброчесності на ефективність функціонування правосуддя.

Попри існуюче нормативне регулювання, забезпечення доброчесності суддів залишається викликом через низку проблем. Відсутність чітко визначених критеріїв оцінки, суб'єктивний підхід до поняття доброчесності та оціночний характер цього терміна створюють ризик неоднозначного застосування відповідних норм під час кваліфікаційного оцінювання. Ми переконані, що вирішення цих питань потребує подальшого вдосконалення законодавства і розроблення уніфікованих стандартів оцінювання доброчесності. Доброчесність суддів виступає основоположною гарантією довіри до правосуддя, оскільки вона забезпечує неупередженість судових рішень, зміцнює авторитет судової системи та підтримує принцип верховенства права.

На нашу думку, розвиток інституту доброчесності має здійснюватися шляхом детального визначення критеріїв оцінки, підвищення прозорості процедур відбору суддів та посилення відповідальності за недотримання етичних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Кулібаба А. Поняття доброчесності як ключовий критерій у процесі добору на посаду судді. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 212-216.
3. Ковальський В. С. Суддівська доброчесність: теоретико-правові засади. Київ : НАВС, 2018. 156 с.
4. Шевчук С. В. Верховенство права. Київ : Реферат, 2007. 640 с.
5. Бігун В. С. Доброчесність як правова категорія в системі правосуддя. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 45-49.

Візнюк Ю. Р.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Стрілець Б. В.**,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку адміністративного судочинства в Україні спостерігається активна гармонізація національного законодавства з правовою системою Європейського Союзу. Цей процес суттєво активізувався після офіційного відкриття переговорного процесу щодо вступу України до ЄС у червні 2024 року. Така трансформація передбачає не лише формальне приведення правових норм у відповідність, але й ґрунтовну перебудову правової системи, спрямовану на відповідність вимогам базового кластеру під назвою «Основи процесу вступу до ЄС» (Fundamentals). Станом на січень 2025 року Європейська Комісія підтвердила досягнення Україною значного прогресу в реалізації дорожніх карт, спрямованих на забезпечення верховенства права та реформування системи публічного управління [1].

Основні європейські стандарти адміністративного судочинства базуються на принципах верховенства права та забезпеченні рівних прав усіх учасників процесу [2, с. 106]. Ключову роль відіграють гласність, змагальність сторін і офіційного з'ясування всіх обставин у справі [3, с. 107]. Згідно зі Статтею 41 Хартії основних прав ЄС, кожна особа має право на неупереджене, справедливе та своєчасне вирішення її справи. В умовах української правової системи ці принципи втілюються через активну участь суду у зборі доказів [4].

Фундаментальним чинником процесу європеїзації став Закон України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП), що набрав чинності 15 грудня 2023 року [4]. ЗАП встановив єдині правила взаємодії влади з громадянами та бізнесом. Ключовими новелами стали принцип офіційності, право особи бути вислуханою до прийняття рішення та обов'язок органу влади обґрунтовувати свої акти. Впровадження ЗАП у 2024-2025 роках стало ознакою «зрілості держави» та готовності до інтеграції у європейський адміністративний простір [5, с. 62, 64].

Судова практика Верховного Суду у 2025 році демонструє перехід від традиційного «аналітично-дорадчого» підходу до більш активної ролі у стабілізації правозастосування. Під керівництвом Станіслава Кравченка суд акцентує увагу на забезпеченні єдності судових рішень та посиленій інтеграції практики ЄСПЛ. Особливу значимість набула концепція «Держава в еру війни», яка спрямована на досягнення балансу між потребами національної безпеки та захистом фундаментальних прав - на життя, свободу та власність [6].

Ефективність правосуддя значною мірою залежить від належного фінансового та кадрового забезпечення [7]. У 2025 році обсяг справ зріс до 3,3 мільйона, що на 8% перевищує показники попередніх років. При цьому вартість розгляду однієї справи в Україні складає приблизно 1200 гривень, що є в п'ять разів нижчим, ніж середньоєвропейські стандарти. Європейська Комісія закликає терміново заповнити вакансії суддів через прозорі конкурси та гарантувати незалежність суддівських органів управління [6; 7].

Проблема виконання судових рішень проти державних органів залишається гострою. Європейські стандарти (Рекомендації Комітету Міністрів РЄ № Rec(2003)16 та № Rec(2003)17) вимагають обов'язковості виконання актів адміністрацією. У 2025 році обговорюється впровадження інституту судового штрафу (coercive fine). Це має стати дієвим механізмом відповідальності посадових осіб за ігнорування рішень суду [7; 8, с. 124].

У сфері місцевого самоврядування однією з ключових тем 2025 року є реформа адміністративного нагляду. Законопроект №13150 пропонує

впровадження моделі нагляду за дотриманням законності у рішеннях громад. Водночас, експерти підкреслюють важливість забезпечення відповідності положенням Європейської хартії місцевого самоврядування. При цьому важливо, щоб нагляд не перетворився на форму державного контролю, який міг би підірвати принципи децентралізації й обмежити автономію громад [7].

Висновки: Сучасна трансформація адміністративного судочинства в Україні демонструє перехід від формального запозичення європейських норм до ґрунтовної перебудови правової системи на основі «фундаментального кластеру» ЄС. Одним із ключових досягнень цього етапу стало ухвалення Закону «Про адміністративну процедуру», який закріпив сервісну модель взаємодії держави з громадянами, визначаючи пріоритет права особи бути вислуханою та обов'язок державних органів обґрунтовувати свої рішення. Рішення Верховного Суду в умовах воєнного стану свідчать про здатність правової системи зберігати стабільність і враховувати як національні інтереси безпеки, так і захист прав людини, впроваджуючи стандарти ЄСПЛ у внутрішню судову практику. Попри ці досягнення, галузь стикається з низкою системних проблем: критичне недофінансування порівняно з європейськими стандартами, значна кадрова криза та недостатність ефективних методів виконання судових рішень щодо державних органів. Розв'язання цих питань – зокрема впровадження механізму судового штрафу та створення збалансованого адміністративного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування – є невід'ємною умовою успішного завершення євроінтеграційних процесів і утвердження реального верховенства права в Україні.

Список використаних джерел

1. Joint Statement between Commissioner Marta Kos and Deputy Prime Minister of Ukraine Taras Kachka URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/statement_25_3030

2. Європейські стандарти адміністративного судочинства як передумова повноцінного функціонування судової системи України С. 106 URL : http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/16.pdf
3. Європейські стандарти адміністративного судочинства С. 107 URL : <https://elar.nava.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b01ffb1-debf-4678-91eb-1af5373f0641/content>
4. Moving forward together «The Third School of Administrative Procedure» URL : <https://eu4par.eu/en/the-third-school-of-administrative-procedure-was-held-in-kyiv-participants-discussed-the-place-of-the-law-of-ukraine-on-administrative-procedure-in-the-process-of-accession-to-the-e/>
5. Administrative proceedings within the legal system of Ukraine: an examination of their division into conflict and non-conflict С. 62-64 URL : https://www.researchgate.net/publication/390368925_Administrative_proceedings_within_the_legal_system_of_Ukraine_an_examination_of_their_division_into_conflict_and_non-conflict
6. Ключові правові висновки Верховного Суду у 2025 році URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1885817>
7. Reforming the Administrative Justice Institution: European Experience and Ukrainian Realities URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/2114>
8. Сучасні європейські стандарти адміністративного судочинства та можливості їх запозичення Україною (на прикладі норм окремих рекомендації комітету міністрів Ради Європи) С. 124 URL : https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc17/part_1/34.pdf

Гавриленко А. С.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Шведенко П. Ю.**,
к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Моральна шкода характеризується негативними наслідками, що впливають на внутрішній емоційний і психологічний стан людини, які вона зазнає через протиправні дії або бездіяльність іншої особи [4; 7]. Вона проявляється у вигляді фізичних або психічних страждань, емоційного дискомфорту, тривоги, стресу, приниження честі та гідності, порушення репутації, соціальних зв'язків або психологічного стану. Моральна шкода не має прямого матеріального вираження, але її вплив на життя людини може бути надзвичайно сильним. Саме тому цивільне право передбачає можливість відшкодування моральної шкоди як способу відновлення прав людини та забезпечення справедливості [3].

Компенсація моральної шкоди є одним із основних способів захисту немайнових прав громадян [2; 7]. Вона спрямована на відновлення внутрішнього стану особи, який було порушено внаслідок протиправних дій. На відміну від матеріальної шкоди, яку можна оцінити у грошовому еквіваленті, моральна шкода потребує індивідуальної оцінки судом із врахуванням конкретних обставин справи [7]. Основним завданням компенсації є часткове або повне усунення негативних наслідків, які вплинули на особисту гідність, психологічний стан або репутацію людини, а також попередження подібних порушень у майбутньому.

Право на відшкодування моральної шкоди виникає тоді, коли порушуються особисті немайнові права, такі як право на життя і здоров'я, на

повагу до честі та гідності, на особисту недоторканність, на охорону приватного життя, на авторство та інші немайнові права інтелектуальної власності [1]. Таке відшкодування можливе навіть у відсутності матеріальних збитків, адже саме страждання особи є предметом захисту [5]. Це робить компенсацію моральної шкоди універсальним і необхідним інструментом цивільного права [3].

Моральна шкода може виникати в різних сферах суспільного життя. У медичній сфері – через помилки лікарів або неналежне надання медичної допомоги, що спричиняє емоційні та фізичні страждання. У трудових відносинах – через приниження, психологічний тиск, булінг або інші форми дискримінації на робочому місці. У сімейних відносинах – у випадках домашнього насильства, приниження або порушення приватності. У соціальній та інформаційній сферах – через наклеп, поширення неправдивої інформації, образи, публічні приниження у ЗМІ або соціальних мережах [5]. Також моральна шкода може виникати внаслідок незаконних дій державних органів, неправомірного затримання, порушення прав людини або перевищення владних повноважень.

Доведення моральної шкоди є складним завданням, оскільки її неможливо оцінити кількісно [4]. Суд враховує обставини, що свідчать про заподіяння шкоди: тривалість страждань, глибину психологічного впливу, наслідки для здоров'я, соціальні втрати, характер поведінки порушника та публічність дій. Як докази використовуються медичні довідки, висновки психологів, свідчення рідних і друзів, листування, фото та відеодокази, публікації в медіа. Закон не вимагає абсолютної точності оцінки страждань, достатньо встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями порушника та негативними наслідками для потерпілого.

Суд визначає розмір компенсації на підставі принципів справедливості та розумності. При цьому враховуються характер і тяжкість заподіяної шкоди, умисність або необережність дій порушника, публічність приниження, тривалість негативних наслідків, а також соціальний статус потерпілого [1; 4]. Якщо шкода завдана умисно, з грубою зневагою або з метою приниження, суд

може призначити значно більшу компенсацію. При цьому фінансові можливості порушника беруться до уваги, але не є визначальними.

Компенсація моральної шкоди може здійснюватися у грошовій або немайновій формі [5; 7]. Грошове відшкодування є найпоширенішим, оскільки воно універсально та ефективно. Немайнові способи компенсації включають публічні вибачення, спростування неправдивої інформації, видалення образливих публікацій або усунення інших наслідків порушення. Такі заходи сприяють відновленню репутації та соціального статусу особи і часто є більш ефективними для відновлення морального стану, ніж грошова компенсація.

Сучасна судова практика демонструє зростаючу увагу до немайнових прав і збільшення сум компенсацій за моральну шкоду, особливо у справах про домашнє насильство, незаконні дії державних органів, медичні помилки, смерть або тяжкі травми близьких родичів, публічні приниження та дискримінацію [6]. Це свідчить про зміцнення інституту захисту моральної шкоди як важливого елемента правової системи, який відображає сучасний гуманістичний підхід до охорони прав людини.

Компенсація моральної шкоди виконує декілька функцій: відновлювальну – частково відшкодовує негативні наслідки для психологічного стану потерпілого; превентивну – запобігає повторним порушенням та формує відповідальну поведінку; виховну – сприяє формуванню поваги до особистості та підвищує правову культуру суспільства. Вона є важливим елементом правової системи, що забезпечує баланс між інтересами громадян та необхідністю підтримувати соціальну справедливість.

Отже, компенсація моральної шкоди є ефективним способом захисту цивільних прав громадян. Вона не лише відновлює порушені немайнові блага, а й забезпечує справедливість, підвищує правосвідомість і зміцнює довіру до судової системи. Визнання моральної шкоди та її компенсація сприяють розвитку правової держави, де гідність людини, її честь і внутрішній стан мають першочергове значення.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-41. Ст. 356.
2. Кузьменко О. М. Цивільне право України. Особисті немайнові права. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 432 с.
3. Гудима В. П. Захист цивільних прав громадян : навч. посіб. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2019. 288 с.
4. Баранов, С. І. Моральна шкода та її компенсація в цивільному праві України. *Юридичний вісник України*. 2021. № 3. С. 45-53.
5. Романчук Н. В. Правові аспекти відшкодування моральної шкоди : монографія. Харків : Право, 2018. 264 с.
6. Судова практика Верховного Суду України щодо відшкодування моральної шкоди : збірник рішень / за ред. О. І. Петріва. Київ : ВД «Юридична думка», 2022. 310 с.
7. Чернявська Л. М. Компенсація моральної шкоди як інструмент захисту цивільних прав. *Вісник цивільного права*. 2020. № 2. С. 12-19.

Гаркавенко А. Ю.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.,**
к.ю.н., доц., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Відновлення земельних ресурсів України у післявоєнний період є ключовим аспектом економічного відродження країни та забезпечення

продовольчої безпеки. Збройний конфлікт та руйнування інфраструктури спричинили значні втрати родючості сільськогосподарських угідь, деградацію ґрунтів та необхідність комплексного підходу до їх відновлення. Правове регулювання земельних відносин у цьому контексті є визначальним фактором для забезпечення раціонального використання ресурсів та ефективного управління землею [1, с. 12].

Основними завданнями відбудови земельних ресурсів є відновлення порушених та деградованих земель, рекультивация територій, уражених бойовими діями, а також створення умов для раціонального і сталого землекористування. Правові механізми регулювання цих процесів включають законодавчі акти щодо земельних відносин, нормативні документи з охорони та відновлення ґрунтів, а також правила ведення кадастрового обліку [2, с. 8]. Важливим є також впровадження електронних реєстрів, які дозволяють контролювати обіг земель, фіксувати зміни у власності та забезпечувати прозорість операцій.

Рекультивация земель, постраждалих унаслідок збройного конфлікту, потребує комплексного підходу, що передбачає як правові, так і економічні інструменти. Серед них – визначення власника земельної ділянки, встановлення меж відновлюваних територій, а також залучення державних та приватних інвестицій для відновлення їх родючості. Науковці підкреслюють, що законодавство має чітко регламентувати обов'язки власників та користувачів земель, щоб уникнути конфліктів та забезпечити ефективну реалізацію заходів [3, с. 22].

Одним із головних викликів є баланс між швидким відновленням економічної діяльності та екологічною безпекою. Раціональне використання земельних ресурсів передбачає не лише відновлення їх продуктивності, а й застосування сучасних методів ведення сільського господарства, захисту ґрунтів та запобігання ерозії. Законодавство України передбачає введення обмежень на використання певних ділянок, контроль за інтенсивністю обробітку та вимоги до проведення рекультивацийних робіт [2, с. 15].

Соціально-правовий аспект відбудови земель стосується гарантії прав власників та користувачів земельних ділянок. В умовах післявоєнної відбудови важливо забезпечити прозорість процедур оформлення прав на землю, захист прав малих власників і створення умов для участі громад у процесах планування та контролю використання земельних ресурсів [1, с. 20]. Прозоре правове регулювання також сприяє залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій у розвиток аграрного сектору та відновлення критичної інфраструктури.

Економічні механізми відновлення земель включають стимулювання інвестицій у рекультивацію, надання пільг для фермерів та підприємств, що впроваджують сучасні технології обробітку ґрунтів, а також підтримку місцевих громад у раціональному використанні земель. Дослідження показують, що ефективне управління земельними ресурсами вимагає поєднання державного контролю та приватної ініціативи [3, с. 25].

Технічні аспекти відновлення земель охоплюють проведення геодезичних та кадастрових робіт, оцінку родючості ґрунтів, реконструкцію і захист меліоративних систем, а також створення електронних баз даних для контролю використання земель [5, с. 7]. Науковці підкреслюють необхідність інтеграції сучасних інформаційних технологій для підвищення ефективності управління земельними ресурсами та запобігання нераціональному їх використанню [2, с. 19].

Особливу увагу слід приділити формуванню нормативної бази щодо обігу земель, які були пошкоджені під час військових дій. Законодавчі акти мають визначати порядок оформлення прав, відшкодування збитків, а також заходи щодо стабілізації ринку та підтримки фермерських господарств [4, с. 14]. Це забезпечує правову визначеність та створює умови для ефективної відбудови аграрного сектору.

Узагальнюючи, можна зазначити, що успішна відбудова земельних відносин в Україні після війни потребує комплексного підходу, що поєднує правові, економічні та технічні механізми. Раціональне використання земель, відновлення їх продуктивності та захист прав власників є ключовими

чинниками, які визначають ефективність реформи. Водночас, важливим є забезпечення прозорості процедур, цифровізація даних та залучення громадськості до процесів управління землями.

Список використаних джерел

1. Покальчук М. Ю., Марачук А.В., Шулепова О.О. Правове забезпечення заходів повоєнного відновлення земельних ресурсів України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 455-460.

2. Лісова Т.В. Актуальні питання правового забезпечення охорони та відновлення земель в умовах глобальних викликів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 66-74.

3. Misin-kevych A. Legal Features Of Land Reclamation In Ukraine During The Reconstruction Period, Khmel'nitskiy, Khmel'nitskiy university of management and law name of Leonid Yuzkov, 2023 year, 58p.

4. Білик О.І. Проблеми та перспективи розвитку земельних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. *Міжнародний науковий журнал*. № 2.

5. Лісова Т. В. Деякі теоретичні питання реставрації земель. Харків : *Вісник Національної академії правових наук України*, 2025. 74 с.

Гладкий С.О.,
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

САМОСВІДОМІСТЬ ЗДОБУВАЧА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ САМОКОНСТРУЮВАННЯ

Правова система України, як і її державний апарат, потребують глибокої трансформації. Це не суб'єктивне прагнення окремої людини-візіонера чи окремої, прогресивно налаштованої соціальної групи, а об'єктивна вимога часу. Країна опинилася на цивілізаційному перехресті: або втрата державного

суверенітету й національної ідентичності, або прискорена модернізація на основі конституційних принципів й інтеграція у політико-правовий простір ЄС і «колективного Заходу» загалом. Модернізація правової системи України передбачає формування нової генерації правників – патріотичних, професійно-компетентних і, що не менш важливо, добросовісних.

У країні функціонує достатньо правничих шкіл, які спроможні забезпечити умови для формування у здобувачів освіти компетентностей, передбачених державними стандартами й іншими нормативними документами. Новітні зміни в законодавстві про вищу освіту засвідчують прагнення державної влади забезпечити нормативно-правові передумови для подальшої індивідуалізації освітньої траєкторії здобувачів освіти. Втім зміни в об'єктивному світі (на разі – в інституційному вимірі правового буття) нерідко не мають скільки-небудь помітного впливу на життєвий світ пересічного громадянина, тобто їх регулятивний ефект може бути малозначущим. Суспільне життя змінюється докорінно, якщо зміни зачіпають внутрішній світ людини.

Війна з російським агресором зумовила піднесення в країні патріотичних настроїв, зруйнувала комплекс національної меншовартості («малоросійства»), що складався століттями. Найбільш проблемною залишається сфера морального виховання молоді: нормальна, «природня» соціалізація індивіда в соціумі з деградованим механізмом моральної регуляції не призводить до формування моральної особистості – система самовідтворюється, продукуючи подібних собі. Найкраща метафора для позначення морально-культурного стану цієї системи – «тінь» («тіньові» економіка, політика, право, ціннісна сфера, існування яких в такому масштабі, як в Україні, передбачають обман, блюзнірство, крадіяство, шахрайство, т. зв. «схематоз» тощо, зведені до рівня норми життя, неписаного суспільного договору).

Гасла, політичні декларації і навіть нормативні приписи у законодавчих актах чи деонтологічних кодексах, які вимагають від правника добросовісності у професійній діяльності, стикаються з реаліями «тіньового» життя суспільства і закономірно програють їм у протистоянні. На допомогу ЄС й інших західних

союзників у цьому питанні теж розраховувати не варто: по-перше, тому, що джерела і засоби моральної регуляції суспільних відносин перебувають у надрах суспільства – імпортувати чи рецепіювати їх неможливо; по-друге, тому, що руйнація моральних засад суспільного життя – це глобальна тенденція, яка окреслилася ще на перших етапах становлення масового суспільства.

Втім, світова історія знає чимало прикладів духовного оновлення суспільства (щоправда, ці феномени були переважно зумовлені народженням нових релігій). В основі подібних трансформацій – природне прагнення людини жити і розвиватися, яке в умовах глибоких криз, соціальних катаклізмів і екзистенційних загроз здатне породжувати нові цінності, ідеали, смисли, моделі соціальної поведінки та соціальні практики. Як відомо, соціальні системи, будучи відкритими і нерівноважними, здатні до самоорганізації, різкої зміни траєкторії свого розвитку.

В індивідуально-психологічному вимірі нові поведінкові моделі формуються завдяки змінам у картині реальності індивіда та його «Я-концепції». Уявлення про себе «вписані» в комплекс уявлень про світ, є його осердям (останнє, тобто наявність розвиненого Его-комплексу, притаманно «цивілізованій» людині). І перше, і друге – це феномени, створені власною свідомістю індивіда, який перебуває в соціальній взаємодії, творячи разом з іншим індивідами інтерсуб'єктивний світ соціальних інститутів і практик.

Наведені положення є відправними для розуміння психологічного механізму професійної соціалізації майбутнього правника. Недостатньо сформулювати у здобувача освіти якісь уміння – необхідно «прив'язати» його до ключових елементів «Я-концепції» і «вписати» в картину бажаного або невідворотного майбутнього. В ідеалі таке нове вміння (компетентність) має бути сприйнято індивідом як цінність, стати емоційно привабливим і особистісно значимим.

Власне так і має розвиватися освітній процес – з одним застереженням: коефіцієнт корисної дії педагогічного впливу на здобувача вищої освіти істотно залежить від того, наскільки усвідомленими ним самим є його психологічно-

професійні новоутворення. Чимало педагогічних впливів, предметом яких були певні компетентності, залишаються без емоційного відгуку з боку студента («серце» залишилося байдужим, а розум зник швидко позбуватися неактуальної інформації). Картина реальності молодій людині не зазнає істотних змін, а в її «Я-концепції» взагалі не відбувається помітних зрушень. Ефективність такої педагогічної взаємодії є вкрай низькою.

Ситуація могла б змінитися на краще внаслідок більш досконалого методологічного оснащення учасників освітнього процесу. Це, приміром, міг би бути спеціальний навчальний курс чи окремий вид навчальної практики, присвячений психотехнологіям ментального професійного самоконструювання. Практика цілеспрямованого, концептуально і технічно продуманого будівництва власного тіла давно стала надбанням людської культури, причому не лише спорту чи спеціалізованої професійної підготовки, а й дозвілля широких верств населення. Конструювання людиною себе в ментальному вимірі допоки залишається значною мірою стихійним, недостатньо раціональним і системним процесом навіть в організаційних рамках вузівської підготовки. Юридична професія в психологічному сенсі є дуже специфічною. В ідеалі кожен здобувач вищої юридичної освіти повинен мати компетентного наставника-психолога, який би надавав організаційну, методологічну й психотехнічну допомогу в ментальному самоконструюванні.

Базовими психологічними техніками в процесі самопізнання, відомими вже протягом декількох тисячоліть, є концентрація уваги, розподіл уваги, а також вміння розототожнюватися з власним тілом (засобом релаксації), емоційно-почуттєвою сферою, а також думками (ментальними образами). Індивід знаходить у собі «Свідка», почуття «чистої» самототожності («Я як Я»), що відкриває простір для пізнання власного внутрішнього світу (власної суб'єктивності), а також його взаємодії із зовнішнім світом, який традиційно мислиться як «об'єктивний».

У структурі власної «Я-концепції» (комплексу уявлень і установок щодо самого себе, «вписаних» у загальну картину реальності) суб'єкт самопізнання

має виявити риси «правової людини» і «людини моралі» (іпостасі особистості, які є результатом соціалізації індивіда у відповідних сферах суспільного життя і характеристики яких є визначальними для майбутньої професійної діяльності). Йдеться, насамперед, про правничу компетентність (професіоналізм) і добродієність. Ці субкультурні утворення в психіці конкретного індивіда існують поряд з іншими складовими в цілісній структурі професійної культури правника.

Проблемність формування останньої як інтегрального явища полягає, насамперед: 1) у низькому рівні усвідомлення явищ і процесів власного внутрішнього світу та особливостей їх об'єктивації у світі зовнішньому – у поведінкових актах і взаємодії з іншими соціальними суб'єктами (типовий здобувач вищої освіти ніколи не практикував довільну, цілеспрямовану саморефлексію і не володіє цією технікою, що позначається на якості його уявлень про себе та здатності їх корегувати); 2) у наявності прогалин у структурі професійної культури та явних чи прихованих суперечностей між її елементами; 3) у психічному дистанціюванні здобувача освіти від професійних знань, які залишаються «книжними», тобто майже не викликають помітної реакції у ціннісно-мотиваційній сфері психіки та істотно не позначаються на змісті «Я-концепції» індивіда. Як наслідок, «Я-концепція» як керівний (програмуєчий) компонент у механізмі психічного моделювання майбутньої професійної діяльності демонструє низьку функціональну спроможність.

Таким чином, в ідеальній моделі процесу підготовки правника у вищій школі освітня траєкторія кожного студента може бути індивідуалізована на кардинально вищому рівні. Засобом реалізації цього завдання можуть бути психотехнології самопізнання, їх систематичне практикування, осмислення результатів, корегування завдань і практична, індивідуальна психокорекція. Щоправда, слід припустити, що реалізація цього завдання можлива лише поза простором масової вищої освіти. Втім і в цьому випадку загальну тенденцію поступального розвитку юридичної освіти (за умови оптимістичного прогнозу розвитку країни) позначити доцільно.

Горда В.В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Інформаційні системи та технології»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Мирна О.В.,**
к.е.н., доц., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВИКОРИСТАННЯ ІІІ В БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ: ЮРИДИЧНИЙ, ТЕХНІЧНИЙ ТА ЕТИЧНИЙ ВИМІРИ

Сучасний етап цифровізації підприємницької діяльності характеризується глибоким проникненням алгоритмів машинного навчання в щоденну діяльність підприємств. Використання ІІІ в Україні поступово переходить від формату експериментальних запусків до повноцінного функціонування в межах операційних циклів. Це охоплює автоматизацію обробки клієнтських запитів, прогнозування попиту на товари, оптимізацію логістичних маршрутів та навіть автоматизований відбір персоналу. Проте таке стрімке поширення технологій вимагає чіткого усвідомлення меж дозволеного та встановлення зрозумілих правил гри, що зафіксовано в Концепції розвитку ІІІ, схваленій ще у 2020 р. [1].

Україна обрала шлях «м'якого» регулювання, що передбачає підготовку бізнесу до жорстких вимог Європейського Союзу. Основна мета полягає в тому, щоб надати компаніям інструменти для самоперевірки ще до того, як законодавчі норми стануть обов'язковими. Важливим орієнтиром тут виступає Біла книга, яка презентує дорожню карту адаптації вітчизняного правового поля до стандартів ЄС [3].

Згідно з цим підходом, підприємствам пропонується використовувати режим «регуляторних пісочниць». Це дозволяє тестувати інноваційні продукти під наглядом держави, мінімізуючи правові ризики та забезпечуючи відповідність майбутнім нормам. Такий механізм дозволяє розробникам та бізнесу виявляти потенційні недоліки в алгоритмах на ранніх етапах, що значно підвищує надійність кінцевих рішень [3].

Центральним елементом європейського та, відповідно, майбутнього українського регулювання є розподіл систем ІІІ за рівнем ризику. Для бізнесу це означає необхідність проведення внутрішнього аудиту кожної системи, що впроваджується.

До високого ризику відносять системи, що використовуються в критичній інфраструктурі, освіті, управлінні персоналом або правоохоронній діяльності. Такі рішення мають проходити сувору процедуру оцінки відповідності, включаючи детальну технічну документацію та забезпечення високої якості наборів даних.

Системи з обмеженим ризиком, що взаємодіють з людьми (наприклад, чат-боти), повинні відповідати вимогам прозорості. Користувач має бути поінформований, що він спілкується з алгоритмом, а не з живою людиною.

Більшість бізнес-застосунків (спам-фільтри, ігрові елементи) мають мінімальний ризик і не потребують додаткового спеціального регулювання, окрім загальних норм законодавства.

Захист даних є фундаментальною вимогою при використанні ІІІ, оскільки алгоритми потребують величезної кількості інформації для навчання та роботи. Підприємства мають гарантувати, що обробка персональних даних відбувається згідно з принципами мінімізації та цільового призначення. Важливо, щоб дані, які використовуються для тренування моделей, були вільними від помилок та дискримінаційних ознак, що дозволяє уникати упереджених результатів [1].

У юридичній площині використання ІІІ в Україні потребує перегляду стандартних договорів з підрядниками та працівниками. Зокрема, необхідно чітко прописувати права інтелектуальної власності на результати, створені за допомогою алгоритмів, та встановлювати межі відповідальності за можливі збої [2]. Правова визначеність у цих питаннях є запорукою стабільного розвитку та захисту корпоративних інтересів.

Одним із головних викликів є забезпечення стійкості систем ІІІ до маніпуляцій та зовнішніх втручань. Суб'єкти підприємницької діяльності, що інтегрують автономні системи у виробничі процеси, стикаються з необхідністю

впровадження багаторівневого контролю. Важливо підтримувати можливість втручання людини в роботу алгоритму на будь-якому етапі. Це дозволяє не лише вчасно виправляти технічні помилки, а й забезпечувати етичну сторону прийняття рішень.

Для зміцнення безпеки бізнесу рекомендується впроваджувати такі заходи:

технічна стійкість: захист від кібератак, спрямованих на «отруєння» даних або спотворення результатів роботи моделі;

прозорість: розробка або закупівля таких систем, логіку рішень яких можна пояснити та перевірити;

постійний моніторинг: регулярне тестування ШІ на предмет точності та відсутності деградації моделі з часом.

Використання ШІ не обмежується лише технічними чи юридичними аспектами, воно має глибокий етичний вимір. Бізнес, що працює в Україні, орієнтується на загальноєвропейські принципи, де на першому місці стоїть благополуччя людини та дотримання її прав [1]. Це передбачає відмову від систем, що здійснюють масове стеження або соціальний скоринг, який може призвести до несправедливого обмеження прав громадян.

Нормативне регулювання, яке зараз формується, має на меті створити середовище, де інновації сприяють розвитку підприємницької діяльності, не створюючи загрози для суспільства. Для підприємців це означає перехід до моделі «відповідального ШІ», де кожен алгоритм проходить перевірку на відповідність цінностям демократичного суспільства та принципам верховенства права [3].

Таким чином, успішна інтеграція штучного інтелекту в бізнес-процеси вимагає від керівництва компаній системного підходу, що поєднує технічну грамотність, юридичну обачність та етичну відповідальність. Вчасна адаптація до майбутніх норм регулювання дозволить українським підприємствам не лише захистити свої дані та інфраструктуру, а й стати повноцінними учасниками європейського цифрового ринку.

Список використаних джерел

1. Кожухар О. Г. Правове регулювання систем штучного інтелекту в ЄС: передумови, сучасний стан та перспективи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2024. Т. 13. С. 65-73.

2. Аналітичні матеріали щодо правового регулювання ШІ в Україні та ЄС. *Google*: вебсайт. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/pravove_regulyuvannya_vik_oristannya_shtuchnogo_intelektu_v_ukraini_ta_es/ (дата звернення: 19.03.2026).

3. Біла книга «Регулювання штучного інтелекту в Україні». *Google*: вебсайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu> (дата звернення: 19.03.2026).

Довга В. С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Кальян О.С.,**
к.ю.н., доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Однією з важливих гарантій ефективного здійснення правосуддя у цивільному судочинстві є належне забезпечення доказової бази у справі. Саме докази відіграють ключову роль у встановленні фактичних обставин справи та прийнятті судом законного і обґрунтованого рішення. У зв'язку з цим особливого значення набуває інститут забезпечення доказів, який дозволяє зберегти необхідну доказову інформацію у випадках, коли існує ризик її втрати або ускладнення подальшого отримання [1, с. 46].

Актуальність дослідження забезпечення доказів у цивільному процесі зумовлена необхідністю підвищення ефективності судового захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. Належне застосування цього процесуального інституту сприяє своєчасному збиранню доказів та запобігає можливим труднощам у їх дослідженні під час розгляду справи [2, с. 113].

У цивільному процесуальному праві забезпечення доказів розглядається як процесуальний механізм, спрямований на фіксацію або збереження доказової інформації у випадках, коли існує загроза її втрати або неможливості використання у майбутньому судовому розгляді. Такий механізм покликаний гарантувати реалізацію права сторін на справедливий суд та сприяти встановленню істини у справі [1, с. 47].

Нормативне регулювання інституту забезпечення доказів закріплено у положеннях цивільного процесуального законодавства України. Відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України, учасник справи має право звернутися до суду із заявою про забезпечення доказів у випадку, коли існує обґрунтоване припущення, що подальше подання або дослідження таких доказів стане неможливим або суттєво ускладненим [3].

До основних способів забезпечення доказів у цивільному процесі належать допит свідків, призначення експертизи, витребування чи огляд доказів, а також інші процесуальні дії, спрямовані на збереження доказової інформації. Застосування таких заходів дозволяє зафіксувати фактичні обставини справи ще до початку розгляду справи по суті або на будь-якій стадії судового процесу [2, с. 114].

Важливим аспектом забезпечення доказів є те, що відповідна заява може бути подана не лише під час судового розгляду, а й до подання позову. Така можливість має важливе практичне значення, оскільки у деяких випадках зволікання із фіксацією доказів може призвести до їх втрати або знищення. Саме тому законодавство передбачає можливість оперативного реагування на такі ситуації [4].

На практиці забезпечення доказів застосовується у різних категоріях цивільних справ, зокрема у спорах щодо відшкодування шкоди, захисту права власності, сімейних та трудових спорах. У таких випадках своєчасне забезпечення доказів дозволяє сторонам ефективніше доводити свою правову позицію та сприяє більш повному дослідженню обставин справи [5].

Разом із тим, у практиці застосування цього інституту існують певні проблеми. Однією з них є недостатня обізнаність учасників процесу щодо можливостей забезпечення доказів. У результаті сторони не завжди використовують цей інструмент для захисту своїх прав, що може негативно впливати на результати розгляду справи [1, с. 50].

Ще однією проблемою є складність оцінки судом обґрунтованості заяви про забезпечення доказів. Суд повинен встановити, чи дійсно існує ризик втрати доказової інформації, а також визначити доцільність застосування відповідних процесуальних заходів. Така оцінка потребує ретельного аналізу обставин справи та може викликати певні труднощі на практиці [2, с. 116].

З метою підвищення ефективності застосування інституту забезпечення доказів важливим є вдосконалення процесуального законодавства, а також формування єдиної судової практики у цій сфері. Крім того, важливу роль відіграє підвищення рівня правової обізнаності учасників цивільного процесу щодо можливостей використання цього механізму [4].

Отже, забезпечення доказів є важливим процесуальним інститутом цивільного судочинства, який спрямований на збереження доказової інформації та забезпечення ефективного розгляду справи судом. Його застосування дозволяє запобігти втраті важливих доказів та сприяє повному і всебічному встановленню обставин справи [1, с. 51]. Разом із тим для підвищення ефективності цього механізму необхідно вдосконалювати правове регулювання, розвивати судову практику та підвищувати рівень правової культури учасників цивільного процесу.

Список використаних джерел

1. Пасайлюк І. В. Забезпечення доказів у цивільному процесі України: нормативне регулювання та доктринальні аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2024. № 16. С. 45-52.
2. Айрапетян А., Шаповалова К. Забезпечення доказів у цивільному процесі: виклики сьогодення та шляхи їх подолання. *Universum*. 2024. № 15. С. 112-118.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV: станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Гриновець О.Б. Особливості процесу доказування та оцінки доказів в цивільному судочинстві. 2017. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/403382/
5. Луспеник Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. 2019. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/622362/>

Закладна В.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.**,
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У сучасних умовах розвитку правової системи України на основі європейської моделі та посилення антикорупційної політики особливої актуальності набуває проблема конфлікту інтересів. Його наявність негативно впливає на ефективність діяльності правників і публічних службовців, а також підриває довіру до державних інституцій.

Насамперед варто зазначити, що конфлікт являє собою зіткнення протилежних думок, інтересів, поглядів; суттєві розбіжності; гостру суперечку [7, с. 274]. Основними сутнісними характеристиками категорії «конфлікт» є те, що: причиною виникнення конфлікту зазвичай є соціальне протиріччя, яке виражається в невиконанні зобов'язань, порушенні певних заборон, в зловживанні правами, відсутності взаємоповаги між сторонами тощо; конфлікт перешкоджає реалізації суб'єктами своїх інтересів; конфлікт являє собою процес, який має суб'єктивно-об'єктивний характер, в якому суб'єктивною складовою виступає поведінка суб'єктів, а об'єктивною, в свою чергу, є соціальне протиріччя [5, с. 92].

Говорячи ж безпосередньо про розуміння «конфлікту інтересів», можемо сказати, що нині дане поняття має нормативне закріплення в п.8 ч.1 ст.1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де передбачається, що він являє собою суперечність між професійними правами і обов'язками адвоката та його особистими інтересами, факт наявності якої впливає на неупередженість та об'єктивність в момент виконання покладених на нього професійних обов'язків, і в свою чергу на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності [1]. Також у Правилах адвокатської етики надають аналогічне визначення даного поняття і водночас суттєво розширюють його сприйняття (ст. 9, 16, 20, 21, 34, 39) [3].

Законом України «Про запобігання корупції» передбачається, що конфлікт інтересів буває двох видів, а саме реальний і потенціальний [2]. Реальний визначається як розбіжність між службовими або ж представницькими повноваженнями особи та її приватним інтересом, що безпосередньо має вплив на неупередженість або ж об'єктивність прийняття особою рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання нею власних повноважень [2]. Потенціальний передбачає, те, що особа має приватний інтерес (а саме певний немайновий або ж майновий інтерес особи, котрий може бути зумовлений, зокрема, такими позаслужбовими стосунками як: особисті, сімейні, дружні або ж будь які інші з фізичними чи юридичними особами [6]) у сфері, в якій вона має

обов'язок виконувати покладені на неї службові або ж представницькі повноваження, що може мати вплив на неупередженість чи об'єктивність при прийнятті нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання цих повноважень [2].

Характеризуючи основні складові законодавчого механізму врегулювання та запобігання конфлікту інтересів, маємо сказати, що вони полягають у покладенні на осіб, зазначених у п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», поетапного обов'язку який передбачає: вживати заходів, спрямованих на уникнення виникнення конфлікту інтересів; у разі якщо він виник – повідомити керівнику або ж антикорупційні органи (підрозділи); не приймати рішень та не вчиняти жодних дій в умовах реального конфлікту інтересів; вживати заходів для врегулювання конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції») [2].

Зазначене вище свідчить про важливість даного інституту у правовій системі України. Водночас він знаходить безпосереднє відображення у практичній діяльності. У реальному житті конфлікт інтересів проявляється як ситуація суперечності між приватними інтересами особи та її професійними обов'язками, яка може вплинути на неупередженість, об'єктивність та законність прийняття рішення. Найчастіше такі ситуації виникають у сфері публічної служби, місцевого самоврядування, адвокатської діяльності, правосуддя, а також зокрема і в корпоративному секторі. Конфлікт інтересів може виражатися у прийнятті рішень щодо близьких осіб, використанні службових повноважень у приватних інтересах або укладенні договорів, де наявний особистий інтерес.

Соціальна небезпека конфлікту інтересів полягає в тому, що він є одним із чинників, які можуть призводити до корупційних ризиків, зловживання владою та втрати довіри суспільства до державних інституцій. Саме тому важливого значення набуває не лише його формальне врегулювання, а й фактичне дотримання етичних стандартів поведінки та формування високого рівня правової культури суб'єктів владних повноважень [4].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що конфлікт інтересів являє собою

складне правове і соціальне явище, яке поєднує теоретичні, нормативні та практичні аспекти. Його сутність полягає у виникненні суперечності між службовими чи професійними обов'язками особи та її приватними інтересами, що передбачає негативний вплив на об'єктивність прийняття рішень. Соціально-практичний вимір конфлікту інтересів свідчить про його значний вплив на ефективність функціонування державних інституцій, рівень доброчесності публічної служби та ступінь довіри суспільства до влади. У зв'язку з цим особливого значення набуває вдосконалення механізмів його попередження та врегулювання, а також формування належної правової та етичної культури.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n6>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
3. Правила адвокатської етики. З'їзд адвокатів України; Правила від 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>
4. Лізун В. Феномен конфлікту інтересів у контексті запобігання корупції. UKRAINE INNOVATE: сучасні моделі для відновлення: збірник тез доповідей V Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції (Луцьк, 25 жовтня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н.В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 64-69. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23075>
5. Надьон В. В. Правова категорія «конфлікту» як підстава для захисту прав пацієнтів. Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 12 квітня 2019 р.). Ужгород. 2019. С. 90-95.
6. Про конфлікт інтересів. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pokaznyky-diyalnosti-departamentu/>
7. Словник української мови: В 11 т. [укл. І.К. Білодід та ін.]. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4: І-М / ред. тому: А.А. Бурячок, П.П. Доценко. 1973. 840 с.

Знайко О.В.,

викладач циклової комісії менеджменту, маркетингу і права,
ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права ПДАУ»

ПРАВОВА НАУКА І ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

"Найбільшою небезпекою для свободи є пасивність народу", – Георг Брандес.

Внаслідок масштабної агресії та вторгнення, яке відбулося з боку російської федерації 24 лютого 2022 року на територію України, було впроваджено певний ряд заходів, які обмежували закони та права громадян задля забезпечення національної безпеки (п. 17 ст. 92 КУ), суверенітету та територіальної цілісності держави. Як результат, введення воєнного стану в Україні змінило формат регулювання певних питань, які взаємопов'язані з дією права в умовах надзвичайного режиму, оскільки такі обмеження мають містити чіткі межі, щоб зменшити та уникнути можливості порушення фундаментальних прав громадян [1].

Відповідно до чинного Законодавства України, слід зазначити, що військовий стан є надзвичайним правовим режимом, який запроваджують на всій території України або на окремих територіях у випадку воєнної агресії та загальної небезпеки, загрози державній незалежності України та ін. Він полягає в наданні певним структурам державної влади, органам місцевого самоврядування та військовому командуванню повноважень, що зможуть забезпечити необхідний рівень національної безпеки, паралельно відбувається тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. У свою чергу правова наука відіграє ключову роль доцільного захисту прав людини в умовах такого стану, оскільки забезпечує науково обґрунтований підхід до законотворчості, аналізує ефективність правозастосування та розробляє унікальні способи контролю за дотриманням прав людини, особливо під час надзвичайних правових режимів [6].

Україна має на рівні законодавства закріплений перелік первинних прав і свобод індивіда, які узгоджуються з фундаментальними принципами демократичного та правового режиму. Проте у період воєнного стану держава вимушена запроваджувати тимчасові обмеження, які забезпечать можливість постійно моніторити громадський порядок та рівень забезпечення безпеки. Паралельно слід не забувати, що обмеження прав і свобод повинні відповідати конкретним стандартам, серед яких є пропорційність, необхідність та відповідність міжнародним стандартам, що гарантують збалансованість між інтересами національної безпеки та захистом основоположних прав людини [5].

Саме ключовим аспектом виступає питання лімітування прав людини в умовах воєнного стану, оскільки це спричиняє не лише обмеження конституційних прав, але й ряд заходів. У 2022 році в Україні, на певних територіях, було запроваджено низку обмежень, які регулювали суспільні відносини, зокрема щодо недоторканості житла, приватного і сімейного життя, свободу слова, участь у виборах, свободу пересування та конфіденційності кореспонденції, запровадження комендантської години, військовий контроль та ін. Такі дії були необхідні для охорони національних інтересів та зменшення кількості потенційних злочинів у контексті військової загрози. Водночас є права, які згідно до Конституції України заборонено обмежувати, такими виступають право на життя, гідність свободу, та інші основоположні права. Але, водночас виникає потреба у прийнятті нових законодавчих змін та нормативних актів, які регулюють особливості правового режиму у таких умовах [7].

Правова наука має важливий вплив на захист прав людини, оскільки вона формує концептуальні засади захисту прав людини, досліджує практичну реалізацію норм воєнного стану та пропонує науково обґрунтовані напрями їхнього удосконалення. В свою чергу, державні установи зобов'язані забезпечувати дотримання правових норм та здійснювати моніторинг, тоді як організації громадянського суспільства відповідають за захист реалізації цих прав відбувається через незалежний нагляд та адвокацію. Крім того, міжнародні організації також впроваджують свої власні системи - підтримки прав людини,

надаючи правову та гуманітарну допомогу і забезпечуючи дотримання міжнародних стандартів [4].

Таким чином, запровадження воєнного стану спричинило низку серйозних проблем у сфері захисту прав людини, де насправді надзвичайно складно знайти рішення без впровадження абсолютно нових ініціатив на національному рівні. Правова наука, безумовно, відіграє важливу роль у формуванні теоретичної бази та практичних рішень, необхідних для захисту прав людини в умовах національної кризи. Нормативно-правові акти мають ретельно зважувати потреби держави у забезпеченні національної безпеки та захисту прав і свобод людини і громадянина. Такий баланс є «наріжним каменем» легітимності влади і не дозволяє владі зловживати своїми повноваженнями. Вкрай важливо, щоб обмеження прав, які вводяться в умовах воєнного стану, відповідали ключовим принципам необхідності, пропорційності та законності, які закріплені в Конституції України ст. 64 та стандартах прав людини, зокрема, у Загальній декларації прав людини [1].

Воєнний стан – це правовий режим, що ґрунтується на принципах правової держави під час загрози або ворожої агресії, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», тим не менш, він може призвести до тимчасового розширення повноважень уряду. Нагальною є також участь міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, у моніторингу дотримання прав осіб в умовах протиріччя між воєнним станом та зобов'язаннями України за конвенціями з прав людини у світі. Ці заходи міжнародного контролю є надзвичайно важливими і виступають механізмом забезпечення дотримання владою прав людини і тоді, коли суспільство перебуває в умовах надзвичайного стану [3].

Майбутні дослідження в цьому контексті мають бути спрямовані на вдосконалення та впорядкування норм і правил, що регулюють воєнний стан, щоб він був механізмом захисту прав людини і продовжував діяти навіть в умовах надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Київ, 1996. 72 с.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.01.2026).
3. Загальна декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948. 12 с.
4. Левченко В. В. Міжнародно-правова охорона прав людини в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Наукова думка, 2015. 210 с.
5. Аналітико-порівняльне правознавство : електронне наукове видання. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303011> (дата звернення: 16.01.2026).
6. Правова позиція : науковий журнал. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/> (дата звернення: 16.01.2026).

Кальян О. С.,
к.ю.н., доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК КАТЕГОРІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Справедливість у сучасній правовій доктрині розглядається як одна з фундаментальних правових категорій, що визначає ціннісний зміст права та виступає орієнтиром для правотворчої і правозастосовчої діяльності. Особливого значення ця категорія набуває у сфері процесуального права, оскільки саме процесуальні механізми забезпечують реалізацію матеріальних прав та ефективний судовий захист особи.

Сучасне розуміння сутності правової держави дозволяє розглядати її не просто як державу, що дотримується законів, а як державу, де панує право, змістовним ядром якого є справедливість. Так О. Бойко зазначає що, справедливість є фундаментом функціонування правової держави [1]. Саме через категорію справедливості забезпечується узгодження формальних правових норм із цінностями прав людини та принципами демократичного суспільства.

Важливу роль у формуванні сучасного розуміння справедливості у процесуальному праві відіграє практика Європейського суду з прав людини, яка сформувала стандарти справедливого судового розгляду у межах тлумачення статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд послідовно наголошує, що справедливість судового розгляду повинна оцінюватися з урахуванням усієї процедури, а не лише окремих її елементів

У процесуальному праві справедливість проявляється насамперед через гарантії справедливого судового розгляду. До них належать незалежність і безсторонність суду, рівність сторін, змагальність процесу, доступ до правосуддя та розгляд справи у розумний строк [2]. Саме через систему процесуальних гарантій забезпечується реальна можливість особи ефективно захищати свої права та інтереси у суді.

Так, у рішенні у справі Вака v. Hungary ЄСПЛ підкреслив, що незалежність суду є ключовою передумовою справедливого судового розгляду, оскільки лише незалежний суд здатний забезпечити неупереджене вирішення правового спору [3]. У свою чергу, у справі Morice v. France було наголошено на необхідності дотримання принципу рівності сторін та процесуальної змагальності як невід'ємних складових справедливого судочинства [4].

У національній правовій системі принцип справедливості також знаходить відображення у практиці Конституційного Суду України, який неодноразово підкреслював, що справедливість є однією з фундаментальних засад правосуддя та повинна реалізовуватися через принципи верховенства права, рівності, пропорційності та ефективного судового захисту [5].

Таким чином, справедливість у процесуальному праві виступає не лише загальною правовою ідеєю, а комплексною нормативно-ціннісною категорією, яка визначає зміст та спрямованість функціонування судочинства. Її значення проявляється у формуванні системи процесуальних гарантій, що забезпечують ефективний захист прав, свобод та законних інтересів учасників судового процесу.

Аналіз наукових підходів та практики ЄСПЛ свідчить, що справедливість судового розгляду має багатокомпонентний характер і охоплює такі елементи, як незалежність і безсторонність суду, рівність процесуальних можливостей сторін, змагальність судового процесу, забезпечення доступу до правосуддя та дотримання розумних строків розгляду справи. Саме сукупність зазначених гарантій формує стандарт справедливого судочинства у сучасній правовій державі.

Водночас справедливість у процесуальному праві не може зводитися виключно до формального дотримання процесуальних норм. Її зміст передбачає досягнення такого результату судового розгляду, який відповідає принципам пропорційності, правової визначеності та балансу інтересів сторін. У цьому контексті справедливість виступає критерієм оцінки ефективності здійснення правосуддя та рівня реалізації принципу верховенства права.

Отже, у сучасних умовах розвитку правової системи України категорія справедливості набуває особливого значення як методологічна основа формування та застосування норм процесуального права. Забезпечення справедливості судового розгляду є необхідною передумовою підвищення довіри суспільства до судової влади, утвердження принципу верховенства права та ефективного функціонування механізму судового захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Справедливість як категорія кримінального процесуального права. *Юридичний вісник*. 2020. №2020/1. С.31-36. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3dbd2857-c3ac-4786-81ea-d705c0c6d3f9/content>

2. Побережний Ю. В. Процесуальні гарантії справедливого судочинства за практикою Європейського суду з прав людини. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. №19. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.18505033>

3. Pieter Cannoot. *Baka v. Hungary: Judicial Independence at Risk in Hungary's New Constitutional Reality*. Strasbourg Observers. 2016. URL: <https://strasbourgobservers.com/2016/07/12/baka-v-hungary-judicial-independence-at-risk-in-hungarys-new-constitutional-reality/> (дата звернення: 13.02.2026).

4. Case of *Morice v. France* : Judgment / European Court of Human Rights (Grand Chamber). Strasbourg, 2015. April 23. (Application no. 29369/10). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-154265%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-154265%22]}) (дата звернення: 13.02.2026).

5. Рішення Конституційного суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 13.02.2026).

Капленко Ю.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.**,
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Поняття академічної доброчесності завжди було важливим в системі якості освіти, оскільки це один з головних принципів здійснення наукових досліджень та навчання чи викладання в цілому. Зважаючи на постійний розвиток правової держави та реформування правової системи, особливого значення набуває

формування високих стандартів та вимог професійної культури юриста. Академічна доброчесність є одним з її ключових елементів, а оскільки зараз відбувається стрімкий технологічний розвиток і активне використання штучного інтелекту, важливо дотримуватися чітких правил використання таких технологій та популяризувати і наголошувати на значенні академічної доброчесності. Тому щодо актуальності даної теми, беззаперечним аргументом слід вважати твердження про те, що поняття «академічної доброчесності» наразі стало не просто вимогою чи критерієм до учасників освітнього процесу, а одним з провідних напрямків реформування системи освіти в Україні.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність характеризується як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових чи творчих досягнень [1].

Варто також додати, що на сьогодні є чинний Закон України «Про академічну доброчесність», який був прийнятий порівняно недавно, а саме в грудні 2025 року. Це визначний крок вперед, оскільки вперше створюється комплексна правова основа для забезпечення академічної доброчесності в освіті та науці. Цей нормативно-правовий акт теж містить чітке визначення поняття «академічної доброчесності» як сукупності цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності [2]. Введення в дію цього закону відбудеться 31 липня 2026 року і має важливе значення для формування професійної культури юриста, оскільки є основою для підготовки майбутніх фахівців. В даному законі міститься чітка інформація про принципи академічної доброчесності, правила, способи та механізми забезпечення, а також відповідальність за її порушення. Тож, за допомогою цього нормативно-правового акту відбулася певна систематизація та чітка конкретизація на законодавчому рівні всіх важливих питань, пов'язаних з академічною

доброчесністю.

Щодо ролі академічної доброчесності в професійній культурі юриста варто розпочати з аналізу самого поняття «професійна культура юриста». Воно є не менш складним та має декілька варіантів визначення. Дослідниця Я. Аронова зазначає, що професійна культура юриста є мультикультурним феноменом, який уособлює собою різновид загальної культури особи, сутність якого визначається онтологією правничої професії та відображає досвід діяльності правників як духовний, так і матеріальний, а також очікування соціуму щодо професійної діяльності юриста [3, с. 53-54]. На основі цього визначення можна дійти висновку, що професійна культура юриста формується поступово та має певні етапи, які закладаються ще в процесі здобуття юридичної освіти.

Більшість науковців дотримуються спільної позиції щодо основних складових професійної культури юриста. До них належать правова, моральна, економічна та політична культури [3, с. 54]. Саме ці елементи є ключовими для формування юриста-професіонала, який відповідає сучасним вимогам суспільства. Вони мають бути невід'ємною складовою особистості юриста як у періоди стабільного розвитку держави, так і в умовах трансформаційних процесів, які сьогодні переживає Україна. Тому не складно розглядати академічну доброчесність як важливу складову моральної та правової культури юриста, адже вона безпосередньо пов'язана з такими цінностями, як чесність, справедливість і відповідальність. Крім того, принципи академічної доброчесності, зазначені в Законі України «Про академічну доброчесність», збігаються з принципами юридичної професії.

Для юристів дуже важливо дотримуватися академічної доброчесності і починати цей шлях ще з моменту навчання, оскільки вчасно сформовані принципи вони зможуть перенести і в подальшу юридичну кар'єру, що значною мірою підвищить рівень довіри до правників у суспільстві. До чинників, що зумовлюють порушення академічної доброчесності в Україні, можна віднести недостатнє утвердження відповідних етичних норм або, навпаки, поширення усталених негативних практик. Також негативний вплив становить ігнорування

випадків неетичної поведінки з боку суб'єктів освітнього процесу та відсутність належної відповідальності за прояви академічної недоброчесності. Серед інших причин, які сприяють академічній недоброчесності в освітніх закладах, варто віднести дисбаланс навчальних програм і надмірне навчальне навантаження, а також застарілий зміст і методи навчання, що не відповідають сучасним вимогам. У результаті це призводить до зниження мотивації студентів до навчання [4, с. 20-21].

Отже, академічна доброчесність є важливим елементом професійної культури юриста, оскільки сприяє формуванню таких необхідних якостей для правника, як чесність, відповідальність, справедливість та повага до права. Саме в процесі здобуття юридичної освіти закладаються основи професійної етики майбутніх юристів, що в подальшому формує та визначає їхню поведінку у професійній діяльності. Прийняття Закону України «Про академічну доброчесність» є важливим кроком у розвитку правового регулювання цієї сфери та сприяє підвищенню стандартів освіти і науки. Дотримання принципів академічної доброчесності під час навчання сприяє підготовці фахівців, які діятимуть відповідно до норм права, етичних стандартів та правил і відповідатимуть очікуванням суспільства, яке останнім часом має вагомі причини для недовіри. Таким чином, утвердження принципів академічної доброчесності є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих юристів і розвитку правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст.380.
2. Про академічну доброчесність : Закон України від 18 грудня 2025 р. № 4742-IX. *Офіційний вісник України*. 2026. 13 лютого. № 14. Ст. 991.
3. Гудима М.М. Професійна культура юриста: загальний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. № 86 (1). С. 52-57. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_86\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_86(1)_9)

4. Дуліба Є.В. Верховенство права, правова культура, освіта й академічна добросовісність. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 15-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2022_3_4

Клименко А. В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Липій Є. А.**,
к.ю.н, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНА ФОРМА ТА ВИКЛИКИ

Торгівля людьми посягає на фундаментальні права й свободи людини, що є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень в сучасному світі. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, а тому протидія торгівлі людьми є невід'ємним обов'язком держави [1].

На рівні кримінального законодавства України відповідальність за торгівлю людьми передбачена ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Диспозиція ч. 1 ст. 149 КК України визначає торгівлю людьми як «торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого» – санкцією якої передбачено позбавлення волі на строк від трьох до восьми років [2]. Кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади цього злочину (ч. 2-3 ст. 149 КК України) передбачають покарання до п'ятнадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна [2].

Суттєве теоретичне та практичне значення має визначення поняття «експлуатація» у примітці до ст. 149 КК України, яке охоплює всі форми

сексуальної експлуатації, примусову працю, рабство, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, використання у збройних конфліктах тощо [2]. Зазначений перелік є невичерпним, що відповідає сучасним тенденціям трансформації форм злочину.

Міжнародно-правовою основою боротьби з торгівлею людьми є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми (Палермський протокол, 2000 р.) та Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.), ратифікована Україною у 2010 р. [6, с. 7–12]. Ці документи зобов'язують держави криміналізувати торгівлю людьми як самостійний склад злочину, запровадити дієві механізми захисту жертв і усунення детермінантів злочину. Д. В. Євенко наголошує, що виокремлення торгівлі людьми у самостійне кримінальне правопорушення є більш ефективним підходом, ніж переслідування подібних діянь за нормами про суміжні злочини – сутенерство, контрабанду тощо [5, с. 60].

Сучасні форми торгівлі людьми характеризуються динамічністю та різноманіттям способів вчинення злочину. В. В. Коваленко, аналізуючи матеріали кримінальних проваджень 2016-2019 рр., встановив, що у 84,6 % випадків спосіб вчинення злочину є повноструктурним і охоплює стадії підготовки, безпосереднього вчинення та приховування [4, с. 182]. До типових способів підготовки злочину належать: пошук жертв у мережі Інтернет – 48,2 % випадків, через спільних знайомих – 37,5 %, у публічних місцях – 38 %; підбір засобів зв'язку та транспорту – 56,2 % [4, с. 183]. Водночас у всіх без винятку досліджених провадженнях злочинці досягали незаконної угоди з контрагентом щодо переміщення або передачі жертви [4, с. 183].

Особливе місце серед способів впливу на жертву займає втягнення у боргову кабалу, коли злочинці пропонують жертві оплатити витрати на оформлення документів і переїзд за кордон, формуючи боргову залежність [4, с. 183]. Не менш поширеними є обіцянки привабливого заробітку, маніпуляція уразливим станом особи та психологічний примус. Типовими слідами торгівлі людьми є: документи (100 % справ), ідеальні відображення в

пам'яті потерпілих і свідків (95,3 %), мобільні засоби зв'язку (93,3 %), цифрові сліди: застосунки; месенджери; фото та відеозображення (91,5 %) [4, с. 184-185].

Вагомим чинником, що визначає сучасні виклики у сфері торгівлі людьми, є широкомасштабна збройна агресія проти України. Воєнний стан суттєво підвищив рівень вразливості населення: мільйони вимушених переселенців, хаотичність переміщень, складний психоемоційний стан громадян та брак часу для перевірки пропозицій щодо виїзду за кордон. Усе це створює сприятливі умови для торговців людьми [5, с. 37-38]. За даними Офісу Генерального прокурора України, в період за січень-вересень 2023 р. серед 80 потерпілих від торгівлі людьми 53 особи є чоловічої статі, що свідчить про появу нових форм злочину, пов'язаних із незаконним переміщенням чоловіків призовного віку за межі України [6, с. 38].

Сучасні адміністративно-правові механізми боротьби з торгівлею людьми включають не лише кримінальне переслідування винних, а й заходи профілактики злочинів, захист постраждалих та координацію між різними відомствами. Є. В. Кобко наголошує на важливості поєднання репресивних і превентивних заходів, удосконалення механізмів виявлення жертв та організації ефективної взаємодії між правоохоронними органами й неурядовими організаціями в умовах нових викликів [3, с. 139-140].

У зарубіжній практиці показовим є досвід США, де торгівля людьми регулюється комплексом взаємодоповнюючих актів: Законом Манна («Акт про біле рабство», 1910 р.) та Законом про захист жертв торгівлі людьми (TVPA, 2000 р.). Американське законодавство характеризується широким переліком дефініцій, захисними механізмами для жертв (включно зі змінами у міграційному статусі) та взаємоузгодженістю кримінально-правових норм [5, с. 60]. Позитивний досвід має й Швейцарія, де з 2012 р. функціонує національний план дій щодо боротьби з торгівлею людьми [5, с. 61].

Задля ефективного запобігання торгівлі людьми в сучасних умовах необхідно: вдосконалити нормативно-правову базу, зокрема виокремити використання жертв у збройних конфліктах як особливу кваліфікуючу ознаку ст.

149 КК України [6, с. 47-48]; посилити прикордонний контроль та протидію корупції серед посадових осіб; розвивати систему соціального захисту осіб, які постраждали від воєнної агресії; розширити інформаційно-просвітницьку роботу серед вразливих груп населення [6, с. 55]. Концептуальним залишається висновок про те, що торгівля людьми тісно корелює із сексуальною експлуатацією, а тому стратегії протидії цьому злочину мають враховувати цей зв'язок [5, с. 61].

Таким чином, торгівля людьми у сучасних умовах набуває нових форм та виявів, зумовлених цифровізацією суспільства, міграційними кризами та воєнним станом. Ефективна протидія цьому злочину вимагає підвищеної підготовки та комплексного підходу: вдосконалення кримінального законодавства, посилення міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також активної участі громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі зм.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Кобко Є. В. Адміністративно-правові механізми протидії торгівлі людьми та незаконній міграції: сучасні виклики. Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 червня 2025 року) / упор.: О. К. Марін, І. А. Вишнеvsька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 300 с. URL: <https://www.ndekc.lviv.ua/pdf/12082025.pdf> (дата звернення: 23.03.2026).

4. Коваленко В. В. Типові способи, сліди й обстановка вчинення злочину як елементи криміналістичної характеристики торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2(31). Т. 1. URL: https://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2020/2020_2.pdf (дата звернення: 23.03.2026).

5. Євенко Д. В. Запобігання торгівлі людьми: зарубіжний досвід. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 2(4). С. 59-63. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-2-4-12> (дата звернення: 23.03.2026).

6. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану: метод. рек. / кол. авт.: В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Р. А. Каторкін та ін. Дніпро: ДДУВС, 2023. 60 с.

Коваленко В.Ф.,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ТРИБУНАЛІВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Міжнародні трибунали – це спеціальні судові органи, створені для розслідування та судового розгляду злочинів, що мають міжнародне значення, зокрема геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Вони класифікуються на:

- постійні (наприклад, Міжнародний кримінальний суд);
- тимчасові або ad hoc (наприклад, Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний трибунал щодо Руанди);
- змішані судові органи (комбіновані національні та міжнародні суди, що функціонують, наприклад, у Камбоджі).

Міжнародні трибунали мають юридичний статус міжнародних органів, визначений статутами та резолюціями Ради Безпеки ООН. Компетенція трибуналів включає:

- розслідування та судовий розгляд тяжких міжнародних злочинів;
- встановлення відповідальності фізичних осіб незалежно від їх політичного або державного статусу;
- вплив на розвиток національних законодавств через імплементацію рішень та прецедентів.

Рішення міжнародних трибуналів часто виступають джерелом формування прецедентів у національних системах. Наприклад, практика МКС щодо визначення та доведення відповідальності за злочини сексуального характеру в зонах конфліктів вплинула на закони багатьох держав щодо переслідування сексуального насильства як окремого злочину [4, с. 64].

Вплив трибуналів проявляється через навчання національних суддів, прокурорів та правоохоронців міжнародним стандартам кримінального процесу, а також через підтримку створення спеціалізованих органів для розслідування тяжких злочинів.

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ), створений резолюцією Ради Безпеки ООН № 827 у 1993 році, мав на меті переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії.

Рішення МКТЮ стали базою для імплементації в національне законодавство Боснії і Герцеговини таких положень:

- чітке визначення злочину геноциду та критерії його доказування;
- кримінальна відповідальність за злочини проти людяності;
- встановлення правових норм щодо воєнних злочинів та злочинів, пов'язаних з етнічними чистками.

Це сприяло створенню спеціалізованих відділів у національних судах для розслідування тяжких злочинів та формуванню практики застосування міжнародних стандартів у кримінальному праві [2, с. 156].

Міжнародний трибунал щодо Руанди (МКТР) був створений для розслідування масових вбивств та геноциду 1994 року. Рішення трибуналу мали значний вплив на національне законодавство:

- у Руанді були прийняті закони, що дозволили ефективно притягати до відповідальності осіб, винних у геноциді;
- впроваджено положення щодо кримінальної відповідальності за участь у масових злочинах, навіть якщо злочин був скоєний в умовах війни;
- практика трибуналу стала основою для гармонізації процесуальних норм у національних судах [3, с.167].

Міжнародний кримінальний суд (МКС), створений Римським статутом у 1998 році, сприяє імплементації міжнародного кримінального права у національні системи держав-учасниць:

- закони багатьох держав були змінені для відповідності Статуту МКС;
- створено механізми міжнародної та національної співпраці у розслідуванні та переслідуванні міжнародних злочинів;
- практика МКС впливає на стандарти доказування та процесуальні гарантії в національних судах [4, с. 285].

Незважаючи на позитивний вплив, імплементація рішень міжнародних трибуналів у національні правові системи часто стикається з проблемами:

- відсутність політичної волі або опору з боку національних органів;
- дефіцит кваліфікованих кадрів для застосування міжнародних норм;
- невідповідність національних кодексів міжнародним стандартам та відсутність ефективних механізмів контролю [1, с. 81].

Розвиток міжнародних трибуналів сприяє універсалізації міжнародного кримінального права, що полягає у формуванні єдиних стандартів визначення та переслідування міжнародних злочинів. Імплементація норм міжнародного кримінального права у національні законодавства дозволяє підвищити ефективність правосуддя, запобігати безкарності та забезпечувати захист прав людини.

Наприклад, національні кодекси держав-учасниць Римського статуту адаптують положення про злочини геноциду, воєнні злочини та злочини проти людяності відповідно до міжнародних стандартів [3, с. 153].

Міжнародні трибунали не лише забезпечують покарання за міжнародні злочини, але й стимулюють розвиток національних правових систем, сприяючи формуванню більш ефективного та справедливого правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Bassiouni, M. C. (2010). *Introduction to International Criminal Law*. Leiden: *Martinus Nijhoff*. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Introduction_to_International_Criminal_L.html?id=nTkzAQAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення: 25.01.2026).
2. Boas, G. (2001). *The Role of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia in the Development of International Criminal Law*. Leiden: Brill. URL: <https://repository.mdx.ac.uk/item/834y0> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., & Wilmshurst, E. (2014). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://assets.cambridge.org/97811087/41613/frontmatter/9781108741613_frontmatter.pdf (дата звернення: 25.01.2026).
4. Schabas, W. A. (2017). *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford: Oxford University Press. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_International_Criminal_Court.html?id=iIbAkLRWPUgC&redir_esc=y (дата звернення: 25.01.2026).

Коваленко Є.В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.**,
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Функції держави є однією з основних категорій теорії держави та права, оскільки вони визначають сутність держави, її соціальне призначення та основні напрями впливу на суспільні відносини. Забезпечення стабільності та правопорядку, регулювання основних сфер життя суспільства та досягнення суспільно важливих цілей є основними цілями діяльності держави [2, с. 69].

Тим не менш, завдання, які виконує держава, не є постійними або незмінними. Вони змінюються залежно від ступеня соціально-економічного розвитку, типу суспільних відносин і внутрішніх та зовнішніх перешкод [1, с. 408]. Незважаючи на те, що основні напрями державної діяльності можуть залишатися актуальними в майбутньому, зміст, форми та способи їх реалізації значно зміняться в результаті глобалізації та розвитку цифрових технологій [3, с. 4]. Це означає, що нам потрібно переосмислити традиційні методи розуміння ролі держави в сучасних умовах.

Вплив глобалізації та цифрової трансформації на сучасний етап розвитку людства суттєво змінює способи управління державою та взаємодію з суспільством. Поступово держава перестає вважатися автономним апаратом примусу і починає вести себе як учасник глобальної мережі, де важливими ресурсами є інформація, дані та технології [6, с. 65]. У таких ситуаціях традиційна монополія держави на примус послаблюється, а громадяни отримують більшу свободу впливати на державні процеси.

Внутрішні функції держави, особливо соціальні та управлінські, зазнають найбільших змін. Цифровізація сприяє розвитку ідеї «держави як сервісу», яка передбачає орієнтацію діяльності органів влади на задоволення потреб громадян і надання високоякісних публічних послуг [5, с. 125]. Такий підхід спрямований на використання електронних і автоматизованих процедур замість надмірної бюрократії та ієрархічних моделей управління.

Цифрова реальність дозволяє державам автоматизувати та алгоритмізувати управлінські процеси. Об'єктивні цифрові алгоритми поступово перетворюються на впливи посадових осіб завдяки впровадженню цифрових платформ електронного урядування [6, с. 68]. Це свідчить не лише про технічні досягнення, але й про зміну самої сутності виконавчої влади, оскільки послуги поступово витісняють функцію прямого адміністративного управління.

Оборонна функція держави також змінюється в результаті глобалізації. Сьогодні небезпеки виходять за межі фізичного простору та охоплюють інформаційну сферу, що вимагає захисту електронного суверенітету [6, с.65]. Дедалі частіше державні кордони проходять через інформаційні системи, сервери та важливу цифрову інфраструктуру. Кібертероризм, дезінформаційні кампанії та втручання у виборчі процеси є новими викликами, які викликає цифровізація. У результаті держава була змушена створити складну систему кіберзахисту, яка включала б створення спеціалізованих органів і законодавчі інструменти для захисту інформаційного простору. Таким чином, оборонна функція перетворюється на багаторівневу систему, яка захищає цифровий суверенітет громадян і їхні особисті дані.

Економічна роль держави в умовах глобалізації також змінюється. Розвиток цифрової економіки та детериторіалізація фінансових потоків ускладнюють традиційні методи державного контролю та оподаткування. У відповідь на ці проблеми влада змінила стратегію економічного регулювання, впровадивши спеціальні закони та створюючи кращі умови для цифрового підприємництва [5, с.123].

В цифровій реальності політика держави поступово переходить від традиційної моделі представницької демократії до електронної участі. Цифрові інструменти дозволяють громадянам впливати на ухвалення рішень у режимі реального часу, що робить державну владу більш відкритою [3, с.3]. Це сприяє розвитку нових видів політичної взаємодії та зменшенню розриву між державою та суспільством.

Отже, функції держави значно змінюються в умовах глобалізації та цифрової реальності. Стратегія відкритої цифрової платформи, орієнтованої на сервісність і ефективність, є більш прийнятною для держав, ніж модель закритого апарату примусу. Водночас участь у глобальному цифровому просторі вимагає, щоб держави поєднували розвиток технологій із захистом прав людини та національного суверенітету в інформаційній сфері.

Список використаних джерел

1. Буцан М. Функції держави: поняття, класифікації, наукові трактування. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 406-410. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/175/163/>
2. Замета М. Трансформація функцій держави в умовах глобалізації. *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 28-го Міжнар. молодіж. Форуму*. 2024. №9 С.69-70. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/27237>
3. Євдокіменко С., Гіда Є., Лощихін О., Стерліков О. Перспективи розвитку теорії держави і конституційного права в умовах цифровізації суспільства. *Академічні візії*. 2024. №30. С.1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2365>
4. Наджафлі Е. Цифрова держава в контексті правової реформи в Україні: теоретико-правовий аспект. *Право і безпека*. 2022. №2 (85) С. 202-217. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/050f3fb0-6021-42af-afb0-3dc42dcdbd631/content>

5. Атаманова Н., Котиш П. Концепції цифрової держави. *Право та державне управління*. 2022. №3. С.122-127. URL:http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/18.pdf

6. Муляр Г., Фур'яка Я., Галка Д. Концепція «цифрової держави» в сучасній теорії держави і права: від електронного врядування до цифрового суверенітету. *Вісник ОНДІСЕ*. 2025. №17. С. 63-70. URL: <https://journals.ondise.in.ua/index.php/herald/article/view/82>

Коломієць П. В.,

д.ю.н., доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЗА КОРДОНОМ: ПРАКТИЧНІ УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У світовій практиці місцеве оподаткування розглядається як ключовий інструмент фінансової самостійності територіальних громад. Саме тому створено міжнародні організації, що досліджують відповідні фінансові механізми та сприяють впровадженню ефективних моделей наповнення місцевих бюджетів.

Показовим прикладом є Всесвітня обсерваторія субнаціональних урядових фінансів та інвестицій (SNG-WOFI), що виступає провідною глобальною платформою для узагальнення інформації про організацію субнаціональних органів влади та їх фінансову діяльність. Вказаний проєкт реалізується за координації Організація економічного співробітництва та розвитку та United Cities and Local Governments.

Діяльність SNG-WOFI спрямована на підтримку прийняття обґрунтованих управлінських рішень, розвиток ефективної моделі багаторівневого врядування та посилення процесів фіскальної децентралізації.

За підсумками діяльності SNG-WOFI сформовано 135 профілів держав як федеративного, так і унітарного типу. У межах цих профілів узагальнено систематизовану та уніфіковану інформацію щодо моделей багаторівневого врядування, територіальної організації влади, процесів децентралізації та проведення територіальних реформ, а також функціональних повноважень субнаціональних органів влади і особливостей їх фінансового забезпечення. Зокрема, охоплюються показники видатків, інвестицій, доходів, зміни у сфері фіскальної децентралізації та застосування фіскальних правил. Такий підхід дозволяє використовувати зазначені матеріали як ефективний інструмент для дослідження взаємозв'язків між фіскальною, адміністративною та політичною децентралізацією, а також здійснювати порівняльний аналіз держав за ключовими характеристиками.

У межах реалізації цього проекту систематично оприлюднюються щорічні узагальнюючі доповіді – «Synthesis Report World Observatory on Subnational Government Finance and Investment».

Слід звернути увагу, що у практиці міжнародних організацій поняття «local governments» та «subnational governments» фактично застосовуються як тотожні, без чіткого розмежування їх змісту.

Щодо України, відповідний профіль містить характеристику основних параметрів багаторівневої системи управління, особливостей адміністративно-територіального устрою, компетенції органів місцевого самоврядування, а також структури місцевих фінансів, включаючи видатки, інвестиції, податкові надходження, міжбюджетні трансферти (дотації та субсидії). Водночас зазначена інформація відображає стан розвитку до початку повномасштабної агресії РФ у лютому 2022 року.

Аналізуючи практику місцевого оподаткування в зарубіжних державах, слід відзначити, що формування доходної частини місцевих бюджетів забезпечується за рахунок кількох ключових джерел. До них належать податкові надходження, міжбюджетні трансферти (дотації та субсидії), доходи від управління майном, а також інші надходження, зокрема соціальні внески,

прибутки комунальних підприємств і доходи від використання природних ресурсів.

На сучасному етапі органи місцевого самоврядування в Україні функціонують в умовах суттєвих викликів. Повномасштабна агресія РФ проти України призвела до істотного зростання навантаження як на державний, так і на місцеві бюджети, що ускладнює забезпечення їх фінансової стабільності.

Відповідно до конституційних положень, місцеве самоврядування визначається як гарантоване право територіальної громади – жителів населених пунктів або їх добровільних об'єднань – самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України (стаття 140). Фінансову основу реалізації цього права становлять доходи місцевих бюджетів (стаття 142), до складу яких належать, зокрема, місцеві податки і збори, а також окремі загальнодержавні податки, закріплені за місцевими бюджетами у встановленому законом порядку (стаття 143).

Структура доходів загального фонду бюджетів територіальних громад визначається положеннями Бюджетного кодексу України, зокрема статтею 64. При цьому провідну роль у їх формуванні відіграють податкові надходження, під якими, згідно з пунктом 2 статті 9 зазначеного Кодексу, розуміються встановлені податковим законодавством загальнодержавні та місцеві податки і збори.

Упродовж 2019–2024 років ключовим джерелом наповнення загального фонду місцевих бюджетів виступає податок на доходи фізичних осіб, частка якого стабільно перевищує 60 % відповідних доходів.

Децентралізація як суспільно-правове явище характеризується значною варіативністю підходів у різних країнах, що ускладнює її універсальне визначення. Водночас у межах підходу SNG-WOFI децентралізація трактується як передача від центральних органів влади до субнаціонального рівня певного обсягу повноважень, функцій та ресурсів. Такі субнаціональні утворення виступають окремими юридичними особами, формуються на основі загального виборчого права та наділені визначеним рівнем автономії.

Субнаціональні органи влади функціонують через систему політичних інституцій, включаючи представницькі та виконавчі органи, володіють власними ресурсами, адміністративним апаратом і правом формувати доходи з різних джерел, зокрема податків і зборів. Вони також здійснюють самостійне управління бюджетними ресурсами. У межах чинного законодавства такі органи мають можливість реалізовувати власні ініціативи з питань, що належать до їх компетенції, у тому числі шляхом прийняття нормативних актів. Відповідні засади мають бути закріплені у національному законодавстві, а за можливості – і на конституційному рівні.

Показовим у цьому контексті є досвід Республіки Польща. Відповідно до положень Конституції цієї держави, фінансова база одиниць територіального самоврядування формується за рахунок власних доходів, а також міжбюджетних трансфертів у вигляді загальних субвенцій і цільових дотацій з державного бюджету. При цьому стаття 168 закріплює право органів місцевого самоврядування визначати ставки місцевих податків і зборів у межах, встановлених законом. Водночас їх діяльність підлягає нагляду з точки зору законності (стаття 171), який здійснюють Голова Ради Міністрів і воєводи, а у фінансовій сфері – регіональні рахункові палати. У разі грубого порушення Конституції або законів представницький орган територіального самоврядування може бути розпущений Сеймом за поданням Голови Ради Міністрів. Загальні засади формування доходів органів місцевого самоврядування визначаються статтею 167 Конституції.

Деталізація складу місцевих податків і зборів міститься у спеціальному законодавстві. Так, Законом Республіки Польща від 12 січня 1991 року «Про місцеві податки та збори» регламентовано, зокрема, оподаткування нерухомості, транспортних засобів, а також встановлено такі платежі, як ринковий, місцевий і курортний збори, плата за рекламу та збір за утримання собак.

Відповідно до Закону від 13 листопада 2003 року «Про доходи органів місцевого самоврядування», ключовими джерелами доходів зміни є податкові надходження та збори. До податкових доходів належать, зокрема, платежі з

нерухомості, сільськогосподарської та лісової діяльності, транспортних засобів, а також окремі види оподаткування доходів фізичних осіб (у тому числі у формі «karta podatkowa»), податки на спадщину і дарування та платежі, пов'язані з цивільно-правовими правочинами. Серед зборів виділяються гербовий, ринковий, місцевий, курортний, рекламний, а також плата за утримання собак.

Проведений аналіз засвідчує, що сучасні моделі місцевого оподаткування формуються під впливом складної взаємодії фіскальних, адміністративних та політичних чинників, що обумовлює значну варіативність підходів у різних країнах. Водночас ефективність функціонування системи місцевих фінансів значною мірою залежить від збалансованості між обсягом делегованих повноважень та ресурсним забезпеченням їх реалізації. Недотримання такого балансу призводить до виникнення недофінансованих повноважень, що негативно впливає на якість публічного управління, знижує рівень підзвітності та може спричиняти дисфункції у системі багаторівневого врядування.

Досвід зарубіжних країн демонструє важливу роль міжбюджетних трансфертів як інструменту фінансового вирівнювання, здатного мінімізувати територіальні диспропорції та забезпечити належний рівень бюджетної забезпеченості субнаціональних одиниць. Водночас надмірна залежність від таких трансфертів може обмежувати фінансову автономію органів місцевого самоврядування та знижувати стимули до нарощення власної дохідної бази. У цьому контексті особливого значення набуває формування оптимальної структури доходів місцевих бюджетів, у якій поєднуються власні податкові надходження та ефективно побудована система міжбюджетних відносин.

Для України, з урахуванням сучасних викликів, зокрема пов'язаних із збройною агресією, питання забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування набуває особливої актуальності. Імплементация зарубіжного досвіду у сфері місцевого оподаткування має здійснюватися з урахуванням національних особливостей правової системи та державного устрою, що дозволить досягти балансу між фінансовою автономією територіальних громад і необхідним рівнем державного регулювання.

Купчення Л.І.,

к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Харченко Н.Ю.,

здобувач вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Сучасний розвиток України тісно пов'язаний із глобальними процесами інтеграції до світових економічних, політичних і соціальних систем, у центрі яких стоїть концепція сталого розвитку. Прийняття Цілей сталого розвитку (ЦСР), сформованих ООН у 2015 році, стало орієнтиром для формування нових підходів до державної політики, зокрема в екологічній сфері. Україна, як держава, що прагне інтеграції до Європейського Союзу, взяла на себе зобов'язання впроваджувати ЦСР у національну стратегію розвитку, що суттєво вплинуло на формування її екологічної політики.

Поступова імплементація ЦСР у нормативно-правову базу України визначила пріоритетність питань охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та запобігання екологічним ризикам. Як зазначає В. Лакас, глобальні цілі стали каталізатором розвитку інституційного забезпечення екологічної політики, зокрема через створення механізмів моніторингу, оцінювання ефективності та фінансової підтримки природоохоронних ініціатив [1, с. 150]. У цьому контексті особливого значення набули міжнародні ініціативи, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату, які зумовили необхідність адаптації національних стратегій до нових екологічних реалій.

Одним із ключових викликів сучасності є глобальні кліматичні зміни, що безпосередньо впливають на екологічну, економічну та соціальну стабільність держав. Україна вже відчуває наслідки потепління клімату – зростання середньорічних температур, посухи, паводки, деградацію ґрунтів та скорочення біорізноманіття. Тому екологічна політика держави все більше орієнтується на

виконання ЦСР 13 «Боротьба зі зміною клімату» через запровадження кліматичних стратегій, скорочення викидів парникових газів та розвиток системи адаптації до кліматичних ризиків.

Водночас сучасні виклики, пов'язані з індустріалізацією, цифровізацією та воєнними діями, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до реалізації екологічних пріоритетів. В наукових дослідженнях з цього приводу стверджується, що цифрова трансформація є не лише засобом економічної модернізації, а й потужним інструментом досягнення екологічних цілей сталого розвитку. Використання цифрових технологій у сфері екологічного моніторингу, «розумного» управління відходами, контролю за станом повітря та води сприяє підвищенню прозорості й ефективності екологічної політики. Це відповідає ЦСР 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» та ЦСР 13 «Боротьба зі зміною клімату», що передбачають впровадження інновацій для екологічної безпеки [2, с. 205]. Цифрові інструменти також дозволяють відстежувати динаміку кліматичних змін та ефективність політик з декарбонізації, що посилює аналітичну базу для ухвалення рішень.

ЦСР стали не лише нормативним, а й економічним стимулом для розвитку нових напрямів господарювання, як-от екологічного підприємництва, екотуризму та енергоефективних технологій. У межах таких процесів Україна поступово формує інноваційну модель розвитку, де екологічна відповідальність розглядається як конкурентна перевага бізнесу та внесок у зменшення кліматичного навантаження на екосистеми.

Одним із ключових напрямів є становлення екологічного підприємництва, що охоплює виробництво екологічно чистої продукції, впровадження технологій повторного використання ресурсів, розвиток переробної промисловості. Ці ініціативи безпосередньо відповідають ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання» і ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво». Зростає кількість підприємств, які запроваджують екологічні стандарти управління (ISO 14001), здійснюють звітування за принципами ESG, прагнучи не лише мінімізувати негативний вплив на довкілля, а й залучати «зелені» інвестиції.

Водночас важливим напрямом є розвиток екотуризму, що поєднує економічну вигоду з природоохоронними завданнями. Цей сектор сприяє збереженню біорізноманіття, розвитку місцевих громад і популяризації екологічної культури. У рамках реалізації ЦСР 15 «Збереження екосистем суші» та ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» державна політика спрямована на створення природоохоронних територій, національних парків та рекреаційних зон, які стають осередками сталого туризму. Екотуризм не лише підтримує регіональну економіку, а й підвищує рівень екологічної свідомості населення [1]. Він також може привертати увагу до проблем кліматичних змін, які безпосередньо загрожують природним екосистемам

Ще одним ключовим аспектом є впровадження енергоефективних технологій, що забезпечують скорочення споживання ресурсів і зниження викидів парникових газів. Цей процес відображає виконання ЦСР 7 «Доступна та чиста енергія» і ЦСР 13 «Боротьба зі зміною клімату» [1]. Розвиток відновлюваної енергетики в Україні є невід'ємною частиною кліматичної політики та важливим чинником енергетичної безпеки в умовах глобальних кліматичних викликів.

Суттєвим інструментом реалізації ЦСР стали економічні стимули, спрямовані на формування екологічно орієнтованої поведінки бізнесу. Зокрема, введення екологічних податків і принципу «забруднювач платить» мотивує підприємства впроваджувати чисті технології та скорочувати викиди. Розвиток системи «зеленого» банкінгу сприяє фінансуванню проєктів, що відповідають екологічним стандартам, а ESG-інвестиції (Environmental, Social, Governance) стають індикатором соціальної відповідальності компаній і критерієм довіри з боку інвесторів. Завдяки цим механізмам формується фінансове середовище, орієнтоване на підтримку екологічно сталих бізнес-моделей.

Не менш вагомим є вплив міжнародних фінансових інституцій, які активно підтримують екологічну трансформацію української економіки. Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Програма розвитку ООН (ПРООН) реалізують проєкти з енергоефективності, управління відходами,

розвитку сталої інфраструктури та адаптації до кліматичних змін. Їхня участь не лише забезпечує доступ до фінансових ресурсів, а й сприяє впровадженню європейських екологічних стандартів і найкращих практик корпоративного управління. Саме через ці інструменти ЦСР стають дієвим каталізатором переходу до нової економічної моделі – моделі, у якій екологічна безпека, соціальна відповідальність і економічна ефективність взаємопов'язані та взаємозалежні.

У такий спосіб Цілі сталого розвитку формують не лише стратегічні напрями державної екологічної політики, а й створюють умови для глибокої економічної трансформації. Вони стимулюють інтеграцію екологічних принципів у бізнес-практику, підтримують формування культури відповідального споживання та інвестування, забезпечуючи синергію між економічним зростанням і збереженням довкілля.

Важливо також зазначити, що формування екологічної політики в Україні тісно пов'язане з процесами євроінтеграції, які базуються на принципах сталого розвитку. У спеціальній літературі констатується, що членство в міжнародних спільнотах зумовило підвищення вимог до якості, безпечності та екологічності продукції. Це спонукало державу адаптувати національне законодавство до європейських екологічних стандартів, розвивати систему екологічної сертифікації та підвищувати відповідальність бізнесу за вплив на довкілля [4, с. 233]. Таким чином, ЦСР виступають не лише моральним імперативом, а й практичним інструментом інтеграції України у глобальні економічні спільноти забезпечуючи її активну участь у реалізації міжнародних кліматичних домовленостей, зокрема Паризької угоди.

У рамках державних стратегій, таких як «Енергетична стратегія України до 2035 року» та «Національна стратегія управління відходами до 2030 року», спостерігається чітке спрямування на адаптацію до європейських стандартів сталого розвитку.

Отже, Цілі сталого розвитку виступають концептуальною основою для розроблення стратегічних документів, стимулюють інституційні зміни,

сприяють інтеграції інновацій та підвищують роль громадськості у прийнятті екологічно важливих рішень. В умовах глобальних викликів ЦСР залишаються не лише орієнтиром державної політики, а й дієвим інструментом побудови екологічно відповідального суспільства, яке здатне забезпечити гармонійне співіснування людини і природи та протистояти кліматичним змінам.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 03.11.2025).
2. Бречко О., Кривокульська Н. Вплив цифрової трансформації на досягнення екологічних цілей сталого розвитку України. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. №. 4. С. 201-209.
3. Купчення Л. І. Якість, безпечність та екологічність продукції у контексті членства України в міжнародних спільнотах. *Якість і безпечність продукції у внутрішній і зовнішній торгівлі та торговельне підприємництво: сучасні вектори розвитку і перспективи* : колективна монографія. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2021. 436 с. С. 221-237.
4. Лакас В. Вплив глобальних цілей сталого розвитку на формування інституційного забезпечення інвестиційної регіональної та національної політики. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №. 2 (49). С. 146-152.

Липій Є. А.,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Міжнародно-правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання нині є одним із ключових аспектів сучасного міжнародного права, оскільки діяльність суб'єктів господарювання дедалі більше виходить за межі

національних економік і має значний вплив на глобальні інвестиційні та торговельні процеси. Міжнародне економічне право виступає сукупністю правових норм, які встановлюють правила взаємодії між державами та приватними суб'єктами у сфері економічної діяльності, сприяючи безперешкодному здійсненню економічних зв'язків і підтримці рівноправного співробітництва держав незалежно від їхнього соціально-економічного устрою та політичного режиму [1]. Важливо зазначити, що міжнародно-правове регулювання охоплює як публічно-правові аспекти, що пов'язані з регулюванням міждержавних відносин, так і приватноправові відносини, які виникають між суб'єктами господарювання різних держав.

Однією з характерних сфер міжнародно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання є міжнародне інвестування. Економіко-правовий аналіз свідчить, що міжнародне інвестування є складним інститутом, який об'єднує норми міжнародного публічного права та національних правових систем, створюючи двоєрівневе регулювання, що має на меті не лише сприяти реалізації інвестиційних проектів, але й гарантувати захист прав інвесторів та забезпечити стабільність міжнародних господарських відносин [2]. Інвестиційні угоди, укладені між державами або між державою та інвестором, часто містять положення щодо гарантій захисту інвестицій, визначення прав і обов'язків сторін, а також механізмів вирішення спорів, що виникають у процесі реалізації інвестиційної діяльності. Важливим елементом міжнародного інвестиційного режиму є міжнародні конвенції, такі як Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами та Сеульська конвенція про заснування Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій, які створюють правові механізми вирішення спорів і захисту інвестицій на міжнародному рівні [3].

Роль міжнародних договорів і угод у сфері інвестиційної діяльності підкреслюється у наукових джерелах, де зазначається, що міжнародно-правове регулювання повинно відповідати складним викликам світової економіки, які включають питання визначення застосовуваного права, правового статусу

держав у відносинах з інвесторами, механізмів арбітражного врегулювання спорів та виконання рішень міжнародних арбітражів [4]. Зокрема, міжнародні інвестиційні угоди прагнуть забезпечити баланс між захистом прав інвесторів і правом держав на регулювання власної економічної політики, що є однією з центральних тем сучасних дискусій у міжнародному праві [5]. Питання арбітражного вирішення спорів має практичне значення для суб'єктів господарювання, оскільки міжнародний арбітраж є одним із найефективніших способів вирішення суперечок між іноземними інвесторами та державами, що приймають інвестиції, забезпечуючи незалежний і нейтральний розгляд спірних питань [2].

Іншим важливим аспектом міжнародно-правового регулювання є гармонізація норм національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами. Наявність таких гармонізованих норм у національних правових системах підсилює правову визначеність для суб'єктів господарювання і зменшує ризики, пов'язані з правовою невизначеністю під час здійснення трансграничної діяльності. Водночас у наукових публікаціях зустрічається позиція, що процес гармонізації уповільнюється, зокрема через різне тлумачення міжнародних норм та вплив національних інтересів держав, що може призводити до конфліктів між міжнародними зобов'язаннями і національними правовими режимами [1]. Важливо також враховувати, що міжнародно-правове регулювання суб'єктів господарювання є динамічним процесом, який постійно розвивається у відповідь на зміни в глобальній економіці, появу нових форм господарської діяльності та транснаціональних корпорацій.

Таким чином, міжнародно-правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання включає низку складних правових інститутів, починаючи від багатосторонніх і двосторонніх інвестиційних угод до загальних принципів міжнародного економічного права. Ці правові механізми спрямовані на створення сприятливого правового середовища для міжнародної економічної діяльності, захисту прав інвесторів і підтримки міжнародного співробітництва. Подальший розвиток цієї сфери міжнародного права залежить від здатності

міжнародної спільноти адаптувати правові норми до нових викликів глобальної економіки, забезпечуючи при цьому ефективні гарантії для всіх учасників міжнародних господарських відносин.

Список використаних джерел

1. Панченко В. В., Матвєєва А. В. Економіко-правові аспекти міжнародного регулювання іноземного інвестування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 45-58. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284579>
2. Череповський К. Аспекти правотворчості у сфері транскордонних інвестицій. *Міжнародне право та порівняльне правознавство*. 2020. Вип. 5. С. 12-27. URL: <https://intern.bulletin.knu.ua/article/view/2475>
3. Інвестиційна діяльність та аспекти міжнародно-правового регулювання / кол. авт. К., 2019. 34 с. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9280/>
4. Дударець Д.В. Джерела міжнародно-правового регулювання інвестиційних відносин в Україні. *Судова апеляція*. 2016. № 2 (43). С. 90-100. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/22354> URL: <https://kia.court.gov.ua/documents/719/74849/SA2.pdf>
5. Цибульська О. Ю. Міжнародний інвестиційний договір: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 65-79. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287382>

Лісний І.А.,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ЗМЕНШЕННІ НАВАНТАЖЕННЯ НА СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ»

Сучасна судова система України функціонує в умовах значного процесуального навантаження, що обумовлено як тривалими структурними

проблемами правосуддя, так і новими викликами, пов'язаними з воєнним станом, внутрішнім переміщенням населення, економічною нестабільністю та зростанням кількості майнових, трудових і сімейних спорів. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток альтернативних способів вирішення спорів (ADR), зокрема медіації.

Прийняття Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року стало важливим кроком на шляху інституціоналізації цього інституту в національній правовій системі. Вперше на законодавчому рівні було визначено поняття медіації, її принципи, правовий статус медіатора, порядок проведення процедури та вимоги до медіаційної угоди. Це створило нормативне підґрунтя для практичного впровадження медіації як реального інструменту розвантаження судів.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація є добровільною, позасудовою, конфіденційною та структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом переговорів. Основними принципами медіації є добровільність, рівність сторін, нейтральність і незалежність медіатора, конфіденційність та самовизначення сторін [2].

Правова природа медіації полягає у поєднанні приватноправових та процедурних елементів. З одного боку, медіація ґрунтується на автономії волі сторін і договірній свободі; з іншого – її результати можуть мати юридично значущі наслідки, зокрема у вигляді медіаційної угоди, яка за певних умов може бути затверджена судом як мирова угода.

Проблема перевантаження судів України має системний характер. До основних причин належать:

- Високий рівень конфліктності у суспільстві та недовіра до позасудових механізмів врегулювання спорів.
- Формалізованість та тривалість судових процедур.
- Недостатня кількість суддів у зв'язку з кадровими проблемами.
- Зростання кількості спорів у сфері сімейних, трудових, земельних,

господарських та адміністративних правовідносин.

У цих умовах медіація може виступати ефективним фільтром для частини спорів, які не потребують обов'язкового судового втручання [4, с.13].

По-перше, медіація дозволяє врегулювати конфлікт до звернення до суду. Добровільне досягнення домовленості на ранньому етапі запобігає ініціюванню судового провадження, що безпосередньо зменшує кількість нових справ.

По-друге, медіація може застосовуватися на будь-якій стадії судового процесу. Суд вправі роз'яснювати сторонам можливість звернення до медіації, а сторони можуть укласти угоду за результатами процедури та подати її на затвердження суду як мирову угоду. Таким чином, навіть у вже відкритих провадженнях медіація сприяє скороченню строків розгляду справ.

По-третє, медіація сприяє зниженню кількості апеляційних та касаційних оскаржень. Оскільки рішення виробляється самими сторонами, рівень задоволеності результатом є значно вищим, ніж у разі винесення судового рішення, що зменшує ймовірність подальшого спору.

По-четверте, медіація є більш економічно вигідною процедурою як для сторін, так і для держави. Скорочення судових витрат, зменшення навантаження на апарат судів та оптимізація процесуального часу сприяють підвищенню загальної ефективності правосуддя [5, с. 51].

Найбільший потенціал щодо розвантаження судів медіація має у таких категоріях спорів:

- сімейні спори (розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини, порядок участі у вихованні);
- трудові спори;
- господарські конфлікти між суб'єктами підприємницької діяльності;
- спори щодо відшкодування шкоди;
- окремі категорії адміністративних спорів за участю органів публічної влади.

Особливо актуальною є медіація у сімейних спорах, де судові рішення часто не усуває глибинний конфлікт, тоді як медіація орієнтована на збереження комунікації та інтересів дитини.

Незважаючи на наявність законодавчої бази, повноцінна реалізація потенціалу медіації стикається з рядом проблем:

- Низький рівень правової обізнаності громадян щодо можливостей медіації.
- Відсутність усталеної практики направлення судом сторін до медіації.
- Недостатня інтеграція медіації у процесуальні кодекси.
- Потреба у формуванні професійних стандартів та єдиного підходу до підготовки медіаторів.
- Відсутність фінансових стимулів для сторін (наприклад, зменшення судового збору у разі спроби медіації) [4, с.15].

Подальший розвиток медіації потребує комплексних заходів: популяризації, внесення змін до процесуального законодавства, впровадження елементів обов'язкової інформаційної зустрічі щодо медіації та розширення співпраці між судами і медіаторами.

Отже, прийняття Закону України «Про медіацію» стало важливим етапом реформування системи альтернативного вирішення спорів в Україні. Медіація має значний потенціал щодо зменшення навантаження на судову систему шляхом запобігання виникненню судових проваджень, скорочення строків розгляду справ та зниження рівня оскарження судових рішень.

Водночас для повної реалізації цього потенціалу необхідне формування сталої практики застосування медіації, інтеграція її в процесуальне законодавство, підвищення правової культури населення та розвиток професійної спільноти медіаторів. У довгостроковій перспективі медіація може стати не лише інструментом розвантаження судів, а й важливим елементом формування культури мирного врегулювання конфліктів та підвищення довіри до правової системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України. Прийнятий на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (Зі змін. та доп.).

2. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2022. №7. Ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top>

3. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України від 18 березня 2004 року № 1618-ІУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

4. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13-18.

5. Марина Ю. Ю. Закон України «Про медіацію»: основні досягнення та подальші кроки розвитку медіації в Україні. *Legal Bulletin*. № 3(9). 2023. С. 50 - 58.

Матьоха А.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.,**
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ЮРИСТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Професійна деформація юриста є однією з найгостріших і найважливіших проблем сучасної юридичної практики. Її вплив відчутно позначається не лише на якості правозастосування, але й на рівні правової культури в суспільстві та довірі громадян до системи правосуддя. Цей феномен зазвичай характеризується змінами у психіці й поведінці фахівця, що виникають під впливом специфіки його професійної діяльності. З часом вони можуть перерости у викривлення моральних цінностей, стилю мислення, сприйняття людей і навіть змінити поведінкові моделі. У контексті юридичної професії така деформація особливо небезпечна, адже діяльність юристів нерозривно пов'язана з високим рівнем

відповідальності, значними владними повноваженнями, необхідністю приймати складні рішення та працювати в умовах постійного психологічного тиску [1].

Фахівець у галузі права щодня стикається із складними професійними викликами, що охоплюють конфлікти, правопорушення, соціально-психологічні проблеми учасників процесу та емоційні переживання клієнтів. Успішна діяльність у таких умовах вимагає від юриста не лише ґрунтовної професійної підготовки, але й розвинених особистісних якостей, серед яких особливе значення мають витримка, стійкість до стресу, тактовність і досконалий самоконтроль. Водночас тривале перебування в середовищі, характерне емоційними перевантаженнями, перевтомою чи нехтуванням етичними принципами, може створювати сприятливі умови для розвитку явища професійної деформації. Унаслідок цього позитивні риси юриста поступово можуть трансформуватися на негативні: байдужість до чужих проблем, формалізм у підходах, підозрілість, жорсткість у вирішенні питань, прояви цинізму, завищена впевненість у власній правоті або навіть зловживання посадовими функціями.

Причини професійної деформації юристів мають як об'єктивний, так і суб'єктивний вимір. До об'єктивних чинників належать специфічні особливості юридичної діяльності, зокрема її конфліктний характер, висока інтенсивність стресових ситуацій, дія в умовах суворих правових регламентацій і соціальна напруга, що супроводжує професійну діяльність. Суб'єктивними причинами є особистісні властивості самого фахівця: недостатня морально-психологічна стійкість, відсутність навичок саморефлексії, низький рівень емпатії, схильність до емоційного вигорання та нездатність до ефективного відновлення внутрішніх ресурсів. Особливу вразливість до професійної деформації демонструють юристи, які тривалий час працюють в умовах надмірного навантаження, регулярно контактують із правопорушниками або обертаються в соціальних контекстах із домінуванням авторитарних моделей поведінки.

Окрім зазначених вище причин, існує низка інших факторів, які також можуть впливати на ефективність роботи. Серед них можна виокремити такі [2]:

- відсутність спільного інтересу або єдності в колективі;
- психологічна неготовність до виконання професійних обов'язків;
- недостатній розвиток вольових якостей у працівника юридичної сфери;
- обмежене технічне або матеріальне забезпечення, особливо в таких структурах, як поліція чи прокуратура;
- недосконалі або несправедливі критерії оцінювання роботи юристів їхнім керівництвом;
- нездатність організації пропонувати всі необхідні умови для постійного підвищення кваліфікації;
- наявність упереджень або нетерпимості на груповому, соціальному чи національному рівнях з боку окремих співробітників;
- некомпетентне чи надмірне втручання керівництва у робочі процеси.

Професійна деформація юриста може проявлятися по-різному, проте найбільш типові її ознаки – це формалізм, емоційна байдужість, схильність до обвинувального підходу, надмірна підозрілість, різкість у спілкуванні, втрата об'єктивності та часом навіть серйозні порушення етичних норм. У певних ситуаціях юрист починає дивитися на людину не як на суб'єкта прав і свобод, а як на можливого правопорушника, що викривлює базові принципи правової діяльності. Особливу небезпеку це явище становить через свою прихованість: ззовні співробітник може справляти враження дисциплінованого та професійного, однак у його свідомості поступово стирається гуманістичний підхід до людини, норми професійної етики та відчуття служіння закону [3].

Подолання професійної деформації юриста можливе виключно за умови застосування комплексного системного підходу, що охоплює заходи професійної, психологічної та організаційної профілактики. Одним із ключових чинників є належна професійна підготовка, яка покликана не лише забезпечити майбутніх юристів ґрунтовними правовими знаннями, але й сприяти формуванню професійної етики, самоконтролю, майстерності ефективної комунікації та конструктивного реагування на стресові ситуації. Особливий

акцент доцільно зробити на розвитку навичок саморегуляції, здатності контролювати емоційний стан, підтримувати внутрішню гармонію та вчасно ідентифікувати симптоми емоційного виснаження. Важливо також забезпечувати умови для повноцінного відпочинку, гармонійного чергування розумового й фізичного навантаження, підтримання психологічного здоров'я та дотримання принципів здорового способу життя.

Суттєве значення для профілактики професійної деформації має створення сприятливого морально-психологічного клімату у робочому колективі. У таких умовах мають панувати взаємоповага, справедливість, професійна солідарність і суворе дотримання етичних норм. Адміністрація установи, своєю чергою, несе відповідальність за попередження виникнення конфліктних ситуацій, уникнення надмірного навантаження персоналу та своєчасне виявлення ознак професійного вигорання серед співробітників. Ефективними засобами боротьби з професійною деформацією є також систематичне підвищення кваліфікації, ротація посад, проведення психологічних консультацій, наставництво для молодих фахівців, а також цілеспрямоване формування мотивації до виконання службових обов'язків на засадах чесності, справедливості та відданості ідеалам верховенства права. У цьому контексті особливо важливо нагадати про фундаментальну місію кожного юриста: його діяльність не має зводитися лише до формального застосування норм права, адже вона спрямована передусім на захист справедливості, піднесення людської гідності та зміцнення принципів правової державності.

Таким чином, професійна деформація юриста є серйозним викликом для юридичної професії, оскільки здатна деформувати правосвідомість, послабити етичні засади діяльності та негативно вплинути на якість правосуддя. Проте це явище не є неминучим: за умови належної професійної підготовки, морального виховання, психологічної підтримки та відповідальної організації праці його можна істотно зменшити або навіть попередити. Саме тому подолання професійної деформації має розглядатися як важливе завдання не лише для кожного окремого юриста, а й для всієї правової системи загалом.

Список використаних джерел

1. Назаренко О.А. Теоретичний аналіз професійної деформації юриста. *IX-ті наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Конейчикова* : зб. матеріалів (м. Київ, 20 лист. 2019 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк. Київ : НАВС, 2019. С. 143-146.
2. Павлишин О.В., Кравчук О.В., Лев О.Р. Антропологічно-правові виміри професійної деформації моральної свідомості працівників Національної поліції України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. №2 (18). С. 71-78.
3. Теліженко Л.В. Етика юриста : конспект лекцій. Суми : Сум. держ. ун-т, 2020. 164 с.

Миколова З.В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.**,
к.ю.н., доц., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

Відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні стало одним із ключових кроків у реформуванні земельних відносин та стимулюванні економічного розвитку аграрного сектору. Прийняття Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» у 2020 році ознаменувало завершення багаторічного мораторію на продаж земель та започаткувало нову еру у земельних відносинах [1]. Ця реформа передбачала створення прозорого та регульованого ринку землі, забезпечення прав власників земельних паїв та сприяння залученню інвестицій у сільське господарство [2].

Разом із позитивними тенденціями наявні й певні проблеми, пов'язані з нерівномірним доступом до інформації, фінансовими бар'єрами та ризиками

концентрації земель у руках великих агрохолдингів [3]. Ці виклики потребують формування додаткових механізмів державного регулювання та контролю за ринковими процесами, щоб забезпечити соціальну справедливість та уникнути зловживань.

З правового боку відкриття ринку землі супроводжується необхідністю модернізації земельного законодавства та вдосконалення системи реєстрації прав власності на земельні ділянки. Як зазначають науковці, ефективне функціонування ринку неможливе без належної цифровізації кадастрових даних та забезпечення прозорості реєстраційних процедур [2]. Сучасні технології та електронні сервіси дозволяють не лише скоротити час оформлення угод, а й мінімізувати ризики шахрайства та конфліктів між учасниками ринку [4].

Економічний ефект від реформи вже почав проявлятися у підвищенні вартості сільськогосподарських земель та активізації інвестицій у виробництво. Зокрема, науковці відзначають, що відкриття ринку сприяло залученню інвестицій у розвиток сучасних технологій обробітку земель та оптимізації структури сільськогосподарських угідь [2]. Водночас, існує ризик концентрації земель у руках крупних аграрних компаній, що може призвести до посилення соціальної нерівності та втрати контролю місцевими громадами за ресурсами [3].

Виклики реформи включають як економічні, так і соціальні та правові аспекти. Необхідно забезпечити доступність кредитних ресурсів для малих фермерів та запобігти монополізації ринку великими агрохолдингами [2]. Важливо впроваджувати дієвий механізм контролю за дотриманням правил обігу земель та захистом прав власників [1]. Держава повинна гарантувати рівний доступ усіх зацікавлених осіб до інформації про ринок землі та підтримувати місцеві громади у процесі реформування [3].

Таким чином, перші результати відкриття ринку земель в Україні продемонстрували позитивні тенденції у розвитку аграрного сектору та формуванні прозорого ринкового середовища. Водночас реформа ставить низку викликів, пов'язаних із соціальною справедливістю, правовим захистом власників та економічною ефективністю обігу земель. Подальше удосконалення

законодавства, цифровізація кадастрових систем та активна підтримка малих власників земель є ключовими факторами успішної реалізації реформи.

Реформування земельних відносин України шляхом відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення стало ключовим етапом модернізації національного земельного законодавства. Аналіз правових, економічних та соціальних аспектів впровадженої реформи свідчить про формування прозорого ринкового механізму обігу земель, активізацію інвестиційних процесів та посилення гарантій прав власників. Водночас виявлені ризики концентрації земель, нерівного доступу до фінансових ресурсів і недостатньої цифровізації кадастрових систем обумовлюють необхідність подальшого удосконалення нормативного регулювання, посилення державного контролю та забезпечення балансу приватних і публічних інтересів. Таким чином, успішність реформи залежить від системного правового забезпечення, прозорості процедур та підтримки малих і середніх сільськогосподарських виробників.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 № 552-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 20. Ст.142.

2. Николишин Л., Комаринець С. Основні проблеми відкриття ринку землі в Україні. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 430 с.

3. Шарий Г., Максименко О., Дубіщев В., Чорновол Н. Формування ринку землі в Україні: методологічний аспект. Полтава: Видавництво Полтавської політехніки, 2022. 55 с.

4. Гонак І. Реформування ринку землі в Україні: фінансово-економічні та суспільно-політичні аспекти. Тернопіль: Видавництво Тернопільського національного університету, 2020. 63 с.

5. Groschko B. Actual problems of the land market analysis and solutions. Ternopil, Western Ukrainian University Publishing House., 2023. 156 p.

Мисак О.І.,
старший викладач кафедри бізнесу і права,
Вінницький соціально-економічний інститут.
Федорка М.О.,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Інститут права і суспільних відносин
Університету «Україна»

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Світові енергетичні ринки зараз опинилися в стані значної невизначеності через можливу військову операцію США проти Ірану та ризик блокування Ормузької протоки – одного з ключових маршрутів транспортування нафти. В таких умовах Сполучені Штати розглядають часткове зняття санкцій із російської нафти, а вже 6 березня було зафіксовано 30-денне послаблення обмежень для Індії, яка є одним із важливих покупців російської нафти. Також пролунала заява спецпосланця США з питань Білорусі Джона Коула про зняття санкцій із фінансових інституцій Білорусі – таких як Міністерство фінансів Білорусі, Банк розвитку Республіки Білорусь та Белінвестбанк. Натомість Білорусь звільнила 250 політв'язнів. Станом на сьогодні подібні рішення з боку США зазвичай є не ізольованими кроками, а частиною складної дипломатичної гри. Ці санкції були ведені проти росії у зв'язку з тим що росія, анексувала Крим і розв'язала війну на Донбасі у 2014 році, у лютому 2022 року економічні санкції посилювались коли росія здійснила повномасштабну збройну агресію проти України, тоді ж були запроваджені певні санкції проти білорусі, з території якої певні військові формування країни-агресорки заходили в Україну.

Найактивнішими їх прибічниками були США та ЄС. Основою політики країн була ідея, що «санкційний» удар має бути настільки болючим, щоб Кремль переглянув свою поведінку по відношенні до України. Загалом обмеження підтримала 41 країна, серед яких США, Канада, Японія, Норвегія, Швейцарія,

Австралія, Нова Зеландія та члени Євросоюзу. Передбачалось, що політика Росії має змінюватися в залежності від західного тиску, тому було прийнято рішення про поетапне введення санкцій. Вони налічували 3 кроки та були спрямовані проти фінансового, енергетичного сектора та оборонної промисловості Росії. Санкції проти Росії вводилися США, Євросоюзом та деякими іншими країнами (Австралією, Японією, Канадою, Норвегією і так далі) в декілька етапів. Після анексії Криму США і ЄС ввели персональні санкції проти політиків та інших громадян Росії і України, які відповідають за підриг територіальної цілісності України. Санкції більш високого рівня - економічні, були введені влітку 2014 року (ряд економічних санкцій США ввели ще навесні), після агресії Росії на сході України, в Донбасі і діють до сьогодні .

Слід відзначити, що формально міжнародно-правові акти не мають такого структурного елемента правової норми, як санкція. Це підтверджує своєю науковою позицією О. М. Іванченко, який відзначає, що особливістю міжнародно-правових норм, є те що вони взагалі не містять конкретних санкцій, які б застосовувалися у випадку їх порушення [1, с. 427]. Проте відсутність конкретних санкцій у диспозиції норми не звільняє суб'єкта від міжнародно-правової відповідальності. Загальноприйнятим є презумпція деліктної відповідальності: навіть за відсутності регулятивних вказівок щодо її обсягу та форм, факт вчинення міжнародного правопорушення автоматично має наслідком виникнення обов'язку відшкодування завданої шкоди.

В історичній ретроспективі примус та збройна сила виступали домінантним інструментом урегулювання міждержавних суперечок. Утім сучасна міжнародно-правова доктрина дискваліфікує самодільне застосування сили як таке, що деструктурує фундаментальні принципи *jus ad bellum*: заборону загрози силою чи її використання (art. 2(4) Статуту ООН) та обов'язок мирного врегулювання спорів (art. 33 Статуту ООН). Відповідні коерситивні дії суперечать самій природі права як системи врегулювання суспільних відносин на засадах консенсусу.

Відтак у сучасній міжнародній правовій системі критичною є потреба у визначенні чітких критеріїв та меж легітимного примусу. Правомірні примусові заходи (lawful countermeasures), делімітовані нормами *jus cogens* та вторинними нормами відповідальності, не ототожнюються з *prohibited use of force*, а набувають статусу інституціоналізованих механізмів захисту суб'єктивних прав потерпілого. Незалежно від їх характеру, такі заходи мають ґрунтуватися на вимозі легітимності (lawfulness). При цьому сучасна судова практика обґрунтовує правомірність застосування примусових заходів за умови дотримання вимог субсидіарності і пропорційності.

Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. інституціоналізував механізм обмежувальних заходів як інструмент захисту національної безпеки та суверенітету в умовах збройної агресії РФ та протидії терористичній діяльності [2]. Запропонована відповідним законодавчим актом правова конструкція передбачає можливість застосування санкцій до іноземних держав, юридичних осіб - не резидентів та контрольованих ними структур, що формує національну парадигму реалізації права на примусові контрзаходи.

Категорія «міжнародно-правові примусові заходи» функціонує як універсалізоване поняття (*umbrella term*), що інтегрує гетерогенні правові інститути. До її семантичного обсягу входять: (а) заходи реституційного характеру (*restitutio in integrum*); (б) модальності репараційної відповідальності (*satisfaction, compensation*); (в) контрзаходи потерпілої сторони (*countermeasures*) - реторсії, репресалії, розрив дипломатичних відносин, позбавлення членства в міжнародних організаціях; (г) колективні примусові дії проти держав-агресорів. Таке розширене трактування відображає еволюцію від класичної реторсії до комплексних санкційних режимів.

Система міжнародно-правових примусових заходів (*sanctions and countermeasures*) виконує функцію стабілізаційного механізму міжнародного правопорядку, забезпечуючи реституцію порушених суб'єктивних прав та детерренцію від міжнародних деліктів. Її інституційна реалізація набуває рис відкритості (*open-ended system*), що зумовлено динамікою міжнародних

відносин та емерджентністю нових форм агресії. Узагальнюючи викладене, визначаємо: сучасна система міжнародно-правових примусових заходів являє собою інтегрований комплекс правоохоронних та правозастосовчих інститутів, спрямованих на реалізацію вторинних норм відповідальності шляхом легітимного примусу, пропорційного тяжкості вчиненого міжнародного правопорушення та відповідного *jus cogens*.

Ідея зняття санкцій є складним і суперечливим питанням. Вона може відкрити нові економічні можливості, але водночас несе ризики послаблення політичного тиску на союзника росії. Для України часткове послаблення санкцій США щодо російської нафти має низку негативних наслідків. Воно підсилює економічний і військовий потенціал росії, що прямо впливає на тривалість і масштаб війни, а також створює ризик підвищення світових цін на енергоносії, що відчутно відображається на українській економіці та рівні інфляції. Стратегічно такий крок демонструє, що економічні інтереси західних партнерів можуть переважати політичні цілі, ускладнюючи прогнозування розвитку глобального енергетичного ринку і створюючи довгострокові ризики для відновлення економічної стабільності та безпеки України. У сучасному світі санкції це не лише юридичний інструмент покарання, а й важіль переговорів, і будь-яке їх пом'якшення майже завжди є частиною геополітичної стратегії.

Список використаних джерел

1. Іванченко О. М. Норми національного та міжнародного права: колізії та взаємодія. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наукових праць*. 2009. № 50. С. 425-433.
2. Про санкції : Закон України від від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>

Наливайко Л. А.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Кальян О. С.,**
к.ю.н, доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

Господарські товариства посідають провідне місце серед організаційно-правових форм здійснення підприємницької діяльності в Україні. Їх правовий статус визначається комплексом нормативно-правових актів, що регулюють порядок створення, функціонування та припинення діяльності відповідних організацій. В умовах реформування господарського законодавства особливої актуальності набуває узгоджене правове регулювання діяльності господарських товариств, яке ґрунтується на положеннях Конституції України, Цивільного кодексу України та спеціальних законів.

У Цивільному кодексі України визначено, що господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками [2, ст. 113]. Аналогічне визначення міститься і в Законі України «Про господарські товариства», відповідно до якого господарське товариство є юридичною особою, статутний або складений капітал якої розподілений на частки між її учасниками [3, ст. 1].

Аналіз законодавчих положень свідчить, що Цивільний кодекс України формує загальну правову основу функціонування господарських товариств, тоді як спеціальні закони конкретизують і деталізують відповідні норми для окремих видів товариств.

У науковій літературі поняття господарського товариства розглядається з урахуванням його юридичних та економічних характеристик. Зокрема, О. П. Подцерковний визначає господарське товариство як організаційно-правову

форму об'єднання фізичних та юридичних осіб або капіталів, створену з метою здійснення підприємницької діяльності, основу якої становлять внески учасників [5]. В. С. Щербина підкреслює підприємницький характер діяльності господарських товариств, зазначаючи, що вони є організаціями, створеними за домовленістю учасників для отримання прибутку та функціонують на засадах корпоративного управління [4].

Відповідно до частини другої статті 113 Цивільного кодексу України та положень Закону України «Про господарські товариства», господарські товариства можуть створюватися у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю та акціонерного товариства [2, ст. 113; 3, ст. 1].

Основу правового регулювання діяльності господарських товариств становлять конституційні принципи свободи підприємницької діяльності та гарантії права власності [1]. У сучасних умовах, після втрати чинності Господарським кодексом України, правовий статус господарських товариств визначається передусім положеннями Цивільного кодексу України (статті 113–162) [2], а також спеціальними законами, зокрема Законом України «Про господарські товариства» [3] та Законом України від 9 січня 2025 року «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [6].

Отже, правовий статус господарських товариств в Україні ґрунтується на конституційних гарантіях свободи підприємницької діяльності та права власності. Подальше регулювання здійснюється через норми цивільного законодавства та спеціальних законів, що визначають порядок створення, функціонування та припинення діяльності відповідних товариств. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі законодавчих і доктринальних підходів до визначення правового статусу господарських товариств в умовах реформування господарського законодавства України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.02.2026).
3. Про господарські товариства : Закон України від 19 верес. 1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 09.02.2026).
4. Господарське право (загальна частина) : підручник / за ред. В. С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Ліра-К, 2023. 432 с.
5. Господарське право : підручник / О. П. Подцерковний, В. Г. Олюха та ін. Одеса : Фенікс, 2024. 620 с.
6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09 січ. 2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>

Питомець А.А.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.**,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У наш час трудове право обіймає одну з провідних позицій у правовій системі будь якої соціально й економічно розвиненої держави світу [1, с. 7] та характеризується активними трансформаційними процесами, що зумовлені змінами в соціально-економічній структурі суспільства, розвитком ринкових відносин, цифровізацією економіки, а також інтеграційними процесами на

європейському рівні. Розглядаємо трудове право як одне з базових галузей національної правової системи, оскільки воно безпосередньо регулює відносини, які пов'язані з реалізацією права людини на працю, забезпеченням належних умов праці та соціального захисту працівників [1].

Перед законодавством про працю нині стоїть складне завдання – зробити правове регламентування праці соціально-справедливим, таким, що адекватно відображає реалії суспільного життя, одночасно зберігши соціальне призначення трудового права, максимально захистивши інтереси працівника як найбільш уразливого суб'єкта трудового права, сторони трудового договору. Ця мета може бути досягнута лише за умови високої внутрішньої організації системи трудового права, несуперечності закладеного в її основу нормативно-правового матеріалу, максимально ефективного поєднання норм цієї галузі з юридичними приписами інших галузей права [2, с. 9]. Трудове право потрібне не лише для того, щоб формально врегульовувати відносини між працівником і роботодавцем, а й для забезпечення балансу їхніх інтересів. Саме тому елементи договірної свободи та державного регулювання в трудовому праві поєднуються між собою. Державне регулювання встановлює мінімальні гарантії щодо оплати праці, тривалості робочого дня, відпочинку, охорони праці та захисту від незаконного звільнення. Завдяки такому підходу забезпечується стабільність трудових правовідносин і водночас створюються умови для зручного реагування на зміни ринку праці [2].

Варто зазначити, що предмет трудового права охоплює не лише власне трудові відносини, а й інші відносини організаційного та соціального характеру, які тісно пов'язані з ними [1, с. 5]. Це свідчить про комплексність даної галузі та її тісний зв'язок із соціальною політикою держави. Оскільки розвиток трудового права існує у взаємодії з економічними процесами, модернізація цієї галузі не може відбуватися без урахування реального стану ринку праці та потреб суб'єктів господарювання.

Однією з головних тенденцій сучасного розвитку трудового права є поширення гнучких форм зайнятості. Звичну для нас модель постійної

зайнятості в межах одного підприємства починають доповнювати дистанційна робота, надомна праця, проектна зайнятість та інші форми організації праці [1]. Для таких змін потрібно уточнювати правовий статус працівників, визначати особливості укладення та виконання трудового договору, а також удосконалювати механізми гарантування трудових прав у нестандартних умовах праці.

Центральним елементом системи трудового права є інститут трудового договору і важливою складовою модернізації є його трансформація. Можливості сторін щодо визначення умов праці в межах, установлених законодавством, поступово розширюються. Разом із тим держава виконує функцію гарантування мінімальних соціальних стандартів, що запобігає зловживанням і забезпечує належний рівень захисту працівників [2].

Гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері праці в процесі модернізації приділяють особливу увагу. Інтеграція України до європейського правового простору зумовлює необхідність оновлення трудового законодавства відповідно до сучасних європейських стандартів. До загальних принципів права відносять принципи: законності, гуманізму, рівності, соціальної справедливості та недискримінації [1, с. 17]. Завдяки такому підходу підвищиться якість та ефективність правового регулювання у сфері праці та він відповідатиме європейським вимогам.

Варто звернути свою увагу на питання, що стосується захисту трудових прав, тому що в сучасному світі воно набуває особливого значення. Цей захист може здійснюватися шляхом звернення до суду, а також через інші передбачені законом механізми відновлення порушених прав.

Зростання значення правозастосовної практики показує нам, що модернізація трудового права відбувається не лише через зміни в законодавстві, а й у процесі його застосування на практиці.

Методологічно модернізація трудового права має спиратися на комплексний підхід, що враховує як економічні потреби роботодавців, так і соціальні гарантії працівників. Надмірна лібералізація може призвести до

звуження змісту трудових прав, тоді як надмірне регулювання — до зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Саме тому сучасний розвиток трудового права спрямований на пошук оптимальної моделі правового регулювання, яка поєднує між собою гнучкість і стабільність [2].

Отже, сучасні тенденції розвитку та модернізації трудового права України полягають у поступовому оновленні його інститутів відповідно до нових соціально-економічних умов, розширенні договірних засад регулювання праці, гармонізації із міжнародними стандартами та вдосконаленні механізмів захисту трудових прав [1]. Процес модернізації цієї галузі повинен здійснюватися послідовно й науково обґрунтовано, із збереженням її соціальної спрямованості та забезпеченням балансу інтересів усіх учасників трудових правовідносин.

Список використаних джерел

1. Венедіктов С. В. Трудове право : підручник, 2-ге вид-во, перероб. і допов, Київ: ДІА, 2024. 228 с.
2. Трудове право України : підручник за ред. О. М. Ярошенка. Харків: Вид-во Право, 2022. 376 с.

Рибась А.Ю.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.**,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Без праці не може існувати жодного суспільства. А цивілізоване, добре розвинуте суспільство, має власне трудове законодавство, що встановлює допустимі межі певних аспектів праці: час, умови, заробітна плата, тривалість робочого часу тощо. Важливо, що наявність трудового кодексу і надійності

судочинства дає громадянам відчуття безпеки, адже при порушенні будь-яких трудових прав людина має можливість звернутися з позовом для задоволення порушених прав.

Трудові відносини, перш за все, це добровільна співпраця між роботодавцем та працівником у професійній сфері. Це стосується всієї структури та середовища робочих умов, що регулює трудове право, і це забезпечує рівень комфорту, кількість робочих годин, оплату праці та багато інших аспектів. Трудові відносини присутні в житті людини більшу її частину, і умови праці бувають незадовільними. Тому трудове право і регулює ці відносини, щоб забезпечити громадянам належні умови праці.

Трудові відносини формувались протягом всієї історії нашої цивілізації, і щоб краще розуміти, як саме умови праці покращились за останній період, варто дослідити еволюцію трудових відносин на теренах України.

Історія регулювання трудових відносин, що встановлюються законом, починаються з часів написання Литовських статутів 1529 року. Звісно трудові відносини існували і раніше, але закони з'явилися уперше, і були вони мало демократичними.

Коли ж кріпацтво скасували в 1861 році в Російській імперії, а 1848 в Австро-Угорщині, то з'явилась вільна робоча сила, і з цього моменту запроваджуються трудові договори, робота перестає бути неволею. Відтепер працівник має право як піти на певну роботу, так і звільнитися, без можливих наслідків від роботодавця [1].

Однак все одно становище легким не було, адже за важкі умови праці виплачувалася низька заробітна плата. Також, оскільки в ті часи людям потрібні були гроші, вони були готові терпіти грубе ставлення роботодавця. Але не всі згодні були з цими правилами - виходили на страйки. Коли тривала індустріальна революція, то причиною протестів були технології, що замінили ручну працю, потім же страйкували проти підприємців [1].

Проте епоха вимагала гуманізації умов роботи у вигляді появи охорони праці, що спричинило відокремлення від цивільного права трудового права. Для

охорони праці потрібні окремі правила, відповідні умови, які треба забезпечувати і не допускати їх порушення. Без них для працівників охорони праці немає певного ідеалу, якого треба дотримуватися.

У період незалежності України Конституція 1996 року встановила більш демократичні норми про трудові відносини, в яких не нав'язувалась професійна діяльність, спрямована на суспільну користь. Враховувалися психологічні особливості державними службами з пошуку роботи, і це дало людям можливість знайти своє місце в професійній сфері. Охорона праці виражалась у сприянні збереженню посади і у випадку необґрунтованої відмови прийняття на роботу або нелегального безпідставного звільнення ставати на сторону працівника [2].

Власне, ці закони про трудові відносини діють і сьогодні, але до Кодексу Законів про працю України все одно були додані деякі правки. Наприклад, була встановлена тарифна система оплати праці, розряди, що залежали від складності виконуваної роботи, а від цього залежали йі оклади. Були детально описані робочі питання, наприклад, про повідомлення працівника не менш як за два місяці про пониження заробітної плати. Також встановлювалися строки виплати заробітної плати - не рідше двох разів на місяць [2].

Разом і з тим, в умовах воєнного стану, змінили норми, що тепер зменшують час для піклування жінки за новонародженою дитиною, коли тій виповнюється один рік зняттям заборони праці в нічний час, м'яко спонукаючи до влаштування на фізично важкі роботи через нестачу робочої сили в країні. Цими діями хоч юридично трудові права і розширюються, але не завжди доцільно, адже, враховуючи особливості організмів і важливість присутності матері поряд з немовлям протягом перших трьох років, це наносить удар психологічному розвитку суспільства [3].

Отже, на сьогодні КЗпП України захищає трудові права громадян, поповнюючись новими статтями. Головною відмінністю від КЗпП УРСР є сприйняття і поняття праці, що була обов'язком, а зараз це право на працю, ненав'язане суспільству.

Список використаних джерел:

1. Трудове право України : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В.О.Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/stru2#Stru> (дата звернення 13.02.2026)
3. Бортник С.М. Сучасний стан правового регулювання трудових відносин в Україні. *Вісник ХНУВС*. 2022. №3 (98) URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5ed5df3-3fbf-4372-bc73-13744a2996dc/content> (дата звернення 13.02.2026)

Саюк К. П.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Вознюк Н. І.,**
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Активна цифровізація суспільних процесів сприяє інтенсифікації розробок у галузі штучного інтелекту (далі – ШІ). Те, що ще десятиліття тому розглядалося як предмет наукової фантастики або вузькоспеціалізованих досліджень у галузі комп'ютерних наук, сьогодні стало невід'ємною частиною повсякденного життя, економіки та державного управління. Однак ця технологічна революція та невинна тенденція прогресу принесла із собою фундаментальні виклики для сучасних правових режимів, зокрема у сфері захисту персональних даних та приватності.

Актуальність теми захисту персональних даних у контексті ШІ зумовлена невідповідністю між правовою та технологічною парадигмами. Усталені стандарти цифрової приватності ґрунтуються на принципах прозорості обробки

та мінімізації даних. Водночас сучасні великі мовні моделі (LLM) і генеративні системи потребують значних масивів інформації для навчання та здатні створювати новий контент, який може містити неточності або відтворювати упередження. Метою даного дослідження є здійснення аналізу проблемного поля, що утворюється на перетині використання технологій ШІ та права осіб на захист їхніх персональних даних.

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р, штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

Слід зазначити, що в Україні сьогодні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який комплексно врегульовує правові засади створення, використання та відповідальності у сфері ШІ. Водночас окремі аспекти обробки даних під час використання технологій ШІ підпадають під дію чинного законодавства, зокрема Закону України «Про захист персональних даних» [2]. Цей нормативний акт регулює правовідносини, пов'язані із захистом й обробкою персональних даних та поширюється як на діяльність із застосуванням неавтоматизованих засобів, так і на ту, що здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів. Отже, якщо система ШІ передбачає обробку персональних даних, то така діяльність повинна здійснюватися з дотриманням визначених у згаданому законі підстав та принципів.

У європейському законодавстві правові засади обробки персональних даних комплексно врегульовані General Data Protection Regulation (GDPR) [3], що забезпечує належний рівень захисту прав суб'єктів даних. Водночас у Європейському Союзі було розроблено перший у світі детальний закон, що має

пряму дію у всіх країнах-членах ЄС – AI Act [4], що демонструє перехід до секторального регулювання технологій. Важливо підкреслити, що AI Act не скасовує і не замінює GDPR, обидва нормативні акти діють паралельно та утворюють єдину регуляторну рамку. Наприклад, система ШІ може бути технічно сертифікована згідно з AI Act, проте її конкретне використання створюватиме ризики порушення вимог GDPR й, відповідно, вимагатиме додаткового захисту персональних даних.

Варто зазначити, що однією з найбільш складних характеристик сучасних систем ШІ є їхня непрозорість, часто описувана метафорою «чорної скриньки». На відміну від традиційного програмного забезпечення, де логіка прийняття рішень прописана програмістом у вигляді чітких інструкцій, нейронні мережі формують свої правила самостійно у процесі навчання, налаштовуючи мільярди параметрів зв'язків між штучними нейронами. Навіть самі розробники часто не можуть пояснити, чому модель дійшла до конкретного висновку в конкретному випадку. Однак це не є аргументом нівелювання низки загроз, які створює ризик витоку персональних даних при використанні систем ШІ. Серед них: відсутність згоди користувачів на обробку персональних даних, що доповнюється їхньою недостатньою цифровою грамотністю; певна вразливість алгоритмів ШІ-систем при кібератаках; вбудовані упередження, які де-факто створюють ризик дискримінації певних груп користувачів.

В Україні питання захисту персональних даних у контексті стрімкого розвитку ШІ набуває особливого значення в умовах повномасштабної війни, яка вже давно набрала обертів й в інформаційній площині. Під час інтенсивної обробки великих обсягів даних, включно з геномною інформацією про людину, застосування ШІ-інструментів характеризується високим ступенем ризику. Отже, технології ШІ та персональні дані, які ними обробляються на території України є надзвичайно вразливими [5, с. 258].

На наш погляд, можна виокремити конкретні механізми, які дозволять значно знизити ризики для захисту персональних даних у процесі використання систем ШІ. До таких слід віднести: використання спеціалізованих інструментів

анонімізації для автоматичного виявлення та знеособлення персональних даних; впровадження принципів *privacy by design* та *privacy by default*; розробка внутрішніх інструкцій, які чітко розмежовують, які дані можна вводити в публічні чат-боти; гарантування людського контролю та втручання; проведення оцінки впливу на захист даних та фундаментальні права перед впровадженням будь-якої системи ШІ; підвищення цифрової грамотності суспільства.

Отже, стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту – це безумовний еволюційний прорив, який позитивно трансформує світ, спрощує складні процеси та відкриває нові можливості для суспільства і держави. Водночас технологічний розвиток має узгоджуватися з потребою мінімізації ризиків, оскільки загрози для конфіденційності та захисту персональних даних у сфері ШІ залишаються вкрай актуальними. Орієнтиром у подоланні цих викликів слугує Європейський Союз, який вже сформував потужний правовий бар'єр. Завдяки синергії принципів GDPR та революційного AI Act, Європа створила стандарт регулювання. Україна також впевнено рухається цим шляхом. Маючи високий рівень цифровізації, чинну Концепцію розвитку ШІ та чіткий євроінтеграційний курс, наша держава володіє колосальним потенціалом. Адаптувавши передовий європейський досвід до національних реалій, Україна здатна побудувати ефективну екосистему цифрових інновацій, що дозволить гармонізувати технологійний розвиток із захистом фундаментальних прав людини.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвал. Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 24.02.2026).

3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 20.02.2026).

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 25.02.2026).

5. Машталяр О. Проблеми використання штучного інтелекту під час оброблення персональних даних та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 256-259. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/59> (дата звернення: 25.02.2026).

Склянчук В. В.
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Стрілець Б. В.**,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Поняття «європейські стандарти судочинства» є багатограним і досі не має єдиного тлумачення у науковій літературі. Під цим терміном дослідники

розуміють систему принципів і норм, що визначають напрями правозастосовної діяльності судів, спрямованої на забезпечення верховенства права та ефективний захист прав людини. Зокрема, Ю. Цвіркун визначає європейські стандарти як сукупність правових норм, закріплених у міжнародно-правових актах Європейського Союзу, рішеннях Європейського суду з прав людини, а також рекомендаціях європейських інституцій, які повинні гарантувати право на судовий захист, також відкритий доступ до суду та обов'язковість виконання судових рішень. П. Рудик підкреслює, що такі стандарти встановлюють мінімальні вимоги, яких держави мають дотримуватися у законодавстві та судовій практиці [1, с. 78].

Значна частина науковців акцентує увагу на практичній цінності європейських стандартів судочинства. Зокрема, А. Паскар зазначає, що їх реалізація відбувається шляхом впровадження у національне законодавство та правозастосовну діяльність судів, що сприяє ефективному захисту прав і свобод. Водночас окремі міжнародні стандарти мають рекомендаційний характер і належать до сфери так званого «м'якого права», виконуючи роль орієнтирів для гармонізації національних правових систем у сфері судочинства, однак не маючи обов'язкової юридичної сили [2, с. 120].

Важливим аспектом реалізації європейських стандартів судочинства в Україні є їх нормативне закріплення у системі національного права. Порядок застосування міжнародних стандартів визначається статтею 7 КАС України, відповідно до якої суди вирішують справи на підставі Конституції, законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість надана ВРУ. У разі колізії між положеннями міжнародного договору і нормами національного закону пріоритет надається правилам міжнародного договору. У разі відсутності відповідного закону суд може застосовувати аналогію закону або керуватися конституційними принципами та загальними засадами права. Такий підхід дозволяє враховувати стандарти, закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини, що особливо важливо для забезпечення відповідності національного судочинства

європейським вимогам та стратегічного курсу України спрямованого на європейську інтеграцію [3].

Ключовим міжнародно-правовим актом у цій сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ухвалена 4 листопада 1950 року в Римі, яка закріплює основоположні стандарти судочинства, зокрема право кожної особи на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку безстороннім та незалежним судом. Стаття 6 Конвенції передбачає також: презумпцію невинуватості обвинуваченого; право на своєчасне та зрозуміле повідомлення про обвинувачення; можливість готувати захист, користуватися допомогою захисника або перекладача; допит свідків і виклик власних свідків. Практика ЄСПЛ уточнює та конкретизує ці стандарти, забезпечуючи їх адаптацію до сучасних умов та складних обставин у правових системах держав-членів [4].

Для України європейські стандарти судочинства мають особливе значення як орієнтир удосконалення національної судової системи. Вони забезпечують уніфікацію підходів до здійснення правосуддя, гарантують доступ до суду та справедливий розгляд, незалежність і безсторонність судів. У контексті повномасштабної збройної агресії РФ проти України дотримання цих стандартів ускладнилося через тимчасову окупацію територій, руйнування судової інфраструктури та необхідність зміни територіальної підсудності. Водночас держава адаптувала судову систему, запровадивши дистанційне судочинство та нові механізми повідомлення учасників процесу, що дозволило гарантувати мінімальні європейські стандарти навіть у воєнних умовах [5, с. 11].

Висновки. Європейські стандарти справедливого суду відіграють провідну роль у процесі реформування судової системи, зважаючи на базові вимоги до здійснення правосуддя. Вони включають комплекс принципів, спрямованих на утвердження верховенства права, гарантування забезпечення реального доступу до правосуддя, а також гарантування незалежності й неупередженості судів і належного захисту прав та свобод людини. Дослідження наукових джерел і міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ, засвідчує, що їх реалізація у

національній правовій системі здійснюється шляхом інтеграції відповідних положень у законодавство України.

Особливе значення застосування європейських стандартів у сьогоdnішніх умовах, полягає у забезпеченні стійкості правосуддя навіть під час воєнних викликів. Адаптація судової системи до дистанційного судочинства та нових механізмів повідомлення учасників процесу дозволяє підтримувати мінімальні стандарти справедливого суду, незважаючи на тимчасові обмеження та руйнування інфраструктури. Таким чином, втілення європейських стандартів судочинства сприяє захисту прав громадян, що має стратегічне значення для розвитку національної судової системи.

Список використаних джерел

1. Цвіркун Ю. Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 3 (31). С. 76-83. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/2eab475b-7f5b-4276-bc77-5398c753ddb0/content>

2. Паскар А. Європейські стандарти правосуддя. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці: 2021. 445 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2111/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B4%D1%8F_21.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (у редакції Закону України від 1 січня 2026 р. № 2147-VIII). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97. (у редакції Закону

України від 1 січня 2021 р. № 475/97) URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Москаленко О., Микитюк В. Європейські стандарти судочинства та виклики щодо їх реалізації в Україні. *Наукові записки Державного біотехнологічного університету*. 2025. № 4 (2). С. 9-12. URL:
https://apie.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/apie_2025_r04_a02.pdf

Сорокопенєць К.О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Кальян О. С.**,
к.ю.н, доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

В умовах реформування правової системи України та її поступової інтеграції до європейського правового простору все більшого значення набувають альтернативні способи вирішення господарських спорів. Така практика вже тривалий час успішно застосовується у багатьох зарубіжних країнах. Україна, наслідуючи європейський досвід, поступово впроваджує відповідні механізми на законодавчому рівні. Розвиток альтернативних способів вирішення спорів сприяє вдосконаленню національного законодавства та створює додаткові можливості для ефективного захисту порушених прав і законних інтересів осіб у позасудовому порядку. До таких способів належать, зокрема, медіація, розгляд справ у третейських судах та інші процедури альтернативного врегулювання спорів.

Правове регулювання інституту медіації в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про медіацію», який визначає правові засади організації та проведення процедури медіації, принципи її здійснення, права та обов'язки

учасників медіації, а також правовий статус медіатора. Прийняття цього нормативно-правового акта стало важливим кроком у розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні та сприяло впровадженню європейських стандартів мирного врегулювання конфліктів. Закон України «Про медіацію» встановлює основні принципи медіації, серед яких добровільність участі сторін, конфіденційність процедури, нейтральність та незалежність медіатора, рівність сторін і самостійність у прийнятті рішення щодо врегулювання спору. Крім того, закон визначає порядок проведення медіації, особливості укладення та виконання угоди за результатами медіації, а також можливість застосування медіації у різних категоріях спорів, зокрема цивільних, господарських, сімейних та трудових [1].

Таким чином, законодавче закріплення інституту медіації створює правові передумови для широкого застосування позасудових способів врегулювання конфліктів, сприяє зменшенню навантаження на судову систему та забезпечує більш швидкий і ефективний захист прав та законних інтересів учасників правовідносин.

У сучасних умовах реформування господарських правовідносин та вдосконалення механізмів забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників господарських спорів важливого значення набувають альтернативні способи вирішення спорів. Серед них особливе місце посідає інститут третейського суду, який створює можливість для швидкого, ефективного та неупередженого врегулювання конфліктів поза межами державної судової системи [2].

Відповідно до положень Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 року № 1701-IV, в Україні функціонують третейські суди як недержавні незалежні інституції, покликані забезпечувати альтернативне вирішення спорів. Такі суди створюються за домовленістю або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, визначеному чинним законодавством, з метою розгляду та вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Нормами зазначеного

Закону передбачено, що третейські суди мають право розглядати широкий спектр спорів у сфері цивільних і господарських правовідносин за умови наявності відповідної третейської угоди між сторонами. Водночас законодавством встановлено перелік категорій справ, які не можуть бути передані на розгляд третейських судів. До таких належать, зокрема, спори, що виникають під час укладення, зміни, розірвання та виконання господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб; справи щодо відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом; спори щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки; а також спори, що виникають із корпоративних правовідносин між господарським товариством та його учасниками або між самими учасниками товариства, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності таких товариств [3].

Таким чином, альтернативні способи вирішення спорів відіграють важливу роль у сучасній системі правового захисту порушених прав суб'єктів господарювання, особливо в умовах її реформування та поступової інтеграції до європейського правового простору. Використання таких механізмів, як медіація та третейський розгляд, сприяє підвищенню ефективності захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин, забезпечує більш оперативне та гнучке врегулювання конфліктів, а також зменшує навантаження національну судову систему.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 12.02.2026).
2. Козакевич О. М. Третейські суди та доступ до правосуддя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. С. 15-16. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1356223>

3. Про третейські суди : Закон України від 11 трав. 2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 11.02.2026).

Стрілець Б. В.,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Стрімке зростання обсягів децентралізованих фінансових послуг (decentralized finance, далі – DeFi) – сегмента ринку криптоактивів, що відтворює традиційні фінансові операції без участі посередників – актуалізує питання їх правового регулювання на рівні Європейського Союзу (далі – ЄС). Специфіка DeFi-протоколів, насамперед відсутність ідентифікованого суб'єкта-посередника, створює принципові труднощі для застосування традиційних підходів до регулювання фінансових ринків, які засновані на контролі за діяльністю конкретних установ (банків, бірж тощо), і породжує проблеми захисту прав споживачів та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Для України як країни-кандидата на членство в ЄС дослідження європейського досвіду регулювання DeFi має прикладне значення з огляду на необхідність адаптації національного законодавства до acquis.

Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та про внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 та (ЄС) № 1095/2010 і Директив 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937 (далі – Регламент про криптоактиви) [1] є першим комплексним актом ЄС, що регулює криптовалютні ринки. К. Еде вказує, що Регламент про криптоактиви запроваджує окрему регуляторну рамку для криптоактивів у відповідь на

відсутність належного спеціального режиму, хоча частина емітентів і окремі токенизовані фінансові інструменти вже охоплювалися чинним законодавством про фінансові послуги [2, с. 7-9, 13]. Регламент встановлює вимоги до емітентів криптоактивів, стейблкоїнів та постачальників послуг, пов'язаних із криптоактивами. К. Вінновіц та інші вчені підкреслюють, що без єдиного регуляторного підходу на рівні ЄС окремі держави-члени (Німеччина, Ліхтенштейн) випереджали інших [3, с. 17], створюючи регуляторну фрагментацію. Регламент про криптоактиви усуває таку фрагментацію та забезпечує, в тому числі, транскордонний рух відповідних послуг та капіталу у формі криптоактивів.

Попри комплексність Регламенту про криптоактиви, впроваджене ним правове регулювання не позбавлене проблем, які український законодавець має врахувати. По-перше, регламент не охоплює сферу DeFi. Децентралізовані фінанси – це екосистема фінансових сервісів, що функціонують на основі технології блокчейн без участі традиційних посередників, таких як банки, біржі чи страхові компанії. Замість централізованої установи, яка контролює операції та зберігає кошти клієнтів, у DeFi ці функції виконують так звані смарт-контракти, програмні алгоритми, що автоматично виконують заздалегідь визначені умови угоди. Відомими DeFi-платформами є Uniswap – децентралізована біржа, запущена у 2018 році на Ethereum, та PancakeSwap – також децентралізована біржа, яка почала діяльність у 2020 році та спочатку розвивалася в екосистемі Binance Smart Chain / BNB Chain, а згодом розширила підтримку на інші мережі, зокрема Ethereum та Arbitrum. Обидві платформи є характерними прикладами DeFi-протоколів, що функціонують без ідентифікованого централізованого оператора, що й зумовлює складність їх правового регулювання в рамках існуючих нормативних інструментів ЄС.

Користувачі взаємодіють безпосередньо один з одним (за моделлю «peer-to-peer»), зберігаючи повний контроль над своїми активами через персональні криптовалютні гаманці. Таким чином, DeFi відтворює класичні фінансові послуги, тобто кредитування, обмін активів, страхування, депозити під відсотки,

але в повністю цифровому, автоматизованому та відкритому середовищі.

Ключовою особливістю DeFi є відсутність єдиного оператора чи керуючого суб'єкта, що створює суттєві виклики для правового регулювання. У традиційній фінансовій системі регулятор може звернутися до банку або платіжної системи з вимогою дотримання ліцензійних умов, протидії відмиванню коштів чи захисту прав споживачів. Натомість у DeFi-протоколах часто неможливо ідентифікувати конкретну юридичну чи фізичну особу, відповідальну за функціонування сервісу, оскільки він управляється розподіленою спільнотою або існує автономно як код на блокчейні. Саме ця децентралізована природа пояснює, чому Регламент про криптоактиви не поширюється на DeFi: класичні регуляторні інструменти, розраховані на наявність чітко визначеного суб'єкта-посередника, виявляються малоефективними в середовищі, де такий посередник відсутній за самою архітектурою системи. Тож п. 22 преамбули Регламенту про криптоактиви виводить з-під його дії послуги стосовно криптоактивів, які здійснюються повністю децентралізовано, без будь-яких посередників [1]. Однак межа між «децентралізованим» та «централізованим» є нечіткою, що створює юридичну невизначеність.

Об'єктивну картину розвитку DeFi у ЄС окреслює Спільний звіт Європейського банківського управління та Європейського управління з цінних паперів і ринків від 16 січня 2025 року, підготовлений на виконання ст. 142 Регламенту про криптоактиви [4]. За даними звіту, сегмент DeFi залишається відносно невеликим – на нього припадає близько 4% загальної капіталізації ринку криптоактивів у світі. Проте, на нашу думку, це все ж значний обсяг, враховуючи те, що загальна капіталізація криптовалют становить більше 2 трильйонів доларів США. Серед ключових ризиків DeFi-екосистеми у звіті виокремлено: вразливість програмного коду смарт-контрактів до кібератак; відсутність уніфікованих процедур ідентифікації користувачів, що створює загрози у сфері протидії відмиванню коштів; а також юридичну невизначеність щодо юрисдикційної приналежності та механізмів захисту прав інвесторів.

Наведені висновки визначатимуть подальшу стратегію регулювання DeFi в ЄС.

Регуляторні органи в ЄС планують розпочати поступове запровадження норм щодо DeFi орієнтовно з середини 2026 року [5]. Водночас ключова теоретико-правова і прикладна проблема, а саме юридичне визначення «децентралізованості», наразі залишається невирішеною, що безпосередньо визнають і самі європейські наглядові органи.

У цьому контексті у міжнародних документах обґрунтовується необхідність переходу від суб'єктно-орієнтованої моделі регулювання («entity-based»), яка передбачає встановлення вимог до конкретного суб'єкта-посередника, до діяльнісно-орієнтованого підходу («activity-based»), що дозволяє регулювати певний вид фінансової діяльності незалежно від її суб'єктного складу. Зокрема, Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO) у своєму Підсумковому звіті щодо DeFi 2023 року пропонує регуляторам аналізувати DeFi-протоколи на функціональному рівні, виходячи зі змісту фінансової діяльності, що здійснюється через такий протокол, а не лише з його формальної структури [6, с. 19].

Таким чином, Регламент про криптоактиви, попри свою комплексність, свідомо залишив децентралізовані фінансові послуги поза межами регуляторного охоплення, що створює юридичну невизначеність у цій сфері. Спільний звіт фінансових регуляторів ЄС виявив системні ризики DeFi-сегмента у сферах кібербезпеки, протидії відмиванню коштів та захисту прав споживачів, однак чіткого правового визначення «децентралізованості» досі не вироблено. Водночас у ЄС планується впровадження таргетованого регулювання децентралізованих фінансових послуг з 2026 року. В контексті врегулювання DeFi в Україні законодавцю вочевидь варто звернути увагу на доцільність відходу від класичного суб'єктно-орієнтованого («entity-based») підходу на користь діяльнісно-орієнтованої («activity-based») моделі, яка дозволяє регулювати фінансову діяльність незалежно від ступеня її децентралізації.

Список використаних джерел

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. *Official Journal of the European Union*. L 150. 9.6.2023. P. 40–205. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (дата звернення: 10.02.2026).
2. Ede C. A Critical Analysis of the Regulation of Crypto Assets from the European Union and the United Kingdom Perspective. *SSRN*. 2023. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4489373 (дата звернення: 10.02.2026).
3. Winnowicz K., Au C.-D., Stein D. Crypto Regulation within the European Union. *SSRN*. 2021. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4194771 (дата звернення: 10.02.2026).
4. Joint EBA-ESMA Report on the recent developments in crypto-assets (Article 142 of MiCA) ESMA75-453128700-1391. URL: <https://www.esma.europa.eu/document/joint-eba-esma-report-recent-developments-crypto-assets-article-142-mica> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Vardai Z. Europe gears up to regulate DeFi in 2026 as MiCA leaves sector in limbo. *Cointelegraph*, 06.06.2025. URL: <https://cointelegraph.com/news/eu-defi-regulation-2026-mica> (дата звернення: 21.02.2026).
6. International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Final Report with Policy Recommendations for Decentralized Finance (DeFi). FR14/23. December 2023. 62 p. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/ioscopd754.pdf> (дата звернення: 19.02.2026).

Сьомич М. І.,

д.е.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Панов Є.М.,

асистент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масове внутрішнє переміщення населення, що зумовило необхідність переосмислення механізмів реалізації права на працю в умовах воєнного стану. Забезпечення зайнятості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) набуває комплексного значення: як гарантія реалізації конституційного права людини, як інструмент соціальної інтеграції та як чинник економічної стабільності держави. Право на працю закріплено у ст. 43 Конституція України, яка гарантує кожному можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає [1]. Це право поширюється на всіх громадян України незалежно від їхнього статусу чи місця фактичного проживання. Водночас специфіка становища ВПО потребує додаткових правових гарантій.

Спеціальний статус внутрішньо переміщених осіб визначено Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Ним передбачено, що ВПО користуються всіма правами і свободами громадян України, а держава зобов'язана сприяти їх працевлаштуванню та професійній адаптації за місцем фактичного проживання [2]. Таким чином, законодавство закріплює обов'язок держави створити умови для реалізації трудових прав цієї категорії осіб. Особливості трудових відносин у період воєнного стану визначає Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей нормативний акт запровадив спрощені механізми регулювання праці: можливість зміни істотних умов праці, призупинення дії трудового договору, гнучкі режими робочого часу [3].

Важливу роль у цьому процесі відіграє Державна служба зайнятості України, яка забезпечує реєстрацію безробітних ВПО, надання допомоги по безробіттю, організацію професійного навчання, перекваліфікацію та реалізацію компенсаційних програм для роботодавців. Запроваджено механізми відшкодування витрат на оплату праці роботодавцям, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід має стимулюючий характер і сприяє інтеграції ВПО у місцеві громади.

Окрему увагу слід приділити спрощенню процедур укладення трудових договорів. В умовах втрати документів, що підтверджують освіту чи трудовий стаж, законодавство дозволяє використовувати дані державних реєстрів або подання документів пізніше. Це сприяє оперативності працевлаштування, однак водночас потребує належного контролю для запобігання можливим зловживанням.

Воєнний стан стимулював розвиток дистанційної та надомної роботи. Гнучкі форми зайнятості стали важливим інструментом для ВПО, які змінюють місце проживання або не мають можливості працювати в офлайн-форматі. Дистанційна праця дозволяє зберігати економічну активність та підвищує мобільність робочої сили, що є особливо актуальним в умовах нестабільності. Разом із тим, внутрішньо переміщені особи стикаються з низкою об'єктивних труднощів: психологічними наслідками вимушеного переселення, відсутністю житла, необхідністю соціальної адаптації, невідповідністю кваліфікації вимогам місцевого ринку праці. У цьому контексті особливого значення набувають програми професійної перепідготовки, підтримки підприємництва, мікрогрантові ініціативи та інші інструменти активної політики зайнятості.

Важливим аспектом є забезпечення принципу недискримінації у сфері праці. Законодавство забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками, у тому числі за статусом внутрішньо переміщеної особи. Проте на практиці ВПО можуть зазнавати упередженого ставлення з боку роботодавців. Це вимагає посилення державного контролю, інформаційної роботи та формування правової культури роботодавців. У стратегічному вимірі працевлаштування ВПО слід

розглядати як складову відновлення національної економіки. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у ринок праці сприяє розвитку підприємницької ініціативи, підвищенню податкових надходжень та зміцненню соціальної згуртованості громад. Ефективна політика зайнятості має поєднувати гнучкість трудових відносин з належним рівнем правових гарантій.

Отже, особливості працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану визначаються поєднанням трьох чинників: загальних конституційних гарантій права на працю, спеціального правового статусу ВПО та специфіки правового режиму воєнного стану. Ключовими рисами є спрощення процедур працевлаштування, запровадження компенсаційних механізмів для роботодавців, розвиток гнучких форм зайнятості та необхідність забезпечення балансу між інтересами держави, роботодавця і працівника. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення механізмів правового захисту ВПО, підвищення ефективності стимулів для роботодавців та формування довгострокової стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне життя України в умовах воєнного та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20> (дата звернення: 20.02.2026)

Терела Г. В.,

д. ю. н., доц., доцент кафедри теоретико-правових дисциплін,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МЕТОДОЛОГІЧНА СПРОМОЖНІСТЬ КЛАСИФІКАЦІЇ, ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ТА ТАКСОНОМІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Становлення порівняльного правознавства як науки уособлюється із застосуванням класифікації, типологізації та таксономії правових систем як базових інструментів компаративістики. Разом з тим методологічний потенціал останніх не так часто підпадає під критичний аналіз, поступаючись натомість увагою до пошуків нових універсальних критеріїв розмежування правових сімей на макрорівні вочевидь реагуючи на нові виклики, зумовлені процесами глобалізації й супроводжуваними тенденціями конвергенції правових систем та їх складових елементів. З огляду на це видається доцільним зупинитися на проблемних теоретико-методологічних аспектах обґрунтованих у науці порівняльного права класифікацій, типологій та таксономій правових систем та перспектив їх подальшого розвитку.

Методологічна спроможність наукової класифікації передбачає ступінь її відповідності вимогам повноти, несуперечності, евристичної цінності, операціональності критеріїв, тобто властивості останніх бути практично застосовними, верифікованими, здатними надавати відтворювані результати в процесі порівняльно-правового дослідження.

Варто акцентувати на відмінностях між класифікацією як розподілом предметів на певні класи та типологізацією, що передбачає групування на основі визначеної теоретичної моделі (типу) та типологією як її результатом, що ґрунтується на аналізі системоутворювальних зв'язків [1, с. 56]. При спробах обґрунтування ієрархічної структури між правовими сім'ями, групами правових систем та окремими системами у науковій літературі використовують також запозичений з біології термін «таксономія» [2]. Разом з тим загальною

проблемою та предметом гострих суперечок у науковій літературі залишаються як критерії класифікації правових систем на мікрорівні, так і типологізації правових сімей на макрорівні. Останнє завдання при цьому є значно складнішим, оскільки здійснюється на основі відбору найбільш значущих критеріїв.

Погоджуючись із висловленою думкою про те, що жодну з типологій не можна визнати досконалою хоча б через те, що вона не спроможна охопити усі правові системи [3, с. 58], зупинимося на виокремленні основних наукових підходів до класифікації та типологізації правових систем.

Л.-Ж. Константінеско намагався класифікувати самі критерії, запропоновані вченими-компоративістами. Вчений поділив спроби класифікації на «старі» генетично-еволюційні (до Другої світової війни) та сучасні аналітико-типологічні [4, р. 74]. До найбільш значимих підходів, здійснених у довоєнний період, Л.-Ж. Константінеско були віднесені: критерій «оригінальності правової системи» А. Ейсмена, расово-етнічний критерій Ж. Заузер-Холла, генетико-історичний критерій Е.-Д. Глассона, Н. Хозумі, К. де Бевілакка та Е. Мартінеса-Паса.

Після Другої світової війни ідея раси як критерій класифікації була безповоротно виключеною для порівняльного права як академічної практики [5]. Перехід від генетично-еволюційних класифікацій до сучасних був започаткований А.-Л. Леві-Ульманом та М. Сарфатті. Спроби цих вчених розмежувати правові системи на основі таких сутнісних характеристик, як перевага статутних, кодифікованих, звичаєвих, суддівських чи релігійних джерел, посприяли оцінці їх зусиль як перших спроб типологізації.

До сучасних підходів відносять змістовний («субстантивний») критерій А. Арміджона, Б. Нольде та М. Вольфа, який ґрунтувався на сутності (субстанції) правових норм, а не їх формальному відображенні [4, р. 76]. При цьому «справжнім типологом» називають Р. Давида, який в основу виокремлення правових сімей поклав два критерії: первинний (ідеологія) та вторинний (юридична техніка). Натомість вчені К. Цвайгерт та Х. Кьотц критерієм класифікації правових систем визначили «правовий стиль», до ознак

якого віднесли: історичні передумови та розвиток; визначальний спосіб мислення з правових питань, характерні правові інститути, природу правових джерел та способи їх тлумачення, ідеологічні фактори. До наукових підходів другої половини ХХ ст. також належать: культурно-ідеологічний критерій Ф. де Соли Каньїсареса, Г. Айхлера, Х. Кастан Васкес та Х. Кастана Тобенаса (дозволив ученим виокремити іберійсько-американську підгрупу західної сім'ї) [4, р. 79]; «синхронно-діахронічний» підхід «великих культурних сімей» Д. Вігмора та А. Шніцера, дворівневу «систему правових систем» О. Мальмстрьома (класифікація мала таксономічні риси, оскільки була спробою обґрунтування структурних зв'язків), «еклектичні критерії» Д. Г. ван Зіля (пропонував поєднання кількох класифікаційних критеріїв залежно від мети дослідження: генетично-історичних, типологічних та культурно-ідеологічних), релігійно-антропологічний підхід В. Фікентчера.

Як засвідчує розвиток наукової думки у сфері компоративістики, найбільшою проблемою класифікації став пошук тих критеріїв, які б дійсно відображали характер та особливості правових порядків. З одного боку, невдалі спроби пов'язують із використанням мікропорівняльних елементів у процесі класифікації [4, р. 94]. З іншого боку, пошуки найбільш визначальних чинників на макрорівні у процесі типологізації об'єктивно залишали поза основними правовими сім'ями чимало правових систем. Це у свою чергу призвело до визнання множинності класифікацій, які здійснені з різною метою, та взаємозбагачують одна одну в умовах конвергенції правових систем [1, с. 59]. Я. Хуса запропонував розглядати правові сім'ї як «проміжні макроконцепції, які не лише описують реальність, але й впливають на наше розуміння цієї реальності» [5].

З методологічних позицій, наукові знання накопичуються шляхом «припущень і спростувань» [6, р. 581]. Тому враховуючи відносність результатів досліджень завданням науковців є їх критичний аналіз та спроби досягнути нових. Це, зокрема, призвело до пошуків функціональних критеріїв класифікації. Так, У. Маттей запропонував розмежовувати правові системи не за формально-

юридичними ознаками, що зазвичай відображали переваги західних систем (європейської та англо-американської), а за тим, який соціальний регулятор домінує у суспільному житті. Оскільки ядром будь-якої правової системи є власне право, вчений запропонував три динамічні моделі («патерни») права: верховенство професійного права, політичного права та традиційного права [2, р. 13]. Як слушно обґрунтовує У. Маттей, правові системи є динамічними, вони постійно трансформуються, переміщуються між патернами. Наприклад, постсоціалістичні держави демонструють перехід від «політичного» до «професійного» права. Перевагою такого підходу є можливість дослідження правових систем у динаміці, з'ясування тенденцій розвитку та прогнозування подальших перспектив. На відміну від сталої типології, що є онтологічною категорією для вивчення правових сімей, динамічна таксономія патернів У. Маттея є аналітичним інструментом для розуміння правової реальності та має значний епістемологічний потенціал дослідити, чому схожі за формальними ознаками правові системи функціонують по-різному.

Отже, класифікація, типологізація та таксономія правових систем є відносно самостійними, взаємодоповнювальними методами дослідження, кожен із яких має власну епістемологічну функцію. Класифікація є аналітико-описовим методом та полягає у спроможності систематизувати предмет дослідження на основі визначених дослідником критеріїв, виконує дескриптивно-систематизуючу функцію. Типологізація є теоретико-конструктивним методом, передбачає обґрунтування абстрактних моделей на основі характеристики сутнісних ознак, має інтерпретативно-пояснювальну функцію. Таксономія є системно-ієрархічним методом, спрямована на дослідження генетичних зв'язків правових систем, виконує генетично-ієрархізуючу функцію. Класифікація, типологізація та таксономія мають вагомий методологічний потенціал пізнання правових систем, беручи за основу їх взаємодоповнюваність та мету, що ставить перед собою дослідник.

Список використаних джерел:

1. Лук'янов Д. Сучасні погляди на проблему класифікації та типології правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 56-62.
2. Mattei U. Three Patterns of Law: Taxonomy and Change in the World's Legal Systems. *The American Journal of Comparative Law*. 1997. Vol. 45. № 1. P. 5-44. URL: <https://www.jstor.org/stable/840958>
3. Хаустова М. Проблеми класифікації правових систем. *Вісник Національної академії правових наук*. 2014. № 2 (77). С. 53-65.
4. Van Reenen T. P. Major theoretical problems of modern comparative legal methodology (3): The criteria employed for the classification of legal systems *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. 1996. Vol. 29. № 1. P. 71-99. URL: https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA00104051_391
5. Husa J. Legal Families / in J Smits, J Husa, C Valcke & M Narciso (eds). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. 3 edn. Edward Elgar Publishing Ltd., 2023. URL: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/81f30598-51e8-43de-9a1a-b0c63aafc1c7/content>
6. Siems M. M. Varieties of legal systems: towards a new global taxonomy. *Journal of Institutional Economics*. 2016. № 12(3). P. 579-602. doi:10.1017/S1744137415000545

Товста С. П.,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інституту економіки і права

БАЛАНС МІЖ МОРАЛЮ, ПРАВОМ І ПОЛІТИКОЮ У СФЕРІ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Репродуктивні права є складовою сучасної системи прав людини та охоплюють комплекс гарантій, пов'язаних із правом особи на автономне вирішення питань народження дітей, доступ до медичних послуг, допоміжних

репродуктивних технологій та збереження репродуктивного здоров'я. Разом із тим, саме ця сфера залишається однією з найбільш конфліктогенних у правовому та політичному вимірі, оскільки вона перебуває на перетині індивідуальної свободи, суспільної моралі та державної політики.

Право традиційно розглядається як формалізована система норм, що регулює суспільні відносини та забезпечується державним примусом. Мораль є системою цінностей і переконань, що існує у суспільстві та впливає на формування правових норм. Політика виступає механізмом інституціоналізації певних моральних уявлень у правову систему.

У сфері репродуктивних прав ця взаємодія набуває особливої гостроти, оскільки питання абортів, сурогатного материнства, стерилізації чи застосування допоміжних репродуктивних технологій безпосередньо пов'язані з уявленнями про початок життя, гідність людини, сімейні цінності та роль держави. Принцип верховенства права вимагає, щоб навіть за наявності моральних переконань більшості, законодавець дотримувався стандартів прав людини, зокрема принципів пропорційності, недискримінації та юридичної визначеності.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) не містить прямої норми про репродуктивні права, однак вони впливають із статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя). У справі *A, B and C v. Ireland* (2010) ЄСПЛ визнав, що питання доступу до абортів входить до сфери приватного життя, проте держави мають певну «межу розсуду» (*margin of appreciation*). Суд підкреслив, що така межа не є необмеженою та повинна відповідати принципу пропорційності.

У справі *Tysiāc v. Poland* (2007) Суд встановив порушення статті 8 Конвенції через відсутність ефективного механізму реалізації дозволеного законом абортів. Таким чином, навіть формальна наявність права не є достатньою без гарантій його практичного здійснення. У справі *R.R. v. Poland* (2011) ЄСПЛ наголосив, що держава повинна забезпечити доступ до медичної інформації, яка дозволяє реалізувати репродуктивні права. Практика ЄСПЛ демонструє, що

моральні міркування держави не можуть нівелювати сутність права на приватність та автономію особи.

Порівняльний аналіз моделей правового регулювання репродуктивних прав дає можливість константувати, що в європейських країнах та США існує декілька моделей державного регулювання репродуктивних прав. Так в США існує величезна політизація репродуктивних прав. Про що підтверджують вибори президента США в 2024 році. Історично право на аборт було закріплено рішенням Верховного суду у справі *Roe v. Wade* (1973), де суд визнав конституційний захист права жінки на переривання вагітності. Однак у справі *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization* (2022) це рішення було скасовано. Рішення у справі *Dobbs* повернуло питання регулювання абортів на рівень штатів, що призвело до значної фрагментації правового поля. Частина штатів запровадила жорсткі заборони, інші — зберегли ліберальний режим.

США демонструють приклад високої політизації репродуктивних прав, де судова практика безпосередньо залежить від політичного складу Верховного суду, а морально-релігійні аргументи відіграють значну роль.

В Польщі наявне домінування морально-консервативного підходу. У 2020 році Конституційний трибунал Польщі визнав неконституційним положення, що дозволяло аборт у разі важких вад плоду. Це рішення суттєво обмежило доступ до абортів.

Польський приклад свідчить про вплив католицької моральної доктрини та консервативної політики на законодавство. Рішення спричинило масові протести та міжнародну критику.

Німеччина застосовує модель умовної декриміналізації: аборт формально є протиправним, але не карається за дотримання встановлених умов (консультація, строки). Федеральний конституційний суд Німеччини неодноразово наголошував на обов'язку держави захищати життя ненародженого, водночас допускаючи баланс із правами жінки. Це приклад компромісної моделі, де моральні міркування враховуються, але не призводять до повної заборони.

Франція характеризується стабільним ліберальним регулюванням. Право на аборт закріплене законодавчо, а держава забезпечує фінансування відповідних медичних послуг. Французька модель демонструє мінімізацію впливу релігійних аргументів на державну політику та орієнтацію на гендерну рівність.

Слід зазначити, що Україна намагається знайти баланс у процесі трансформації. В Україні аборт дозволений у встановлені строки. Правове регулювання загалом відповідає європейським стандартам. Однак суспільна дискусія залишається активною, а політичний фактор може впливати на майбутні зміни. Проект оновленого Цивільного кодексу України (у межах концепції рекодифікації приватного права) розглядає репродуктивні права переважно в контексті особистих немайнових прав фізичної особи, біоетики та медичного права. Йдеться не про окремий розділ «репродуктивні права», а про системне переосмислення регулювання тілесної автономії, права на батьківство та застосування допоміжних репродуктивних технологій. Проект нового Цивільного кодексу України не формулює окремого інституту «репродуктивних прав», але системно інтегрує їх у структуру особистих немайнових прав, медичного права та інституту сімейних відносин.

Порівняно з консервативними моделями регулювання в окремих країнах, український проект демонструє ліберально-європейську орієнтацію, акцент на автономії особи, прагнення забезпечити правову визначеність у сфері договірних правових відносин (зокрема, сурогатного материнства).

Водночас остаточна модель регулювання залежатиме від політичної волі законодавця та суспільного консенсусу щодо моральних аспектів репродуктивної сфери.

Таким чином, репродуктивні права є індикатором рівня демократичності держави. Баланс між мораллю, правом і політикою має базуватися на пріоритеті прав людини, дотриманні принципу пропорційності, ефективному судовому контролю, відповідності міжнародним стандартам.

Порівняльний аналіз демонструє, що надмірна політизація або моральна абсолютизація призводять до нестабільності правового режиму. Натомість правова держава повинна забезпечити захист репродуктивної автономії як складової людської гідності.

Туманська Я.С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.,**
к.ю.н., доц., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ГЕНЕЗИС ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ЗМІНИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією соціально-економічних процесів в Україні, що безпосередньо впливають на характер та зміст трудових відносин. Сучасне трудове право функціонує в умовах ринкової економіки, євроінтеграційних змін та воєнного стану, що спричиняє перегляд традиційних підходів до правового регулювання праці. Для комплексного розуміння цих процесів необхідним є звернення до історичного розвитку трудового законодавства та аналізу його еволюції.

Формування сучасної системи трудового права України значною мірою пов'язане з радянською правовою традицією. Базовим актом, який визначив модель регулювання праці в другій половині ХХ століття, став Кодекс законів про працю УРСР. Його положення відображали адміністративно-командний характер економіки та ідеологічну установку на загальну обов'язковість праці. Так, законодавець визначав: «Право громадян України на працю – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру... – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи – забезпечується державою» [1]. Отже, держава виступала

основним гарантом реалізації трудових прав, а регулювання мало переважно імперативний характер.

Для радянського періоду було характерним жорстке нормативне закріплення трудової дисципліни, централізоване встановлення умов праці та мінімальний рівень договірної автономії сторін. Трудовий договір мав формалізований зміст, а можливість його зміни чи припинення підпорядковувалася суворим процедурним вимогам. Водночас законодавство передбачало розгалужену систему соціальних гарантій, що відповідало концепції держави соціального забезпечення.

Після проголошення незалежності Україна закріпила нові засади правового регулювання праці на конституційному рівні. Відповідно до Конституція України, «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [2]. У цьому положенні відображено принцип свободи праці та добровільності трудових відносин, що відповідає стандартам демократичної правової держави. Таким чином, відбулося концептуальне переосмислення природи праці: від обов'язку — до гарантованого суб'єктивного права.

У сучасних умовах генезис трудових відносин в Україні перейшов у фазу активної легалізації новітніх форм зайнятості, що раніше перебували поза межами правового поля. Завдяки системному оновленню кодифікованого законодавства, чинний Кодекс законів про працю України було доповнено механізмами регулювання дистанційної та надомної праці, а також запроваджено поняття гнучкого режиму робочого часу.

Особливого значення набула трансформація договірних засад: від суворої імперативності ми перейшли до широкого застосування індивідуальних трудових договорів, зокрема в межах режиму «Дія City» та спрощеного регулювання для малого бізнесу. Водночас актуальним залишається питання подальшої адаптації норм до роботи через цифрові платформи (gig-economy), де правовий статус виконавця потребує чіткого балансу між самозайнятістю та класичними трудовими гарантіями [3].

Особливої актуальності питання зміни регулювання трудових відносин набуло у зв'язку із запровадженням воєнного стану. З цією метою було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який встановив спеціальний режим правового регулювання. Згідно з положенням Закону, він визначає особливості регулювання трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій... в період дії воєнного стану [4]. Таким чином, у надзвичайних умовах було тимчасово змінено баланс інтересів сторін трудового договору, розширено повноваження роботодавця щодо організації праці, водночас зберігаючи базові гарантії працівників.

Сучасний етап розвитку трудового права також характеризується впливом міжнародних стандартів та європейських підходів до регулювання зайнятості. Гармонізація законодавства спрямована на забезпечення недискримінації, рівності прав та підвищення рівня соціального захисту працівників. Водночас актуалізується проблема визначення меж гнучкості трудового законодавства та необхідності збереження стабільності трудових правовідносин.

Отже, генезис трудових відносин в Україні демонструє еволюцію від централізованої адміністративної моделі до системи, що поєднує принципи соціальної держави та ринкової економіки. Зміни регулювання в сучасних умовах зумовлені як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами. Подальший розвиток трудового законодавства має бути спрямований на досягнення балансу між гнучкістю правового регулювання та ефективним захистом прав працівників, що відповідає принципу верховенства права та європейським стандартам.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>

3. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n2>

Туманська Я.С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.,**
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРАВОВІ НОРМИ, ЗАКРІПЛЕНІ У ЗАКОНАХ ХАММУРАПІ: ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Актуальність дослідження правової спадщини Стародавнього Вавилону зумовлена тим, що Закони Хаммурапі, створені близько 1750 року до н. е., становлять одну з найвизначніших юридичних пам'яток в історії цивілізації, яка фактично заклала перші цеглини у фундамент письмового права. Пояснюється це насамперед рівнем юридичної техніки, що на той час був безпрецедентним, та спробою держави систематизувати хаотичні звичаї, надавши їм форми імперативних приписів. Для сучасної української юридичної науки, що перебуває в процесі адаптації до європейських стандартів, розуміння цих витоків дозволяє простежити закономірності виникнення фундаментальних концепцій законності та державного примусу, які згодом стали основою для формування континентальної правової сім'ї, до якої тяжіє національне законодавство України [1, с. 32].

Специфіка правової природи Законів Хаммурапі розкривається через їхній виразно казуїстичний характер, що виявляється у деталізованому описі конкретних життєвих обставин замість використання абстрактних правових формул. Кожна стаття виступала як готове рішення для певної суперечки, що забезпечувало зрозумілість закону для тогочасного суспільства та мінімізувало можливості для довільного тлумачення з боку суддів. Така форма викладу свідчить про високий ступінь усвідомлення державою необхідності регламентації найменших аспектів суспільного життя, що стало важливим кроком на шляху до створення всеохоплюючої системи законодавства та відмови від усного звичаєвого регулювання [2, с. 14].

Система правового регулювання у вавилонському праві базувалася на принципі теократичної легітимності, де цар виступав виконавцем волі божества. Це пояснюється прагненням надати правовим приписам сакрального авторитету, що автоматично перетворювало будь-яке правопорушення на акт проти вищих сил. В контексті сучасної України це корелюється з фундаментальним принципом верховенства права, де закон сприймається як вища цінність, обов'язкова для виконання всіма суб'єктами незалежно від їхнього статусу. Письмова фіксація норм на діоритовому стовпі була спрямована на забезпечення стабільності правового поля, що виступало гарантією того, що правила суспільного життя не будуть змінюватися раптово за волею окремих чиновників [1, с. 48].

Аналіз соціальної структури вавилонського суспільства через призму Законів Хаммурапі дозволяє виявити глибоку диференціацію відповідальності залежно від станової належності осіб (авілумів, мушкенумів та вардумів). Пояснюється це тогочасною ієрархічною побудовою держави, проте сам факт встановлення чітко визначених санкцій за конкретні правопорушення значно обмежував свавілля та самосуд. Хоча закони відомі застосуванням принципу таліону («око за око»), детальне вивчення тексту свідчить про поступову еволюцію правової думки у бік майнової компенсації. Принагідно слід відмітити, що сучасний Кримінальний кодекс України, розвиваючи ці ідеї, закріпив

принципи гуманізму та індивідуалізації покарання, де метою є не фізична розплата, а виправлення засудженого та запобігання новим злочинам [3].

Окрім кримінально-правових аспектів, Закони Хаммурапі демонструють прогресивний для свого часу підхід до регулювання сімейних відносин. Зокрема, закон детально регламентував інститут приданого, права дружини на розірвання шлюбу у разі негідної поведінки чоловіка та майнові права дітей від різних шлюбів. Важливо, що держава вже тоді захищала майнові інтереси жінки, забороняючи безпідставне відчуження її власності. В Україні, де захист сім'ї та прав дитини є пріоритетом державної політики, вивчення цих прадавніх норм дозволяє усвідомити історичну спадковість ідей соціальної справедливості, які на сучасному етапі є ключовими для конституційного ладу держави [1, с. 100].

Більше того, вавилонське право заклало теоретичну базу для сучасного інституту цивільно-правової відповідальності через запровадження норм про професійну недбалість. Обґрунтовується це встановленням суворих санкцій для будівельників, лікарів чи ремісників за неякісне виконання робіт. У сучасному українському законодавстві цей принцип трансформувався у конкретні склади кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, зокрема щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичним чи фармацевтичним працівником [3]. Це підкреслює, що державна функція контролю за безпекою та якістю послуг має глибоке історичне коріння і є невід'ємною частиною ефективного правопорядку.

Важливим внеском Законів Хаммурапі є також розвиток процесуальних гарантій та обов'язку доказування в суді. Зокрема, норми, що передбачали суворе покарання для обвинувача за наклеп, є зародком сучасної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про злочин (ст. 383 КК України) [3] та елементом презумпції невинуватості. Це пояснюється прагненням законодавця дисциплінувати учасників процесу та запобігти зловживанням правом на судовий захист. Такий підхід сприяв формуванню більш об'єктивного судочинства, що є невід'ємною частиною сучасного Кримінального процесуального кодексу України та міжнародних стандартів

правосуддя [1, с. 120].

На нашу думку, одним із найбільш повчальних аспектів для сучасного українського державотворення є регулювання діяльності посадових осіб, зокрема стаття 5 Законів Хаммурапі, що передбачала довічну заборону обіймати посаду судді у разі зміни ним вироку. Пояснюється це раннім усвідомленням того, що незалежність та добросовісність судової влади є гарантом існування держави. У сучасній Україні ці ідеї відображені у суворій кримінальній відповідальності за втручання в діяльність судових органів та за винесення завідомо неправосудних рішень, що корелюється з багатовіковим прагненням людства до неупередженого правосуддя [3].

Отже, значення Законів Хаммурапі полягає в тому, що вони стали першим успішним прецедентом уніфікованої письмової кодифікації, яка забезпечила стабільність правового регулювання. Для України досвід цієї давньої системи є важливим підтвердженням того, що системність законодавства та державний захист вразливих верств населення є запорукою стійкості правопорядку. Історичні ідеї, закладені у вавилонському праві, простежується у багатьох інститутах Кримінального кодексу України, що підкреслює універсальність права як засобу впорядкування суспільного життя.

Таким чином, правові норми Законів Хаммурапі залишаються актуальним інтелектуальним ресурсом для порівняльно-правових досліджень. Вони демонструють генетичний зв'язок між давніми кодексами та сучасною юриспруденцією, підтверджуючи, що основні завдання права, як-от захист власності, регулювання сім'ї та забезпечення правосуддя, залишаються незмінними протягом тисячоліть. Використання цього історичного досвіду дозволяє українській юридичній науці критично оцінювати сучасні реформи та впроваджувати перевірені часом механізми правового захисту особи та держави.

Список використаних джерел

1. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за ред. В. Д. Гончаренка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2024. 612 с.

2. Закони царя Хаммурапі. Тексти та коментарі : навчальний посібник / упоряд. В. А. Поліщук. Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 184 с.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.12.2025)

Фещенко Б.В.,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.,**
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ

Правова свідомість юристів становить собою складну систему знань, переконань, цінностей та установок, яка визначає їхню професійну поведінку, етичні стандарти та ставлення до права як інструменту справедливості. В Україні цей феномен формується під впливом освіти, практичної діяльності та соціокультурного середовища, але стикається з низкою гострих викликів, зумовлених пострадянською спадщиною, воєнними реаліями та трансформаціями правової системи. Сьогодні, у 2026 році, проблеми якості професійної правової свідомості правників набувають особливої актуальності через незавершеність судової реформи, цифровізацію та наслідки повномасштабного вторгнення.

Правосвідомість юриста повинна набувати саме професійного характеру, оскільки вона є не лише важливим складовим елементом правової системи держави, але й ключовим чинником забезпечення її ефективного функціонування. Професійна правосвідомість виступає пріоритетним напрямом діяльності, орієнтованим на глибоке осмислення правових феноменів та

розуміння їхньої сутності. Водночас, така правосвідомість відіграє важливу роль у формуванні індивідуальної правової доктрини спеціаліста, сприяючи становленню юриста як особистості. У цьому контексті розробка власної правової концепції стає фундаментом професійної самореалізації юриста та його інтеграції в суспільну структуру [1].

Ключовою умовою формування правосвідомості фахівців у сфері права є розвиток професійної моралі, яка являє собою сукупність моральних і морально-правових норм, що регулюють поведінку та дії юриста в межах професійної діяльності. Варто зазначити, що професійна мораль є динамічним явищем, здатним адаптуватися до змін соціальних умов і враховувати особливості еволюції юридичної професії. Саме вона є центральним чинником у становленні деонтологічної правосвідомості юристів. Завдяки професійній моралі забезпечується здатність фахівця здійснювати належний вибір у процесі виконання службових обов'язків, приймаючи оптимальні рішення у різноманітних ситуаціях практичної діяльності.

Інтелектуальна культура юриста також відіграє важливу роль у формуванні його правосвідомості. Серед основних компонентів інтелекту можна виокремити такі аспекти, як розум, мудрість, аналітичне мислення, знання, ерудованість, професійна компетентність та інтуїція. Інтелект можна інтерпретувати як інтегральний показник якості інтелектуального потенціалу особистості, який є критерієм її розвитку та здатності ефективно здійснювати професійні функції.

Також вагомим фактором у становленні компетентного фахівця є освіта, яка істотно впливає на формування його професійних навичок та загального рівня підготовки. Право на освіту належить до категорії невід'ємних культурних прав і має високу соціальну значущість, адже поряд із функцією передачі знань майбутнім поколінням вона відіграє роль у збереженні і розвитку матеріальної та духовної культури суспільства. Зокрема, освіта слугує інструментом формування особистісного й професійного потенціалу спеціалістів у сфері

юриспруденції, забезпечуючи таким чином постійний прогрес юридичної науки і практики.

Однією з ключових проблем є недостатня практична орієнтація юридичної освіти. Навчальні програми вищих закладів переважно теоретичні, з акцентом на запам'ятовування норм, ігноруючи симуляції судових процесів, аналіз етичних дилем чи реальні кейси, як-от корупційні скандали в судовій системі. Це призводить до того, що випускники, стаючи практикуючими юристами, не готові до конфліктів між законом і моральними принципами. Воєнний стан, що триває з 2022 року, посилює цю деформацію: правова свідомість юристів зазнає ерозії через толерування «паралельного права», релятивізм в інтерпретації законодавства, коли ефективність переважає над справедливістю.

Не менш гострою є проблема корупційної культури та ерозії професійної етики. За даними видання: «Transparency International» за 2025 рік, Україна набрала 36 балів за Індексом сприйняття корупції (CPI), посідаючи 104 місце, а лише 15-28% українців довіряють судам. Юристи часто сприймають хабарі чи «домовленості» як неминучу норму, а не грубе порушення. Цифровізація правосуддя, зокрема впровадження Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС) та AI-інструментів, створює нові проблеми: юристи не підготовлені до викликів кібербезпеки, цифрової етики чи захисту даних, що загрожує конфіденційності та довірі. Регіональні диспропорції посилюють ситуацію – у східних і південних областях, постраждалих від окупації, правова свідомість слабша через руйнування інфраструктури, міграцію фахівців і психологічний тиск [2].

Причини цих проблем багатогранні. Системні фактори включають застарілу адаптацію Болонського процесу та неповну імплементацію Закону «Про юридичну освіту» 2018 року, який не передбачає обов'язкової акредитації практичних навичок. Соціально-психологічні аспекти пов'язані з посттравматичним синдромом від війни, що знижує мотивацію до етичного права, та впливом популізму в медіа. Інституційно роль адвокатських палат і

вищих шкіл у безперервній освіті мінімальна – лише 20% юристів проходять щорічну сертифікацію [3].

Наслідки таких проблем критичні для правової системи: зниження суспільної довіри до юстиції, зростання скарг до Європейського суду з прав людини (164 рішення проти України у 2025 році з порушеннями в 160 випадках; понад 31 тис. скарг загалом) [4].

Для вирішення зазначених проблем необхідна комплексна стратегія. Освіту слід реформувати, ввівши обов'язкові модулі з правової психології, етики та цифрового права, з партнерством ЄС у рамках програми Twinning. Професійний розвиток можна посилити національною онлайн-платформою (на базі Prometheus) для безперервного навчання. Моніторинг правової свідомості через КРІ в атестації, з тестами на етичні сценарії, та соціальні кампанії на кшталт «Правосуддя для всіх» допоможуть формувати образ «юриста-громадянина». До 2030 року така стратегія забезпечить верховенство права та євроінтеграцію.

Список використаних джерел

1. Бахновська І., Лалуєва А. Правосвідомість юриста: шляхи формування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 20-23. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=25708.pdf> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Мазуренко А. Українці майже не довіряють судам і прокурорам – опитування. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/01/09/7492700/> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Олійник О. О. Зміни в правосвідомості сучасної української молоді. *Юридичний науково-електронний журнал*. 2019. Т. 4. С. 23-26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/4> (дата звернення: 22.04.2026).
4. Україна лідирує за порушеннями у ЄСПЛ через системну кризу правосуддя. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayina-lidirue-porushennyami-espl-cherez-1770735767.html> (дата звернення: 22.04.2026).

Хан Д. Д.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Кальян О. С.,**
к.ю.н, доц., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Господарський кодекс України, прийнятий у 2003 році, мав стати системною основою правового регулювання господарських відносин та важливим етапом формування сучасної моделі економічного законодавства України відповідно до конституційних засад здійснення підприємницької діяльності та гарантування економічної свободи суб'єктів господарювання [1].

Водночас практика його застосування засвідчила наявність низки колізій та дублювання норм із Цивільним кодексом України, який також регулює договірні відносини у сфері майнового обороту [2]. Така ситуація зумовлювала існування правової дуальності у регулюванні економічних відносин та створювала труднощі для правозастосовної практики. У зв'язку з цим Законом України № 4196-IX від 9 січня 2025 року Господарський кодекс України було визнано таким, що втрачає чинність з 28 серпня 2025 року [3].

Господарський договір традиційно розглядається як один із основних правових інструментів регулювання економічних відносин між суб'єктами господарювання. Саме через договір забезпечується реалізація економічних інтересів сторін, координація їх діяльності та формування стабільності господарського обороту. Водночас правове регулювання договірних відносин значною мірою здійснюється нормами цивільного законодавства, які визначають загальні засади укладення, виконання та припинення договорів [2]. В умовах розвитку ринкової економіки значення договірного регулювання постійно зростає, що обумовлює необхідність належного правового забезпечення таких відносин.

Водночас у судовій практиці досить поширеними є спори, пов'язані з визнанням господарських договорів недійсними. Подібні спори можуть мати суттєві негативні наслідки для учасників господарських правовідносин, оскільки вони впливають на стабільність економічних зв'язків, виконання договірних зобов'язань та загальний стан господарського обороту. Розгляд таких справ потребує комплексного застосування норм цивільного законодавства, зокрема положень щодо підстав недійсності правочинів, а також ретельного аналізу обставин укладення та виконання відповідних договорів [2; 4].

Скасування Господарського кодексу України є важливим етапом реформування господарського законодавства та спрямоване на усунення правової дуальності у регулюванні економічних відносин. Водночас такі законодавчі зміни зумовлюють необхідність переосмислення окремих підходів до правового регулювання господарських договорів, зокрема у частині визначення підстав та наслідків їх недійсності. Крім того, суб'єкти господарювання змушені адаптувати свою діяльність до нових умов правового регулювання, що передбачає перегляд договірної практики, установчих документів та організаційних механізмів здійснення підприємницької діяльності [3].

Отже, сучасний етап розвитку господарського законодавства України потребує подальшого вдосконалення правового регулювання договірних відносин у сфері господарювання, що сприятиме забезпеченню стабільності господарського обороту, підвищенню рівня правової визначеності та ефективності захисту прав учасників економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. LCF. Наслідки скасування Господарського кодексу для бізнесу [Електронний ресурс]. LCF.ua. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/corporate/naslidki-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-dlya-biznesu/> (дата звернення: 09.11.2025).

4. Зоріна Я. В. Проблеми визнання господарських договорів недійсними. Актуальні проблеми цивільного та господарського права: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (7 жовтня 2016 р.). Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2016. С. 242-245.

Чміль О.В.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право, Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Липій Є. А.**, к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права, Полтавський державний аграрний університет

ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальне провадження є складною системою процесуальних дій, спрямованих на встановлення об'єктивної істини щодо обставин кримінального правопорушення. Досягнення цієї мети неможливе без використання доказів, оскільки саме вони забезпечують можливість встановлення фактичних даних, необхідних для прийняття законного та обґрунтованого рішення у справі. Інститут доказів займає важливе місце у кримінальному процесуальному праві, адже через нього реалізується процес доказування та перевіряється обґрунтованість позицій сторін кримінального провадження.

Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства України, доказами у кримінальному провадженні визнаються фактичні

відомості, отримані у встановленому законом порядку, на підставі яких уповноважені суб'єкти кримінального процесу – слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд – встановлюють наявність чи відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження. Такі відомості повинні бути отримані лише з тих джерел, які прямо передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Правове регулювання питань, пов'язаних із доказами, здійснюється насамперед Кримінальним процесуальним кодексом України. У цьому нормативному акті визначено поняття доказів, їх процесуальні джерела, порядок отримання, а також критерії оцінки доказів. Законодавство встановлює чіткі правила, дотримання яких є необхідною умовою законності доказової діяльності у кримінальному провадженні.

До основних джерел доказів належать показання осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, зокрема свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених. Значну роль відіграють також висновки експертів, що ґрунтуються на спеціальних знаннях у певній галузі науки, техніки або мистецтва. Крім того, джерелами доказів можуть бути речові докази, документи, а також протоколи проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Кожен із цих видів доказів має свої особливості щодо способу отримання та процесуального оформлення.

У кримінальному процесі важливе значення має доказування, яке являє собою цілеспрямовану діяльність учасників кримінального провадження щодо збирання, перевірки та оцінки доказів. Збирання доказів передбачає отримання інформації про обставини кримінального правопорушення шляхом проведення процесуальних дій, зокрема допитів, оглядів, обшуків, експертиз та інших слідчих заходів. Перевірка доказів полягає у встановленні їх достовірності та відповідності фактичним обставинам справи. Завершальним етапом доказування є оцінка доказів, яка здійснюється на підставі внутрішнього переконання суду або інших уповноважених осіб, сформованого в результаті всебічного, повного та об'єктивного дослідження матеріалів кримінального провадження.

Важливим критерієм використання доказів є їх допустимість. Законодавство передбачає, що доказ може бути використаний у кримінальному провадженні лише за умови його отримання у спосіб, який не суперечить вимогам закону. Докази, здобуті з порушенням прав і свобод людини або з істотним порушенням процесуальних норм, визнаються недопустимими і не можуть братися до уваги під час ухвалення судового рішення.

Окрім допустимості, важливими характеристиками доказів є їх належність і достовірність. Належність означає наявність зв'язку між доказом та обставинами, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Достовірність, у свою чергу, свідчить про правдивість інформації, яка міститься у доказі, та її відповідність реальним подіям.

Необхідно також враховувати принцип презумпції невинуватості, який є одним із фундаментальних принципів кримінального процесу. Відповідно до нього, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення доти, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку та підтверджено обвинувальним вироком суду. Обов'язок доведення вини покладається на сторону обвинувачення, а будь-які сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на користь підозрюваного чи обвинуваченого.

Отже, докази відіграють ключову роль у кримінальному процесі, оскільки саме вони забезпечують встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення та прийняття обґрунтованого судового рішення. Ефективна доказова діяльність сприяє реалізації принципів законності, справедливості та верховенства права, а також гарантує належний захист прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
2. Тертишник В. М. Кримінальний процес України : підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ : Алерта, 2020. 848 с.

3. Грошевий Ю. М., Капліна О. В., Шепітько В. Ю. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2019. 824 с.

4. Капліна О. В. Теорія доказів у кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2018. 408 с.

Шведенко П. Ю.,
к.ю.н., доц., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ЮРИДИЧНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Щоб поведінка визнавалася правомірною, не обов'язково, щоб вона прямо передбачалася конкретною нормою права. Для громадян і їх об'єднань правомірною є будь-яка поведінка, що відповідає принципу: «дозволено все, що не заборонено законом». Водночас діяльність державних органів і посадових осіб обмежується лише тими діями, які прямо визначені законом, адже для них діє інший принцип: «дозволено лише те, що передбачено законом».

Отже, юридично значуща поведінка – це соціальна поведінка особи, яка підлягає оцінці відповідно до правових норм і здатна спричинити певні юридичні наслідки [1, с. 286].

Юридично правомірна поведінка – це такі дії чи бездіяльність, що узгоджуються з вимогами правових норм або відповідають загальним принципам права, сформованим у певній державі на конкретному історичному етапі [3, с. 137].

З формуванням громадянського суспільства зазнає змін і зміст методів, спрямованих на формування у населення соціально активної та правомірної поведінки. Це передбачає застосування таких засобів впливу, як переконання, правове виховання та профілактика правопорушень [4, с. 221].

З огляду на формально-юридичні ознаки, правомірну поведінку характеризують через засоби її правового регулювання. З точки зору юридичних

моделей її можна розглядати у таких аспектах:

– *Форми реалізації права можна класифікувати залежно від того, як вони співвідносяться з основними способами впливу права на суспільні відносини. У межах такої класифікації виділяють активні та пасивні форми правомірної поведінки. До активних належать виконання юридичних обов'язків, здійснення суб'єктивних прав і застосування правових норм уповноваженими суб'єктами. Пасивна форма полягає у дотриманні заборон, встановлених нормами права.*

– *Як елемент юридичного змісту правовідносин така поведінка може проявлятися у формі реалізації повноважень посадовими особами, державними органами тощо.*

– *У нормативно-правових актах така поведінка може бути як прямо закріпленою, так і не закріпленою. Раніше вважалося, що суспільно корисна поведінка визнається правовою лише тоді, коли вона безпосередньо передбачена законодавством. Однак сучасна практика свідчить, що вона може вважатися правомірною і за відсутності прямого закріплення, за умови, що не суперечить принципам права, нормам чи встановленим заборонам.*

– *Фактична підстава розвитку правовідносин, закріплена в гіпотезах регулятивних норм права, може бути проаналізована через призму різних видів правомірної поведінки. Така поведінка поділяється на правовстановлюючу, правозмінюючу та правоприпиняючу. Водночас її не можна визначати лише за юридичними наслідками. Так, дотримання заборон є формою реалізації права, яка не потребує активних дій, оскільки утримання від забороненої поведінки вже свідчить про правомірність. Крім того, юридичні наслідки можуть виникати і з інших юридичних фактів — подій, що не залежать від волі та свідомості особи, наприклад, народження дитини чи досягнення певного віку.*

– *Залежно від ставлення до юридичних наслідків, правомірну поведінку поділяють на два види: юридичні вчинки та індивідуальні юридичні акти. У першому випадку суб'єкт свідомо прагне набути певних суб'єктивних прав або досягти конкретного правового результату. Натомість індивідуальні юридичні акти здійснюються без спеціальної правової мети, однак усе ж спричиняють*

позитивні юридичні наслідки — наприклад, виникнення авторських прав, які особа прямо не ставила за мету отримати, але які забезпечуються державою.

– Правова поведінка зовні може проявлятися через конкретні дії або бездіяльність, які відповідають вимогам правових норм. Цей зовнішній вираз може мати різну форму відповідно до вимог правомірності. Вона може бути оформлена документально, наприклад, у формі письмових документів, як от нотаріально засвідчені угоди, або може бути усною, без будь-якого письмового підтвердження.

– З урахуванням особливостей суб'єктів права виокремлюють правомірну поведінку (як дію, так і бездіяльність) індивідуальних осіб, а також поведінку колективних суб'єктів, які визнаються законодавством суб'єктами права, зокрема юридичних осіб [2, с. 358-359].

Правомірна поведінка визначається як дії, що відповідають вимогам юридичних норм чи загальних принципів права і мають певні юридичні наслідки. При цьому, для громадян і їх об'єднань принцип «дозволено все, що не заборонено законом» визначає допустимість їхньої поведінки, тоді як для державних органів діє принцип «те, що не дозволено законом, заборонено». Правомірні дії можуть мати різні форми реалізації, відповідати або не відповідати конкретним правовим приписам, а також бути спрямованими на досягнення певних юридичних наслідків або не мати такої мети. Отже, такий аналіз допомагає краще розуміти природу та характеристики правомірної поведінки в контексті юридичної системи.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія права : підруч. / за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2016. 392 с.

2. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2010. 583 с.

3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів: Край, 2008. 224 с.

4. Теорія права і держави : навч. посіб. С.Д. Гусарєв [та ін.] К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Ярмак Ю.О.,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності D8 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С.О.,**
д.ю.н., проф., професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Право за своєю суттю є комунікативним явищем, оскільки його існування та реалізація неможливі без взаємодії учасників правовідносин. Це постійний діалог між законодавцем та суспільством, судовими органами та сторонами процесу, державними інституціями та громадянами. Саме в процесі комунікації відбувається донесення змісту правових приписів, їх тлумачення та втілення у життя. Розгляд права крізь призму комунікації дозволяє інтерпретувати його не просто як набір формальних правил, а як динамічну соціальну систему, що перебуває в постійному розвитку під впливом суспільних запитів.

Юридична комунікація виступає специфічним різновидом фахового спілкування, яке охоплює процеси передавання, осмислення та тлумачення правничої інформації. Вона інтегрує різноманітні інформаційні конструкції, а також засоби їх трансляції між суб'єктами правового поля. У більш глобальному сенсі юридична комунікація постає як багатоаспектний процес налагодження професійних контактів між особами, залученими до правової діяльності, який реалізується як в усній, так і в писемній формі під час творення, тлумачення та

впровадження правових норм. Вона передбачає не тільки обмін даними, але й вироблення спільної лінії поведінки між учасниками юридичної практики.

Одним із ключових просторів вияву юридичної комунікації виступає судова комунікація. Вона об'єднує сукупність мовленнєвих актів, які реалізуються під час розгляду справ у судах різної юрисдикції. Така комунікація має місце в перебігу адміністративного, цивільного, кримінального та господарського судочинства й орієнтована на з'ясування об'єктивних обставин справи задля ухвалення правосудного рішення. Вона характеризується чіткою структурованістю, визначеними правилами та процедурами, що гарантують дієвість судового розгляду [4, с. 1].

У межах судової комунікації диференціюють її різновиди, виходячи з процесуальних функцій учасників, зокрема комунікацію суддівську, прокурорську та адвокатську. Кожна з них відзначається власною специфікою та потребує від фахівця відповідного рівня професійної підготовки й комунікативної культури [3, с. 28-29].

Комунікативна культура судді відіграє вирішальну роль у забезпеченні результативності судового процесу. Суддя має виявляти здатність коректно формулювати питання, досліджувати висловлювання сторін, неупереджено оцінювати подані відомості та аргументовано викладати мотиви ухвалених рішень. Пріоритетними якостями для судді є емоційна стабільність, уважне ставлення до співрозмовника, вміння об'єктивно аналізувати обставини та підтримувати конструктивний діалог у залі засідань.

Професійна діяльність прокурора також тісно пов'язана з комунікацією. Прокурор повинен демонструвати вміння ґрунтовно аналізувати факти, формулювати логічні висновки та аргументовано доносити свою позицію під час слухань. Особливої ваги набуває спроможність чітко й переконливо будувати обвинувальну промову, вести фаховий діалог з іншими учасниками справи, а також ретельно вислуховувати й оцінювати доводи опонента. Водночас робота прокурора вимагає вияву таких рис, як цілеспрямованість, ініціативність, відповідальність і готовність ухвалювати рішення в непростих обставинах.

Особливе місце в судовій комунікації посідає адвокат, чия діяльність значною мірою спирається на комунікативні навички. Адвокат має володіти мистецтвом публічного виступу, уміти дохідливо аргументувати власну позицію, трактувати факти й події, а також плідно співпрацювати з іншими учасниками процесу. У комунікативній практиці адвоката виокремлюють два головні вектори: взаємодію з довірителем та спілкування із судом та іншими учасниками судочинства.

Спілкування з підзахисним передбачає формування довірливих стосунків, здатність правильно ставити запитання, уважно слухати особу та аналізувати одержані відомості. Натомість взаємодія із судом та іншими суб'єктами процесу потребує від адвоката вміння вести аргументовану полеміку, логічно вишиковувати свою лінію захисту та переконливо її обстоювати. Істотне значення має також підготовка до судових засідань, яка включає опрацювання матеріалів справи, формування стратегії захисту та застосування ефективних комунікативних технік.

Результативність роботи адвоката істотно залежить від його спроможності налагоджувати професійні зв'язки з різними учасниками правового процесу, з-поміж яких суддя, прокурор, слідчий та інші особи. Під час судового розгляду адвокат часто змушений оперативно реагувати на нові обставини й ухвалювати швидкі рішення. Саме тому важливими рисами його професійної діяльності є самостійність, наполегливість, рішучість та вміння обстоювати обрану позицію.

Юридична комунікація має статусно орієнтований, тобто інституціональний характер. Це означає, що вона реалізується в межах установлених правових норм і процедур. Для неї притаманні жорстка регламентованість, підвищений рівень відповідальності за результати спілкування, а також значна емоційна напруга, що супроводжує вирішення правових конфліктів. З огляду на це, для юридичної комунікації особливо значущими є точність, логічність, нормативність і стислість мовлення [2].

У структурі фахового спілкування вирізняють кілька ключових складників. Комунікативний компонент забезпечує обмін інформацією між учасниками

взаємодії. Інтерактивний компонент пов'язаний із координацією спільної діяльності та узгодженням дій. Перцептивний компонент охоплює процеси взаємного сприйняття й розуміння партнерами одне одного, що сприяє формуванню довіри та ефективної взаємодії.

Невід'ємним елементом успішної юридичної комунікації є також здатність до емпатії та активного слухання. Підґрунтям продуктивного спілкування виступає емпатійне слухання, яке передбачає не лише сприйняття змісту повідомлення, а й осягнення емоційного стану співрозмовника, його прагнень і мотивів. Це набуває особливої ваги в судовому процесі, де правильне розуміння позицій сторін здатне вплинути на підсумок розгляду справи.

Окрім вербальної складової, вагомого значення в діяльності правника набуває володіння засобами невербальної комунікації. До таких умінь належить здатність використовувати жести (оцінки, впевненості, самоконтролю), міміку, позу та погляд для підсилення переконливості позиції [1, с. 27]. Істотну роль відіграє й контроль екстралінгвістичних засобів: вправне застосування пауз, що допомагають логічно структурувати думку або створити необхідне психологічне напруження, а також володіння силою голосу, тембром та оптимальним темпоритмом мовлення. Навіть поза учасників діалогу, їхня манера триматися, рухатися, а також загальна культура зовнішнього вигляду (постава, одяг) формують певне враження та впливають на ефективність взаємодії, особливо в конфліктних ситуаціях судового розгляду.

Крім того, важливою складовою комунікативної культури юриста є дотримання професійної етики та норм мовленнєвої поведінки. Юрист має виявляти повагу до співрозмовників, уникати конфліктних форм комунікації, дотримуватися стандартів професійної етики та гарантувати об'єктивність у процесі спілкування. Високий рівень мовленнєвої культури сприяє зміцненню авторитету юриста та формує довіру до правової системи загалом.

Отже, комунікативна культура є невід'ємним складником професійної діяльності юриста. Вона забезпечує ефективну взаємодію між учасниками судового процесу, сприяє адекватному розумінню правової інформації та

ухваленню обґрунтованих рішень. Високий рівень комунікативних умінь юриста, як вербальних, так і невербальних, є важливою передумовою захисту прав і свобод людини, забезпечення законності та підтримання правопорядку в суспільстві. Адже у правовій сфері комунікація постає не просто як інструмент спілкування, а як дієвий механізм реалізації права, від якості якого безпосередньо залежить доля людей та авторитет судової влади.

Список використаних джерел

1. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація : навч. посіб. Київ: Освіта України, 2014. 289 с.
2. Особливості професійного спілкування в юридичній галузі, базові комунікативні навички. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/13181679/page:9/> (дата звернення: 16.03.2026).
3. Семенов О. М., Насіленко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів. Теорія і практика. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2015. 324 с.
4. Шкіцька І.Ю. Підвищення комунікативної культури працівників служби судової охорони: ключові моменти тренінгу. *Інформація та соціум*. 2021. Грудень. С. 9-13.

Трансформація правової системи України в сучасних умовах

Матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції
24 березня 2026 року

Відповідальний за випуск: Гладкий С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету.

Адреси для листування:
36003, Україна, Полтавська обл., м. Полтава, вул. Сковороди,
1/3,
Полтавський державний аграрний університет,
кафедра підприємництва і права;
e-mail: pip@pdau.edu.ua

**Редакційна колегія не несе відповідальності
за зміст представлених матеріалів**